

БЪЛГАРСКА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННА АСОЦИАЦИЯ

**БИБЛИОТЕКИ В ТРАНСФОРМАЦИЯ:
ПРОБЛЕМИ, ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ**

Доклади от

XXIV Национална конференция на ББИА

София, 5 – 6 юни 2014 г.

София, 2014

Книгата се издава в рамките на проект

„Напредък и устойчиво развитие на библиотечния сектор в България”

на Българската библиотечно-информационна асоциация

с финансовата подкрепа на Фондация „Америка за България”.

Публикуваните доклади са без редакторска намеса.

ISBN 978-954-9837-28-5

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ”

Каталогизация в публикацията

Библиотеки в трансформация: проблеми, предизвикателства, нови възможности: Сборник с доклади от XXIV Национална конференция на ББИА, София, 5 – 6 юни 2014 г. – София : Бълг. библиотечно-информ. асоц., 2014.

ISBN 978-954-9837-28-5

021/025(063)

1. Библиотеки – трансформация – конференции
2. Библиотекари – квалификация – конференции

Трансформацията на библиотеките в глобалната информационна среда

- Анета Дончева.* Трансформация на видовете библиотеки в информационното общество 4
- Валентина Стоева.* Библиотеките – основен актьор в развитието на стабилно гражданско общество 17
- Надя Терзиева.* Водещи библиотечни тенденции в Нов български университет 20

Бъдещето на библиотеките и тяхната роля в развитието на обществото

- Радостина Тодорова.* Университетската библиотека в научната комуникация: нови предизвикателства 27
- Светлана Иванова, Таня Стоянова.* Нов български университет по пътя към достъпна библиотечна среда и специализирано обслужване 31
- Ганчо Ганчев.* Университетските библиотеки и свободният достъп в интернет: Анкета със студенти, с ръководители на библиотеки и на университети 37
- Росица Тодорова.* ТрансАРТформация: Трансформация на традиционните услуги в иновативни 44
- Елица Лозанова-Белчева.* Трансформация на информационното обслужване в библиотеките чрез предлагане на динамични, потребителски-ориентирани справочни услуги (roving reference) 47
- Стефка Илиева.* Библиотеките подготвят бъдещето: Резултати от анкетно проучване на ученици от 11 до 14-годишна възраст 50
- Рени Велкова, Даниела Цветкова.* Виртуалното съ-битие на училищните библиотеки 53
- Мария Ендрева.* Виртуална библиотека „Иван Шишманов” – нова територия за българската литература 59

Библиотечният персонал и неговата роля в процесите на трансформация

- Анелия Иванова-Тодорова.* Библиотечният лидер: Опит за „портрет” 65
- Цветелина Войчева, Жечка Кираджиева, Румяна Йовева.* LibraTech за InstaReading: Едно вдъхновяващо обучение за съвременна библиотечна визия 70
- Марио Стайков.* Уеб дизайнът като съществена част от фирмения дизайн на библиотеката 73
- Ели Попова.* Карьерното развитие на библиотечния персонал в контекста на всеобщата трансформация на библиотеките 75
- Юлия Савова.* Някои характеристики на библиотечното образование във Франция и участието на държавата в управлението на библиотечната професия 84
- Евгения Русинова.* Ефективни, иновативни, задоволяващи: три взаимосвързани характеристики на съвременната библиотека 89

ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА БИБЛИОТЕКИТЕ В ГЛОБАЛНАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА

Трансформация на видовете библиотеки в информационното общество

Анета Дончева

Промените в библиотеките започват активно в края на ХХ и началото на ХХІ век. Няма да сгрешим ако кажем, че в момента се намираме на границата между старото и новото, между традиционното и нетрадиционното, между реалното и виртуалното. Доколко прескачаме границата, кои са ключовите трансформации на видовете библиотеки и какви ще бъдат бъдещите библиотеки на този етап е много трудно да се каже, тъй като всички процеси в библиотеките са в развитие и търпят еволюционни, в някои случаи дори революционни промени. За да се изведат основните тенденции в развитието на видовете библиотеки и да се очертаят техните трансформации трябва да се направят анализи на състоянието на видовете библиотеки на границата между съществуващите и действащи до сега библиотеки и библиотеките, появили се в информационното общество.

В доклада ще се спрем на три основни момента:

1. Основни фактори в обществото и в информационната среда, водещи до промени в библиотеките.
2. Основни тенденции в развитието на видовете библиотеки.
3. Трансформация на видовете.

За да се разберат, осмислят и насочат тенденциите в развитието на традиционните библиотеките и появили се през последните години нови библиотеки трябва много добре да бъдат изяснени основните фактори в обществото и в информационната среда, които влияят на библиотеките и водят до промени в тях.

Основни фактори в обществото и в информационната среда, водещи до промени в библиотеките

Информационната експлозия. Продължава напредъкът в дигиталните медии и технологии. Библиотеките ще се изправят срещу огромни предизвикателства през следващите няколко десетилетия на ХХІ век. И медиите и технологиите ще продължат да служат на цифровата трансформация, която вече ерозира и помете стабилните в продължение на десетилетия или векове устои на библиотеките. Информационните и комуникационните технологии направиха революция в концепцията за библиотеките. Вече сме в ерата на общество на мрежите, които се използват във всички сфери на човешката дейност, за да се записва, съхранява и разпространява информацията в цифрова форма. ИКТ превръщат света в глобално село. Революцията в ИКТ сектора е в цялата информационна индустрия, затова и библиотеките са подложени на сериозен натиск.

Усилената конкуренция. Традиционните библиотеки имат вече много конкуренти на информационния пазар. В резултат на въвеждането на новите технологии много хора и

институции вече имат основни възможности за публикуване и създаване на „библиотеки” Това предизвиква експлозия на информационните стоки и услуги, както на общите, така и на научните пазари. За библиотеките това са както потенциални конкуренти, така и потенциални партньори.

Финансови ограничения. Библиотеките все повече са ограничени откъм средства, а ниската цена на технологиите е показателна. Библиотеките страдат от финансови ограничения, защото цените на печатната продукция растат постоянно, проблемът със съхраняването на печатните носители е сериозен. Когато се сравнява капацитетът за съхранение и поддръжка на дигитален документ с тези на физически носител в традиционната библиотека става ясно, че цената на дигиталните библиотеки е много по-малка от тази на традиционните библиотеки. Първоначалната цена на дигитализацията е висока, но експериментите показва, че след въвеждането и регулирането на процесите, разходите за управление на дигиталните колекции става по-евтино.

Демографска трансформация. Всички страни отчитат сериозни демографски трансформации. В глобалния свят хората се движат непрекъснато и винаги имат различни потребности. Предимно нови са потребностите на младото поколение в дигиталната ера. То винаги иска повече, по-различни по вид и качество услуги. Изисква също традиционните библиотеки да са така добре оборудвани и свързани помежду си както и дигиталните библиотеки.

Факторът околната среда. Използването на дигитални библиотеки е сред най-чистите технологии. Така се отговаря и на призива „Запиши на CD-ROM – Спаси дърво”.

Всички посочени фактори доста промениха обществото най-вече през последните десет години. Много специалисти, други работещи в близки на библиотеките сфери, заинтересовани обществени лица и институции са започнали да следят всички промени и да ги изследват. Международната федерация на библиотечните асоциации и институции (ИФЛА) като водещата международна организация, която представлява интересите на библиотечните и информационните служби и техните ползвателите вече е подготвила и представи на Световния библиотечен и информационен конгрес в Сингапур през август 2013 г. онлайн платформата Изводи от Доклада на ИФЛА за основните насоки на развитие „На гребена на вълните или настигнати от прилива: Да се ориентираме в променящата се информационна среда”, в която са изтъкнати пет основни тенденции, които ще променят нашата информационна среда. Те са определени така:

Тенденция 1: Новите технологии едновременно ще разширяват и ограничават кръга на имащите достъп до информация.

Тенденция 2: Образованието онлайн ще демократизира образованието и ще предизвика преобразования в системата на обучение в световен мащаб.

Тенденция 3: Границите на личното пространство и защитата на личните данни ще бъдат определени наново.

Тенденция 4: Хиперсвързаните общества ще се вслушват в нови гласове и групи и ще създават възможности и условия за тяхната активност.

Тенденция 5: Глобалната информационна икономика ще бъде преобразена от новите технологии.

Посочените тенденции в развитието на обществото и в развитието на информационната среда ще са в основата на всички изменения, които ще настъпят в библиотеките и тяхното видово многообразие и специфика.

Основни тенденции в развитието на видовете библиотеки

Направили сме анализ на видовете библиотеки на основата на много публикации в професионалния и специализиран печат, както и на събрани емпрични сведения за българските библиотеки от интернет страниците им:

- Националната библиотека;
- 27 регионални библиотеки;
- 15 читалищни, градски и общински библиотеки, които се намират в градове извън областните;
- университетските библиотеки на 20 висши училища в България по следните критерии:
  - брой на обучаваните студенти – над 4000;
  - висши училища с държавно и частно финансиране – 16 с държавно и 5 с частно финансиране;
  - акредитирани професионални направления и специалности от регулираните професии – най-малко 3 броя;
- 7 специални библиотеки;
- няколко училищни библиотеки.

Прегледани бяха десетки Интернет страници на училищата в България. Буди недоумение фактът, че в училища, за които имаме предварителни сведения, че работят добри библиотеки, тяхната дейност не е отразена на сайта на училището. Затова сме се задоволили с много малко примери за училищни библиотеки.

Трябва да отбележим и факта, че за библиотеките в България ситуацията е критична, защото у нас публикациите по темата или такива близки до нея са единици, социологическите анализи се броят на пръсти, а статистически данни няма. Описанието и анализа бяха затруднени и от факта, че у нас, за разлика от много държави, няма визия за библиотеките при настъпилите драстични промени през XXI век. Тук трябва да имаме пред вид, че както често се случва във времена на промени, начините на описание на задачите и функциите, дейностите, организационни структури на дадена организация, в случая библиотеката, не отразяват адекватно трансформациите в ход. Това са динамични еволюционни процеси, за които не винаги може да се намери адекватна и обобщена аналитична информация.

Анализите показват, че тенденциите в развитието на библиотеките са твърде разнообразни и разнородни, те са в процес на формиране и постоянни промени и затова трудно се подлагат на приоритизиране. Дейността на библиотеката е многостранна и разнопосочна и има много характеристики. Всички елементи на библиотеката са важни за нейното развитие и оказват влияние върху промените ѝ. Затова ги представяме в един относително произволен порядък в рамките на няколко признака, които са най-съществени и доказали се в практиката като основни характеристики – критерии, които влияят на развитието на самия вид. Това са:

- Мисия на библиотеката. Цели и задачи на библиотеката.
- Колекции.
- Услуги. Достъп до услуги.
- Организация. Системи. Кооперация.

Мисия на библиотеката. Цели и задачи на библиотеката

Разглеждането на проблемите за мисията, целите и задачите на видовете библиотеки, както и ролите, които играят в обществото ни помогна да изясним и ни даде някои основни отговори на редица въпроси, свързани със същността на вида библиотека, дейността ѝ в настоящето, постигнатите резултати, собствения потенциал, възможностите и желанието за промени в бъдеще. Какви са размерите на промяна в класическите роли на библиотеки? Как външните сили са оставили своя отпечатък? Какви нови роли и цели ще се появят в традиционните и новите видове библиотеки?

Има случаи при които традиционните функции са подложени на натиск от външната среда. Има и такива, при които с въвеждането на иновации, някои чисто традиционни библиотечни функции започват да отмират. Библиотеките поемат нови роли, някои от които са разширения на традиционната библиотечна дейност, но също така се появяват и изцяло нови функции и дейности. Като такива могат да се посочат приемането на чисто търговски и бизнес практики и иновативни начини с цел подобряване на работата и особено на услугите.

Вече се наблюдават няколко фази в еволюцията на библиотечните функции. В първата фаза библиотеките осъзнават, че трябва да променят своите функции, свързани с изграждането на колекции, поддържането на достъп, както и предоставянето на качествени услуги. Тези, които са направили това разбират, че трудно се справят сами и затова започват да включват и други заинтересовани страни при изпълнението на своите функции, да поддържат отношения между заинтересованите в процесите страни. Търсят се нови модели и механизми за сътрудничество и координация и се върви към следващата фаза, която можем да наречем разпределителна. Започват да се създават нови модели, които са специфични с това, че стават все по-отворени.

Независимо от развитието на библиотечните роли, библиотеките от различните видове запазват една собствена идентичност, която има значение за потребителите от тяхната общност:

- Гражданска идентичност. Много дискусии се водят за мисията на обществената библиотека, защото смъртта на нейната мисия означава смъртта на мисията за обществена услуга, за библиотеката въобще, за края на демокрацията, може би за края на самата цивилизация. Въпреки това, значението на мисията на обществените библиотеки като възпитатели в служба на демокрацията остава от първостепенно значение. При всички промени, на които се подлагат библиотеките трябва да се засили тази мисия за обществена услуга, а не да бъде подкопавана.
- Академична идентичност. Все по-дълбоко е свързана университетската библиотека с основната мисия на университета, т.е. със създаването и разпространението на знанието. Училищната библиотека е пряко свързани със задачите на съвременното училищно образование.

Наблюденията ни показват, че и новопоявилите се дигитални библиотеки, независимо от изключително смесените функции, от различията в колекциите и видовете услуги, които предлагат също си поставят цели и претендират за роли. Те се създават или за комулиране на документите по тема, или имат научни и изследователски функции, или са учебни и справочни от типа на универсалните енциклопедии. Има и такива, които са с чисто просветителска, общообразователна и развлекателна функция. В задачите им могат да бъдат включвани и функции по съхраняването на библиотечния фонд и осигуряването на достъп до информацията.

Анализите показват, че при представянето на мисията, целите и задачите на българските библиотеки са взети предвид доста от настъпилите промени. Това много ясно личи най-вече във формулирането на мисията и задачите на Националната библиотека и на

университетските библиотеки. С много малки изключения, разгледаните 20 университетски библиотеки са приели като своя мисия осигуряването на библиотечно и информационно обслужване на образователния процес и научно-изследователската дейност. Те са посочили цели и задачи, свързани с предоставянето на актуална, организирана и достъпна информация на преподавателите и студентите, с модернизирването на предлаганите услуги, с внедряването на нови информационни технологии и стандарти. Тези библиотеки съзнават своята роля на желано място за срещи на студенти и специалисти, за дискусии по общи теми и проблеми.

Не така ясно се виждат тези тенденции при обществените библиотеки, независимо от факта, че формулираните задачи в Закона за обществените библиотеки са актуални и модерни. Само четири от тях са представили своята мисия. Голяма част са подхождали към представянето на мисията, целите и задачите си формално, немалка част изобщо не са счели за необходимо да представят в общественото интернет пространство своите цели и задачи. Така че дискусиата по тези проблеми на обществените библиотеки предстои.

Посочените в един проект за стандарт задачи на българските училищните библиотеки са добре съобразени с промените на училищната библиотека при новите условия на съвременното образование. Това обаче си остава само една теоретична разработка.

В дигиталния свят, библиотеките стават все по-активни в създаването и разпространението на знания, което променя самото естество на библиотеката. Библиотеките са изправени пред значителни предизвикателства в отговор на промените при запазване на традиционните си функции. Може ли основните функции на библиотеките да се поддържат в информационната среда и ще се появят ли съвсем нови функции е въпрос, който си задават много специалисти? С експлозията на информационните технологии са дошли мощни конкурентни сили, които повдигат основни въпроси относно ролята на библиотеките и библиотекарите.

Колекции

Политиките за развитие на колекциите на всяка библиотека, независимо от вида, кореспондира с мисията и задачите на библиотеката, както и с интересите на потребителите. Политиката най-често е ограничена от бюджета и пространството. Колекциите се адаптират, периодично се оценяват, преразглеждат и променят. Променени са информационните нужди на потребителите и от тук съвсем естетствено е да бъдат променени и ресурсите на всяка една библиотека. Набавянето вече е свързано с много технологични фактори, които трябва да бъдат включени в политика, тъй като това би повлияло на избора на документите. Бюджетирането трябва да бъде променено, за да се включат хардуерни и софтуерни разходи.

Сега има по-голям и по-сложен набор от ресурси, от които да се избира. Промяната на колекциите на библиотеките също така условно можем да разделим на няколко етапа. Първият е когато колекциите на библиотеките се обогатяваха и продължават да се обогатяват с аудио-визуални документи и аудио-визуални технически средства. Това са документи съдържащи звукова, зрителна или комплексна информация, използването на която изисква съответни аудио-визуални технически средства. Те формират специализирани фондове, съобразно вида на носителите на информация.

Създават се дигитални ресурси на основата на собствените колекции и фондове. С дигитализирането на книги, списания и други документи се модифицира политиката на комплектуване. Като цяло политиката, свързана с печатните материали се променя, а от тук се променя и философията на подбора на колекциите. Предполага се, че размерът на дигиталния свят ще се удвоява на всеки две години. Дигитализацията също така има ефект върху запазването и архивирането на ресурсите. Споделянето на ресурси и доставката на документи ще трябва да бъдат отново преосмислени в тази среда. Събирането и

съхранението на електронните ресурси е част от тази политика. Ако материалът в електронен формат е достъпен и в печатен вид, електронните ресурси трябва да осигурят добавена стойност над своя печатен еквивалент, включително и навременен достъп, по-ниски разходи, повишено търсене, или достъп от множество работни станции. Способността да се осигури наличието на ресурс в мрежа във всички читални и във всички библиотечни помещения и сгради е с висок приоритет. Колекциите на дигиталните библиотеки включват обикновено два вида носители:

- сканирани документи от фондовете;
- оригинални електронни ресурси (т.нар. полидокументи, монодокументи и мултимедийни документи).

Инициативите за открит достъп и открити архиви (Open Archive Initiative) за информация влияят изключително върху развитието на колекциите в академичните организации. Този свободен, оперативен и стабилен достъп до пълен текст на научни документи, посредством интернет, който се характеризира с липсата на всякакви ограничения за използваните документи по национален, географски или институционален признак, получава своето развитие чрез няколко международни и европейски инициативи. Използването на научните изследвания за общественото благо, по мнението на много изследователи, ще доведе до премахването на бариерите за достъп до тази литература и ще ускори изследванията, ще обогати образованието и споделянето на научното познание между богатите и бедните и ще положи основите за обединяване на човечеството в една обща интелектуална среда в търсенето на знания. Много са инициативите в тази насока. Като следствие се появиха институционалните депозиториуми и репозиториуми (места за събиране, съхранение и разпространение в дигитална форма) в онлайн режим на продукцията (основно научна) на дадена организация.

Наблюдава се тенденцията за обединяването на библиотеките в консорциуми, като това не са само организации за колективни абонаменти, а и за закупуване на електронни документи с цел понижаване на цените на покупките и абонаментите.

На фона на всички тези сериозни промени българските библиотеки се опитват с много малко ресурси (има се предвид финансови) да променят политиките си на изграждането на колекции. Липсват задълбочени изследвания по проблемите на формирането на съвременните колекции на българските библиотеки, затова добър анализ тук на политиките трудно може да бъде направен. Представянето на колекциите на отделните видове библиотеки показват, че почти няма библиотека, която да не набавя аудиовизуални документи. Всички представени обществени, университетски и специални библиотеки посочват наличие на колекции от такива документи. Училищните библиотеки, преследвайки целта си да се превърнат в учебни медиатеки също трябва да притежават такива документи, но това не проличава от представената информация в интернет пространството.

Голяма част от библиотеките имат колекции от електронни ресурси. Най-много и най-разнообразни са тези ресурси в университетските библиотеки, още повече, че в страната за академичните библиотеки има национален абонамент за информационни бази данни. Всички специални библиотеки, също притежават специфични електронни ресурси. Що се отнася до обществените библиотеки най-често срещани са колекции от локални електронни ресурси, електронни каталози на библиотеки, издателства, онлайн книжарници, които съдържат библиографска информация. Някои библиотеки представят и интернет ресурси на свободен достъп – архиви на книги, списания и др.

Дигиталните ресурси на българските библиотеки се очертават като най-проблемни. Стремех към дигитализиране на собствените ресурси естествено се наблюдава при всички видове библиотеки. Малко са библиотеките, които притежават хардуерен и софтуерен ресурс за създаването на собствени дигитални колекции – Националната библиотека, повече

от половината университетски библиотеки, три-четири регионални библиотеки, три специални библиотеки. Всички останали библиотеки са дигитализирали отделни документи, в регионалните библиотеки – такива с краеведски характер, в университетските – за учебни цели и др. Ако в някои държави библиотеките вече твърдят, че е създадена критична маса от дигитални копия, то у нас тези процеси са все още в начален стадий. Проблемът за дигитализирането на документи в отделните библиотеки и този за масовата дигитализация е голям и нерешен в българските библиотеки. Той се затруднява още повече от редица неизяснени моменти в страната относно спазването на авторските права и работата на библиотеките. Придобиването на готови дигитални продукти (електронни документи) се сблъсква с малкото количество такива, създадени в страната и нерешените проблеми с депозирането им в Националната библиотека.

Услуги. Достъп

Описанието и анализът на услугите в традиционно съществуващите и появилите се нови видове библиотеки показват, че са настъпили промени в потребителското поведение и интереси, които подтикват всяка библиотека да разшири традиционните услуги в мрежова среда. Тук трябва да се отбележат тенденциите към персонализация на услугите, или преход от модела на услуги насочени към определени, типични групи потребители към модела на индивидуалните, персонализирани услуги. Настъпилите промени в колекциите дават възможност за промяна и на услугите. Създават се, поддържат се и се съхраняват собствени електронни ресурси – бази данни (библиографски, пълнотекстови, фактографски), дигитални ресурси и др. Дигиталната библиотека на практика предефинира библиотечните услуги и те стават по-ефективни при обслужването и задоволяване на интересите на потребителите.

В новата среда и при новите изисквания, библиотеките се стремят да осигуряват достъп до своите ресурси и до ресурсите на други библиотеки и институции чрез създаване и поддържане на ефективни електронни мрежи на всички нива – от местно до международно и така да бъдат съставна част от националната информационна политика на своята страна. Осигуряват се програми и програмни пакети за достъп до услугите. Библиотеките се стремят към познаване и съблюдаване на правните норми (национални и международни), свързани с авторското право за достъп и възпроизвеждане на информация. Често се прибегва до лицензиране – получаване на право за ползване на библиографски и пълнотекстови бази данни, електронни издания и др.

Има вече и много не чисто библиотечни справочни услуги като „Попитай...”, които са свързани с бързи търсения и бърз автоматичен отговор. Много се работи по формиране на информационно-комуникационна компетентност на библиотечния персонал. Активна е работата по обучение на ползвателите за работа с електронни ресурси. В процесите на предлагането на нови услуги на практика библиотеката се трансформира като се „отваря” към общността, сътрудничи си с други обществени институции, а в същото време се бори и конкурира с тях. Партньорство и коопериране в обслужването са важни процеси при осигуряване на виртуални справочни услуги.

Анализът показва, че библиотеките са приели предизвикателството да използват възможностите, разработени чрез базирани на стандарти библиографски процеси, докато се възползват от нови стратегии за достъп, които са създадени в резултат на нови медийни стандарти и протоколи за комуникация. Библиотеките вече отговарят на предизвикателствата за представяне на съдържанието и описание за новите цифрови медии, екстраполиране от съществуващите практики за каталогизиране и развитие на схеми за метаданни. Стремежът е да се включат нови видове атрибути, необходими за представяне на дигиталните обекти и услуги напълно, за да се опише нещо повече от тяхното съдържание и тема. Добавянето например на административни и структурни метаданни, увеличава значително стойността и

улавянето на информация за произхода, правата на собственост, информация за структурата и създаването на обекта. Всичко това прави достъпа по-широк и по-обхватен. Може спокойно да се каже, че библиотеките се превръщат в информационен навигатор към дигиталната информация.

Отделните библиотеки разработват свой технологичен модел, чиято структура включва съвкупността от технологичните процеси, реализирани на базата на програми, технически средства, информационни и кадрови ресурси. Целта е издирване, обработка, съхраняване, разпространение на информация и предоставяне на услуги за задоволяване информационните потребности на ползвателите. Различната степен на автоматизация на процесите по обслужване на ползвателите във всяка библиотека дава обикновено модела за услуги в конкретната библиотека. Библиотеките имат съвременно електронно и аудио-визуално оборудване – персонални компютри с достъп до интернет, технически средства за работа с аудио-визуални документи, за ползване на микроформи, както и технически съоръжения за хората със зрителни и физически увреждания, вкл. за осигуряване на достъп до ИКТ.

Услугите на българските библиотеки са много и разнообразни. Показателен е фактът, че на интернет страниците на близо 90% от представените различни видове библиотеки, рубриката „Услуги” изпъква като водеща и е най-бързо достъпна. Библиотеките много добре разбират, че интересите на потребителят са първи по важност и значимост. Спецификата на вида определя набора от услуги, които се предлагат. Всички библиотеки предлагат традиционните си услуги, свързани с регистрация, заемане на документи за дома, ползване на библиотечни документи в читалните, справочни и информационни услуги, междубиблотечно заемане, копиране на библиотечни документи, ползване на компютри за свободен достъп и интернет и други, познати ни вече услуги.

Може да се види колко много са променени услугите в обществените библиотеки. Тенденциите тук са свързани с превръщането на този вид библиотеки в обществени информационни центрове. Тласък за това даде Програмата „Глоб@лни библиотеки – България“, като подпомогна библиотеките да осъществят множество иновативни и комуникативни инициативи и практики. В тези библиотеки се вижда появата на нов вид услуги предимно електронни като ползване на интернет, работа с електронна поща, виртуална справочна служба, обучение по ИКТ, часове за информационна грамотност и изготвяне на документи за работа, виртуална справочна служба „Попитай библиотекаря”, е-правителство, е-образование, е-заетост, е-култура, е-наука, е-общество, е-бизнес, е-здраве. Тези услуги са много персонализирани, насочени към специфични потребности на отделните потребители. Те трябва да достигнат до повече хора в местната общност като по този начин подобряват и улесняват техния начин на живот, повишават техните знания, тяхната култура и им предоставят нужната информация. Характерното за тези услуги е, че те се извършват в партньорства с други институции и организации.

Университетските и специални библиотеки също предлагат много и разнообразни електронни услуги. В повечето от университетските библиотеки и във всички представени специални библиотеки се наблюдават тенденции за предоставяне на широк достъп до електронни ресурси извън библиотеката и услуги, свързани с използването на външни електронни ресурси. За университетските библиотеки, както и за почти всички обществени библиотеки услугата, свързана с обученията по информационна грамотност е станала неотменна.

Организация. Системи. Кооперация

При промените се вижда, че библиотеката започва да мисли за нова организация, нови участия в системи и коопериране. Библиотеките се ангажират в работа в сътрудничество. Това е стратегическа стъпка за справяне с основните им задачи за изграждане на колекции, поддържане на достъп, както и предоставяне на услуги. Библиотеката при изпълнението на своите функции започва да включва и други заинтересовани страни, както и да поддържа отношения със заинтересованите страни това започва да става съществена дейност. Отговорностите при предоставянето на съдържание и услуги изисква нови механизми за координация и сътрудничество. Сътрудничеството с нови и разнообразни партньори е станало по-важно от всякога, но въпреки това, изграждането на ефективни съвместни отношения изисква много повече, отколкото просто намиране на организации, които са готови да помогнат на библиотеката да си върши работата.

Наложени са промени в самата структура на конкретната библиотека с оглед на осигуряването на услуги и достъп. Има признаци на превръщането на библиотеките в т.нар. интелигентни организации. Една интелигентна организация преследва целите си в променящата се външна среда чрез адаптиране на поведението си в зависимост от знания за външните и вътрешните си настройки. С други думи, една интелигентна организация е организация, която има опит в създаване, придобиване и трансфер на знания, както и да промени поведението си, за да отрази новите знания и прозрения в бъдещето.

В българските библиотеки процесите на въвеждане на нови системи на организация и нови механизми за координация и сътрудничество са твърде бавни и с променлив характер. Ще цитираме само няколко примера. Характерно за университетските библиотеки е развитието на мрежовата структура – три от тях са структурирани като библиотечно-информационни центрове. Най-голямата мрежа, в която участват университетски библиотеки, е Националната автоматизирана библиотечно-информационна система (НАБИС), повечето се кооперират и в Българския информационен консорциум (БИК). За обществените библиотеки е характерно участието им в мрежата на „Глоб@лни библиотеки – България“, мрежите на потребителите на еднакъв библиотечен софтуер и др.

В Табл. № 1 се прави опит в концентриран вид да се покажат основните тенденции в развитието на видовете библиотеки като взаимовръзка между стари и нови парадигми.

Признаци/Критерии	Стара парадигма	Нова парадигма
Мисия на библиотеката. Цели и задачи на библиотеката	Система със стабилни цели и устойчиви задачи.	Отворена система с промяна на класическите цели и задачи.
Колекции	Собствени ресурси в печатен вид.	Дигитализирани собствени ресурси и събиране на издадени в дигитален вид ресурси.
Услуги. Достъп	Традиционни услуги за общността като цяло и групи потребители. Ограничен по различни причини достъп.	Електронни персонализирани услуги по потребителски интереси. Широк свободен достъп.
Организация. Системи. Кооперация	Възможности за развитие като конкретна институция.	Участие в мрежи и коопериране на дейности в конкурентна среда.

Таблица № 1. Стари и нови парадигми

Трансформация на видовете

Като основни проблеми, свързани с трансформацията на видовете можем да посочим:

- Развитието на библиотеките вече е в ход. Съществуват алтернативни визии за библиотеките в бъдеще. Има спокойни и прагматични виждания за библиотеките и тяхната работа в настоящия момент и близкото бъдеще. Има крайни становища за изчерпване ролята на библиотеките и края на тази традиционна институция. Никой не се наема обаче да даде твърдо становище. Всички виждания са с условности и в рамките на прогнозите за един обозрим период.
- При описанието и анализа на традиционно съществуващите видове библиотеки и това на появилите се нови видове, можем да установим, че те са преминали през няколко етапа от своето развитие.

В Табл. № 2 са представени следните основни трансформации:

- Традиционната библиотека от библиотека със затворен достъп се изместват към библиотека с отворен достъп.
- Библиотеката с отворен достъп се измества към автоматизираната библиотека.
- Автоматизираната библиотека води към електронната/дигиталната библиотека.
- Дигиталната библиотека скоростно върви към виртуалната библиотека.

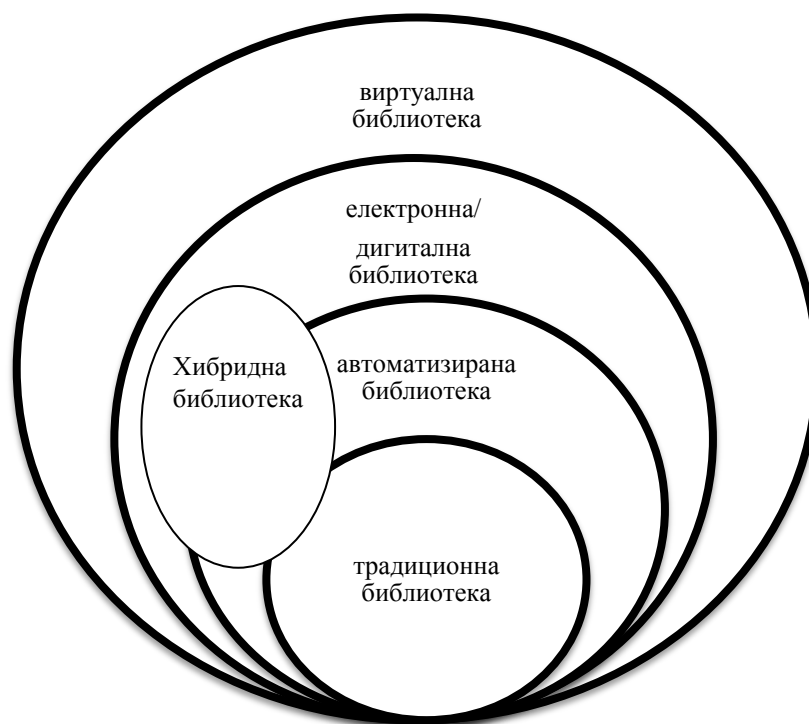

Таблица № 2. Етапи в развитието на вида библиотека

На практика всички видове библиотеки и до сега работят като:

- традиционни: национални, обществени, университетски, специални, училищни;
- автоматизирани: национални, обществени, университетски, специални, училищни;
- хибридни: национални, обществени, университетски, специални, училищни;

- дигитални: национални, обществени, университетски, специални, училищни;
- виртуални: национални, обществени, университетски, специални, училищни.¹

Много от предизвикателствата, пред които е изправена днес дигиталната библиотека не са технологични и технически, а по-скоро са предизвикателства на социалната, икономическа и законодателна среда. Това се дължи на много причини, като може би най-важната е нарастващото значение на цифровата информация във всички области на човешката дейност.

На практика дигиталните и виртуалните библиотеки на този етап от развитието са:

- Услуги, добавени към традиционните библиотеки. Ресурсите мога обаче да бъдат използвани само с определени технологии. Те съществуват успоредно с традиционните библиотеки, или като част от тях или като отделни субекти.

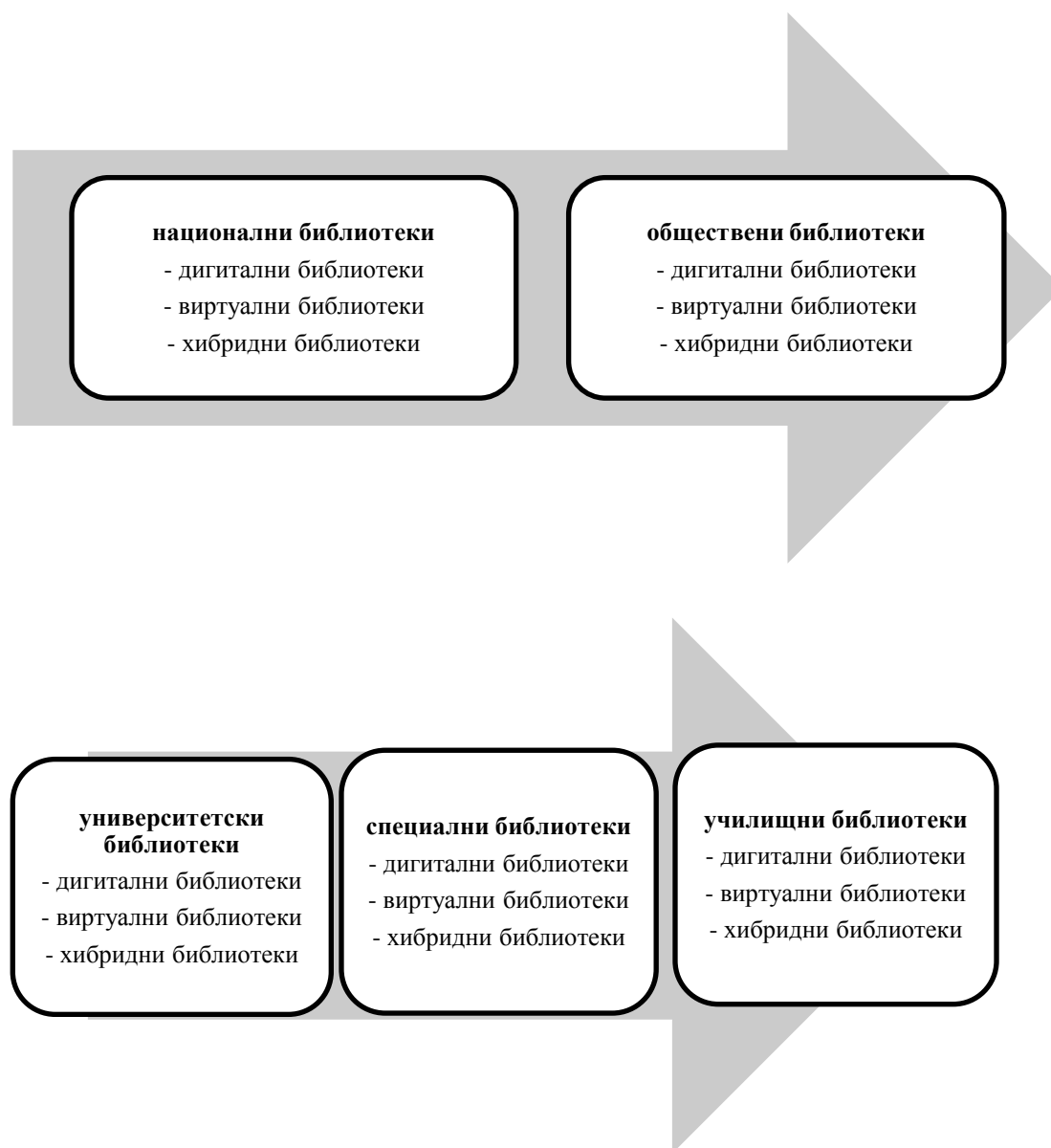

Табл. № 3. Взаимовръзки традиционни библиотеки – библиотеки, появили се в информационното общество

¹ Тези взаимовръзки са показани в Табл. № 3 и № 4.

- Все още не са заменили физическото съществуване на документа напълно, но няма съмнение, че тенденциите са към дигитализация в масов мащаб. В момента извънният хибриден характер на библиотеките се проявява най-вече в смесеното обслужване с печатни и електронни ресурси.
- Разгледаните европейски и международни библиотеки, макар че имат цели, задачи, предоставят услуги и имат собствена организация, на практика не са нов вид библиотеки а предоставят възможност за по-бърз и по-ефективен достъп до ресурсите на библиотеки от един и същи вид или от няколко вида.

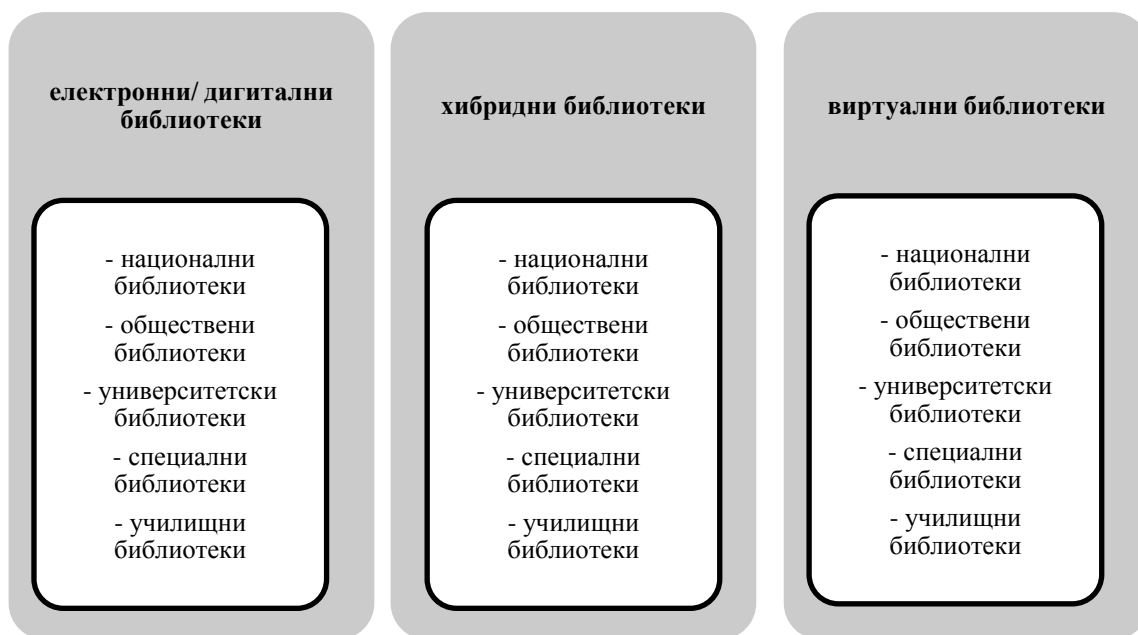

Табл. № 4. Взаимовръзки библиотеки, появили се в информационното общество – традиционни библиотеки

В заключение можем да направим следните изводи:

1. Всички промени протичат в несигурна среда на смяна на парадигмата.
2. Динамичността на процесите не позволява да се установят крайни факти и да се дадат категорични мнения, затова бихме казали, че това е периодът на предположенията, хипотезите, визиите за бъдещето.
3. Съществуват много и различни названия и на новите библиотеки. В общи линии потребителят се интересува от намирането на документа, а дали това ще е в дигиталната библиотека, в интернет архива или академичния репозиториум, т.е. как се наричат тези организирани колекции, не е много важно.
4. Истината е, че никой не знае какво ще бъде бъдещето на видовете библиотеки и на библиотеките въобще, защото има много въпросителни и неизвестни. Това още веднъж доказва необходимостта проблемите да се изследват текущо като се наблюдава практиката в работата на всички видове библиотеки. Трябва да се анализират системно библиотеките, за да се определят тенденциите на развитие. Необходимо е да се включва дейността им в стратегическите планова за развитие на икономиката, обществото, културата, за да могат да бъдат адекватни на действителността.

5. Трудно някой на този етап би могъл да даде универсална рецепта как и доколко ще се интегрират в новите библиотечни видове старите ресурси на библиотеките. Всяка библиотека, обединение от библиотеки, библиотечна мрежа или система в зависимост от степента на използване на ИКТ и финансирането на ИКТ има собствено виждане и се развива по собствен начин.

Библиотеките – основен актьор в развитието на стабилно гражданско общество

Валентина Стоева

Способностите за четене са важно условие за развитието на личността и за подобряването на социоекономическите условия в света. Грамотността дава на отделния индивид капацитет да оценява, критикува, проявява съчувствие и да прогресира в развитието си. Тя е ключов елемент за личното благосъстояние на хората.

Грамотността е важно условие и за развитието не само на отделните индивиди, но и на обществото като цяло. Високото ниво на начетеност позволява на гражданите да прекъснат порочния кръг на бедност и неграмотност, като се стремят към по-добри условия на живот. Нуждата от добро ниво на владеене на уменията за четене и писане се оказва още по-голяма предвид развитието на високите технологии. И ако допреди години работниците от производствения сектор са имали възможност да си намерят работа с относително стабилно заплащане без никакви специални условия по отношение на грамотността им, днес средата налага все по-високи изисквания към този тип работници.

Без грамотно общество сме изправени и пред предизвикателството малцина висококвалифицирани индивиди да осигуряват финансирането на разходите на огромна маса от нискограмотни и неквалифицирани кадри, които поради невъзможността си да обработват и анализират прочетената информация не са в състояние да си намерят работа и да превърнат гражданското общество в стабилен фактор, влияещ върху условията на живот в страната².

Тенденцията, установена от множество световни изследвания, посветени на грамотността сред младите и по-възрастните, показва, че функционалната грамотност драстично намалява, а голям брой европейци не владеят основни ключови умения в областта на четенето³. Според доклад на европейските експерти по грамотността, публикуван през 2012 г., един на всеки пет възрастни и един на всеки пет 15-годишни европейци е функционално неграмотен и среща затруднения с четенето, писането, възприемането на информация и съставянето на правилна преценка. Функционалната неграмотност не позволява на тези хора да се впишат успешно в съвременното общество и предизвиква отпадането им от училище и от работа, обричайки ги на отхвърляне в периферията на обществото⁴.

Вероятно всеки човек се е сблъсквал с функционално неграмотни личности, макар и те невинаги да са лесно разпознаваеми. И тук не говорим за напълно неграмотни индивиди – илитерати, а за хора, които се обличат добре, имат нормален стандарт на живот и същевременно умело прикриват неспособността си да четат и пишат правилно и да обработват събраната информация. Макар и доста изненадваща, истината за функционалната неграмотност, ширеща се на Стария континент, дава добра представа и за ситуацията в България. Ето някои от митовете, широко разпространени сред европейците, както и истината за тях⁵:

² European Commission, EU High Level Group of Experts on Literacy, Final Report, September 2012, pp.21-24, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012.

³ Стоева, В., Развитие на ранното детско четене: фактор за изграждане на стабилно гражданско общество. Поля на наградата “Бисерче вълшебно” като метод за насърчаване на четенето сред децата, <http://detskiknigi.com/wp-content/uploads/2013/11/Izsledvane-na-rannite-chitatelski-umeniq-i-rolyata-na-Biserche-valshebno.pdf>, 2013.

⁴ European Commission, EU High Level Group of Experts on Literacy, Final Report, September 2012, p. 21, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012.

⁵ Пак там, pp. 29 - 30.

- Ниската грамотност е характерна за развиващите се страни – докато много европейци са убедени, че в Европа неграмотност не съществува, истината е съвсем различна. Един на всеки пет европейци страда от липса на функционална грамотност.
- Ниската грамотност засяга само хората в периферията на обществото – всъщност един на всеки пет възрастни не притежава задоволително ниво на грамотност, като повечето от тези възрастни са заети в трудовата сфера.
- Съществуването на затруднения в областта на четенето и писането. Ако някой не се вписва в единствената рамка за обучение, която задава еднакви правила за всички, без да отчита индивидуалните потребности на отделния индивид, то той бива отхвърлен и не му се обръща нужното внимание. Истината обаче е, че всеки може да се научи да чете и пише, стига да получи правилната подкрепа.
- Единствено училището е отговорно за обучението на децата на четмо и писмо. Изследвания доказват, че ролята на семейството е водеща за развитието на читателски умения у децата, дори и след тръгването на училище. Личният пример на родителите и правилният подход спрямо четенето са в състояние да възпитат читателски умения у малчуганите, като същевременно семейството и училището работят заедно в една посока – насърчаване на грамотността.

Точно тук се появява и основният проблем в насърчаването на четенето сред децата. Всяко дете е заобиколено от възрастен, отговорен за неговото възпитание и развитие: родител, роднина, близки, учители и възпитатели. Изброените групи възрастни се явяват ключови актьори по отношение на изграждането у детето чрез своя личен пример и умения на читателски навици, любов към книгите и способности за четене и писане, обработване на информацията и анализирането ѝ с цел вземане на решения. И ако отчетем факта, че голяма част от възрастните в България, пряко ангажирани с възпитанието на децата, са функционално неграмотни, можем напълно ясно да осъзнаем защо резултатите на българчетата, според международните изследвания, ги нареждат в дъното на класацията.

Добавяйки към тези черни краски липсата на дългосрочна визия за държавна политика по отношение на образованието, на недоброто и често неправилно усвояване на европейските средства за квалификация на възрастните, проблемите в здравеопазването, които не позволяват прилагането на добри практики за развитие на четивните умения у децата от най-ранна възраст чрез педиатрите и negliжирането на проблемите от страна на медиите, бизнеса и политиците – и картината за България става наистина нелицеприятна.

Има ли решение? Със сигурност. То е трудоемко, но не и невъзможно. Зависи от обединените усилия на всички групи, ангажирани с проблемите на четенето (правителствени и неправителствени институции и организации), които са в състояние да използват потенциала на библиотеките – основен ключов актьор, способен да служи като обединително звено на всички, желаещи да променят ситуацията и да разбият порочния кръг, в който се въртим от няколко поколения насам.

Защо библиотеките? Библиотеките с изградената им мрежа в цялата страна, въпреки намалените бюджети и трудностите, пред които са изправени, са способни да активизират цели групи от обществото. Те са в състояние да привлекат както децата, така и възрастните и с помощта на различните проекти на неправителствените организации и доброволците да накарат системата да се промени.

Отчитайки фактите по отношение на остарялата материална база на голяма част от библиотеките в страната, ниското заплащане на служителите и липсата на обновени библиотечни фондове, скептицизмът на голяма част от обществото за важната роля на

библиотеките би изглеждал напълно оправдан. Един бегъл поглед към добрите практики⁶ на библиотеките в Европа обаче показва, че превръщането им във важна част от развитието на по-грамотно гражданското общество също зависи от усилията и желанията не на институциите, а на хората, работещи в средата⁷.

Това твърдение важи в пълна степен и за България, в която нито една кампания за насърчаване на четенето, която не разчита на успех посредством подкрепата на библиотеките, а залага на разпространение на информацията основно чрез родителите, няма шансове за успех. Личният ми опит като координатор на подобни кампании като „Читателска щафета“ и наградата „Бисерче вълшебно“ към момента показва, че ако с колегите ми искаме интересната информация за книгите и специално разработените от екипа ни игрови похвати да достигнат до целевата ни група – децата от начален и основен курс на обучение, трябва да разчитаме не толкова на помощта на родителите, колкото на активните учители и библиотекарите. И ако учителите често са зависими от директори, инспектори по образованието и различни структури, които не им позволяват да излизат от учебните програми, то библиотекарите съумяват да постигат невероятни резултати при своите възпитаници. За съжаление, не всички библиотеки успяват да грабнат нашите идеи и чрез тях да си спечелят нови читатели и посетители в библиотеката. Някои библиотеки в страната успяват непрекъснато да организират за посетителите си интересни ателиета, курсове, изложби или игри, докато други просто не са толкова активни.

Давам тези примери, защото според мен промяната и превръщането на библиотеките в онзи ключов актьор, който може да разкъса порочния кръг на неграмотността в България, зависи не само от усилията на външни за средата фактори като институциите, неправителствените организации, доброволческите организации и активните граждани, решени да се борят със статуквото, но до голяма степен и от самите библиотечни служители. Защото често работещите методи и добрите идеи не искат почти никакви средства за осъществяването си, а същевременно са в състояние да дадат тласък на огромна промяна, при която:

- библиотеката насърчава младите родители да осъзнаят ролята на ранното детско четене в развитието на детето и същевременно помага на самите възрастни да повишат нивото си на грамотност;
- библиотеката и училището, с помощта и на родителите, работят съвместно, за да дадат на децата достъп до книгите, които може и да не познават, ако в дома им няма четива;
- чрез ролята на библиотеките нагласите в обществото към проблемите на грамотността се изострят и се повишава вниманието по тези negliжирани теми;
- благодарение на ключовата роля на библиотеките като основен актьор по отношение повишаването на грамотността, самото гражданско общество оказва натиск върху институциите за промяна на статуквото.

И тъкмо това е определението за ключов актьор – актьор, чрез който неработещите системи могат да бъдат поправени и в чието лице желаещите да подобрят ситуацията могат да намерят стабилен партньор за осъществяване на своите идеи и добри намерения.

---

⁶ „Да срещнем децата с книгите“ – из опита на една немска библиотека“ (част 1.) – резюме на семинар с Уте Хахман от библиотеката в Брилон, Германия: <http://detskiknigi.com/da-sreshtnem-detsata-s-knigite-iz-opita-na-edna-nemska-biblioteka-chast-1/>

⁷ Интервю с принцесата на Нидерландия Лаурентин ван Оранже за грамотността и ролята на библиотеките: <http://detskiknigi.com/printsesa-laurentin-van-oranje-za-gramotnistta-rolyata-na-bibliotekite-zelenite-idei-i-detskite-knig/>

Надя Терзиева

Комисията на Асоциация на университетските и научните библиотеки към Американската библиотечна асоциация (Association of College & Research Libraries – ASRL, American Library Association – ALA), формулира 10 топ тенденции в академичните библиотеки, на всеки две години. За периода 2012 – 2013 тези най-важни тенденции са: популяризиране на постиженията, управление на данни, дигитализация, промени във висшето образование, информационни технологии, мобилна среда, потребителско ориентирано комплектуване на електронни книги, научна комуникация, ролята на човешките ресурси и потребителско поведение. Настоящата статия разглежда отражението на изброените ключови тенденции в библиотеката на Нов български университет.

Популяризиране на постиженията

Академичните библиотеки трябва да доказват полезността си пред университета, към който принадлежат. Според Рик Андерсон, ако не се изтъква на финансиращите органи аргументи за поддържане на библиотеките, те по икономически причини ще бъдат принудени да ги закрийт. Библиотеките трябва да демонстрират как допринасят за институционалната ефективност, свързана с привличането на студенти и преподаватели, задържане и успеваемост. Изследване на Вонг Шън и Т. Веб (Shun and Webb, 2011) разглежда корелацията между статистика за използване на библиотечните документи с академичния успех на студентите и как библиотечните ресурси допринасят за развитието на студентите и академичния състав.

През 2011 г. библиотеката на Нов български университет разработи маркетингова стратегия за популяризиране на ресурсите и услугите си. Основна цел на стратегията е да информира академичната общност в университета и извън него за различните аспекти на дейността си и да демонстрира участието си в учебния и научно-изследователския процес, чрез реклама на ресурси, услуги и инициативи за привличане на повече читатели. Стратегията включва ежедневно публикуване на електронни съобщения в социалните медии, които библиотеката поддържа – блог, Фейсбук, Твитър и Гугъл+. Разпространението на информация извън университета е насочено към електронните медии „Културни новини” и „Svejo.net”, както и към фейсбук страницата на Фондация “Национална академична библиотечно-информационна система” (НАБИС).

Доказателство за успеха на стратегията е, че броят на читателите се увеличава с всяка изминала година: 2009 г. – 11 694, 2010 г. – 14 367, 2011 г. – 15 157, 2012 г. – 23 105, 2013 г. – 25 919. За периода 2009 – 2013 г. нарастването е с 45%.

Библиотеката доказва полезността си като участва в инициативи с общоуниверситетско значение. Подпомага кандидатстудентската кампания с организиране на съвместни събития с департаментите за представяне на програмите пред ученици, всеки месец създава и разпространява културен афиш на НБУ сред училищата и подреди специална колекция „Библиотека за ученика – прочети и върни” с безплатен достъп за ученици и учители.

Управление на данни

Библиотекарите и информационните работници играят важна роля в подпомагане на изследователите в създаването и внедряването на платформи за описание на данни, ефикасно съхранение, управление и осигуряване на достъп до тях. Репозиториумите, които днес съществуват, включват библиотекарите като важни участници.

По инициатива на библиотеката на НБУ от 2005 г. (за първи път в България) започва да функционира Научен електронен архив⁸, който представя научната продукция на преподавателите и докторантите в университета. До момента в репозиториума са депозиран над 1300 документа, като през академичната 2012/2013 г. са добавени 364 материала. Само през 2013 г. архивът е посетен 25 323 пъти от 18 325 уникални потребители от цял свят. Екип от библиотеката е ангажиран с развитието на Научния електронен архив, като дейностите включват библиографска редакция, обучение на преподаватели, представяне на постиженията на национални и международни форуми.

Дигитализация

Академичните библиотеки съсредоточават своите усилия върху специални и уникални колекции, които са от интерес за регионални и национални научни общности. Много от тези колекции, особено такива с уникално съдържание, специфични институционални издания или сива литература са дигитализирани или предстои да бъдат. Според изследване на OCLC 97% от 169 научни библиотеки в САЩ и Канада със специални колекции са приключили един или повече проекти за дигитализация или имат действаща програма. Но локалните дигитални колекции са застрашени, когато на определена институция ѝ липсва план за опазване. Повечето организации, съгласно доклада на университетските библиотеки на Portico and Cornell, са само започнали да разбират, че инвестициите в създаването на дигитални колекции трябва да осигурят дълъг живот на съдържанието.

От 2009 г. библиотеката на НБУ развива собствена дигиталната библиотека, която към настоящия момент включва 154 заглавия, разпределени в колекции:

- „Вера Мутафчиева” – 47 загл.;
- „Най-четени заглавия” – 71 загл.;
- „Културно наследство” – 20 загл.;
- „Редки и ценни издания” – 1 загл.

Най-новата колекция „Литература към курсове” включва 15 заглавия, подбрани от преподаватели като основни книги и учебници за общообразователни курсове в университета.

Висше образование

Институциите на висшето образование са в период на промяна и даже бъркотия. Наблюдават се тенденции, свързани с разпространението на онлайн обучение при бакалавърски и магистърски програми, глобализацията и нарастващия скептицизъм за „възвръщане на инвестицията” чрез завършване на висше образование. Промяната във висшето образование се отразява и на библиотеките, по отношение на очакванията за развитие на колекциите, осигуряването на ресурси и услуги за предишните и новопоявилите

---

⁸ <http://eprints.nbu.bg/>

се потребители и за това как библиотеките да продължат да демонстрират стойност за институциите, към които принадлежат.

Докладът „Disrupting College” поддържа тезата, че сегашният модел на висше образование е нарушен, податлив е към „разрушителна иновация”. Според него университетите не могат ефективно едновременно да поддържат учебен процес заедно с научно-изследователска дейност на високо ниво и тези, които се концентрират върху едно от тях ще спечелят и ще имат маркетингови предимства. Обучителната онлайн среда се възприема като разрушителна и възникването на „сертификат за компетенции” поддържа алтернативи на традиционните образователни модели.

За да отговори на очакванията на потребители си библиотеката на НБУ се развива като хибридна, в която „новите” електронни информационни ресурси и „традиционните” печатни се предоставят съвместно. Данните показват, че за последните пет години библиотечният фонд е нараснал с 25 932 тома – „традиционни” ресурси, които включват книги, учебна литература, периодични издания и др. Читателите, предпочитащи печатните издания, имат възможност да ползват пътеводители и брошури в същия формат. От друга страна, с цел осигуряване на „новите” електронни ресурси, за последните три години са абонирани 8 бази данни и към момента общият им брой възлиза на 49, като повечето са достъпни извън локалната университетска мрежа. За виртуалните потребители на библиотеката се разработват онлайн ръководства. Библиотечните услуги се извършват както по електронен път, така и по традиционен начин на работните места, в зависимост от предпочитанията на читателите. Хибридният модел библиотека в НБУ успешно кореспондира на промените във висшето образование и доказателство за това са статистическите данни от 2013 г. Броят на физическите посещения в библиотеката за изминалата година е 148 014, а 392 са средно влизанията на ден само в електронните ресурси или 143 080 годишно. Цифрите показват, че библиотеката се използва както традиционно, така и електронно.

Информационни технологии

Технологиите продължават да направляват футуристичното мислене в академичните библиотеки. Ключовите образователни технологии описани в Horizon Report 2012 са еднакво приложими в академичните библиотеки: желанието на хората за информация и достъп до социални медии по всяко време от всяко място; приемане на облачни технологии; значение на сътрудничеството; предизвикателната роля на образованието по света, където информацията е повсеместна и алтернативни форми са налични, както и нови образователни парадигми, които включват онлайн и хибридно обучение. Докладът предупреждава, че социалните мрежи и новите парадигми за публикуване, като свободно съдържание предизвикват ролята на библиотеката като куратор и я поставят под натиск да включи нови начини за поддръжка и опазване на знанията. Това може да включва подпомагане на студентите да развият дигитални умения и да създават подходящи метрики за оценяване на новите форми за творчество, публикуване и изследване.

Технологичните тенденции специфични за библиотеките включват уеб базирани търсещи системи, библиотечни системи за управление на процесите и автомати за заемане и връщане на документи.

Библиотеката на НБУ се развива технологично още от създаването си. През 2001 г. е инсталирана интегрираната система за автоматизиране на библиотечните процеси Q Series на американската компания EOS International, като в настоящия момент ползваме уеб-базираната ѝ версия. Чрез внедряване на нови технологии през 2008 г. университетската библиотека създаде възможност за изпращане на смс съобщение за невърнати книги. През 2011 г. се включи като асоцииран член на Фондация НАБИМ в началото на проекта и е сред

първите библиотеки, добавили библиографските си записи в националния каталог на академичните библиотеки в България. От 2012 г. използва платформата DigiTool. Същата година внедри първият в България терминал за самостоятелно заемане и връщане на книги, който до момента е използван от 7742 читатели, извършили 14 784 транзакции. В края на 2013 г. е въведено електронно подписване на документи и електронен документооборот при административното обслужване на читателите.

Мобилна среда

Мобилните устройства променят начина, по който информацията се доставя и е достъпна. Според изследване на EDUCAUSE Център за приложни изследвания от 2011 г. 55% от студентите – бакалавърска степен имат собствени смартфони, 62% имат iPod и почти 21% имат нетбук, iPad или друг таблет. Повече от 2/3 от тези студенти използват устройствата си за академични цели, 59% използват смартфоните за информация от интернет или достъп до библиотечни ресурси.

Много вендори – EBSCO host, JSTOR, Elsevier, Thomson Reuters, имат интерфейс за мобилен достъп. SirsiDynix and Innovative Interfaces интегрират библиотечни системи, които предлагат мобилен достъп до библиотечни OPACs. OCLC осигурява мобилен достъп до WorldCat. Услугите на самообслужване като презаписване или запазване на заети документи, намиране на препоръчани заглавия и др. са сред услугите, които потребителите ценят.

Докладът Horizon от 2012 г. разглежда начините, по които висшите училища използват софтуери и таблети, за да увеличат ученето в и извън лекционните зали. Някои университети замениха печатните учебници с таблети, с материали към курсове, а други ги използват за записване на лекции, пътеводители, ориентация и интерактивни публикации.

Чрез технологията EZProху, внедрена през 2009 г., библиотеката на НБУ съдейства на студентите за учене извън лекционните зали чрез уреждане на 24 часов достъп, 7 дни в седмицата до електронните си ресурси. Така абонираните бази данни са достъпни извън локалната мрежа на университета по всяко време.

През 2012 г. в НБУ е създадена първата в страната версия на библиотечен сайт за смартфони и таблети. Сайтът осигурява достъп до библиотечен каталог, електронни ресурси, нови заглавия, научен архив, презаписване и запазване на документ, попитай библиотекаря, социални мрежи, други каталози, както и информация за работно време и местоположение.

Потребителски ориентирано комплектуване на електронни книги

Създаването и развитието на колекции от електронни книги вече се превръща в норма. Докладът за бъдещето на академичните библиотеки определя потребителски ориентираното комплектуване на електронни книги като неизбежна тенденция за библиотеките, които трябва да доказват, че изразходваните средства са оправдани и се оценяват. Отбелязва се, че университетските библиотеки ще се освободят от големи колекции от традиционни книги на свободен достъп, които се ползват малко. Сключването на лицензионни споразумения с издателства на електронни книги ще осигури на библиотеките възможност да купуват само тези книги, които са най-търсени. ALA определя устойчивостта като ключов принцип за колекциите от е-книги. Устойчивостта изисква сигурно и продължаващо финансиране и технически решения, които са подходящи за удължаване живота на културните записи. Нови варианти за лицензи и стандарти трябва да бъдат приспособени за организиране на заемането на е-книги, воденето на статистика и съвместимостта между устройствата и платформите.

Електронните книги са част от библиотечния фонд на НБУ. От 2005 г. библиотеката поддържа абонамент за електронните книги чрез колекция Oxford Scholarship Online на Oxford University Press, от 2010 г. – за колекцията eBrary Academic Complete, ProQuest, а от 2013 г. – за подобрани заглавия от eBooks Collection на EBSCO host. За 2013 г. данните показват, че най-много влизания има в електронните книги на Oxford Scholarship Online – 11 687, на второ място са eBrary – 10 861, и най-малък е интересът към книгите на EBSCO – 86.

В края на 2013 г. фондът се обогати с нова колекция книги за електронни четци. Първите заглавия са подобрани от преподаватели от департаментите „Бизнес администрация“ и „Информатика“. Библиотеката на НБУ е първата в България, която въведе заемане на електронни книги за дома, като осигури един от най-популярните модели четци – Kindle Paperwhite.

Научната комуникация

Новата научна комуникация и публикационни модели се развиват с бързо темпо като изискват библиотеките да бъдат активни участници. Новите модели за публикуване се използват за списания, научни монографии, учебници и дигитални материали, като участниците се опитват да създадат дългосрочни модели.

Някои университетски библиотеки играят активна роля в промяната на научната комуникация чрез създаване или разширяване на публикационните услуги. Библиотеките обикновено осигуряват услуги, свързани с дигиталния архив, съвети за авторското право, дигитализация, управление на научни данни, а също създаване на метаданни, каталогизация и дигитално съхранение.

За да участва пълноценно в научната комуникация в НБУ през 2007 г. библиотеката въведе информационни сесии за докторанти и преподаватели. Всеки месец се организират обучителни семинари като темите са посветени на стандарти за цитиране, възможности за публикуване, техники при депозиране в Научния електронен архив, обединено търсене в библиотечни колекции, електронни книги и списания, търсене на научна информация за дисертация и др. От 2012 г. библиотеката предлага услугата „Анализ на цитиране“ на преподаватели в процедура на научно израстване. Библиотеката подпомага преподавателите в университета при създаване на дигитален архив с публикации, научно-изследователско или творческо портфолио и др.

Човешки ресурси

Академичните библиотеки трябва да развиват специалисти, които са готови да посрещнат новите предизвикателства. Развитието на персонала е един от най-важните въпроси за университетските библиотекарски, според изследване на ACRL от 2011 г. Продължаващото образование, професионалното развитие, стратегически и креативни подходи при наемането на специалисти за вакантни или нови позиции и постоянно обучение на персонала за тези позиции са някои от начините библиотеките да имат такива специалисти от каквито се нуждаят. Управлението на данни, управление и съхранение на дигитални ресурси, оценяване, научна комуникация и развитие на информационната компетентност на преподаватели и студенти са нови области, за които са нужни нови умения.

Традиционната роля на библиотекаря зад бюрото се сменя с нов, по-динамичен модел, от типа „embedded librarian“ (Eldredge, 2004; Searing and Greenlee, 2011). Новият модел библиотекар – консултант, съветник, учител е поставен в ситуация на близко

сътрудничество с преподавателския състав в университета. Идеята е библиотекарите да демонстрират тяхната експертиза като информационни специалисти, като оказват влияние върху изследователския процес и преподаването. Подпомагащата роля на библиотекаря е променена в сътрудничество и партньорство с тези, които са обслужвани.

В крак с тенденцията за новия модел библиотекар НБУ въведе от 2011 г. обучителни сесии за служителите на библиотеката. Библиотекарите се обучават за нови консултантски услуги за преподаватели и студенти, подходи за изследване на потребителските информационни нужди, изготвяне на цитатни справки и тематични библиографии и др. До момента са проведени 30 сесии. Друга форма за професионално развитие на информационните специалисти в НБУ е участието им в национални и международни конференции и семинари и представяне на наученото пред библиотечната общност.

Поведение и очаквания на потребителите

Удобството засяга всички аспекти на информационното търсене – подбор, достъпност и използване на ресурсите. Библиотеките обикновено не са първия източник за намиране на информация. При провеждане на анкета потребителите описват библиотеката като „трудна за използване”, „последното място за посещение” и „неудобна”. Удобството е важен фактор за академични и ежедневни ситуации, свързани с търсене на информация. Според Стивън Смит и Кармелита Пикет „новата библиотека би трябвало да бъде основана на модела just in time, където достъпът е по-важен от количеството на библиотечните единици”.

Не само незабавния достъп до електронни ресурси е най-важният компонент при задоволяване на информационните нужди на студенти и преподаватели, но също така и достъпът до човешки ресурси. Интервюираните студенти и преподаватели през 2005, 2008 и 2010 г. споделят, как те стигат до информация при академични и лични ситуации – родители, приятели, семейство, колеги и преподаватели често са първите източници. Защо? Заради удобството. Тези източници често могат да бъдат достигнати чрез текстови съобщения, гласова поща или имейли, които получават незабавен отговор. Библиотекарите също са на разположение на студенти и преподаватели чрез социални медии, чат, справки или физическо присъствие.

Въпреки че 24/7 достъп до ресурси все още е популярен сред студенти и преподаватели, лесният достъп до ресурси – човешки, традиционни или електронни, е най-важният фактор. За да отговори на очакванията на потребителите си и да им осигури удобство библиотеката на НБУ се развива едновременно електронно и традиционно. За да бъде електронно достъпна тя:

- Предоставя достъп 24 часа 7 дни в седмицата до колекция от бази данни извън локалната мрежата на университета.
- Поддържа онлайн каталог с достъп до съдържания на книги, включително и чрез платформата GOOGLE BOOKS.
- Предоставя чрез библиотечния каталог възможност за презаписване и запазване на заглавия по електронен път.
- Поддържа система за управление на електронни заявки за услуги.
- Създава и поддържа Електронен научен архив за депозиране на научни материали на преподаватели и докторанти на НБУ.
- Известява читателите за просрочени документи чрез смс съобщения.
- Създава и развива собствени дигитални колекции.
- Внедрява мобилна версия на сайта.

- Популяризира ресурсите, услугите и събитията си в социалните мрежи: блог, Фейсбук, Тиутър и Гугъл+.

Посетителите на библиотеката могат да разчитат на:

- модерен библиотечен комплекс с фонд на свободен достъп, читалня, компютърни и копирни центрове и зали за самостоятелна работа;
- компетентни служители – консултанти на всяко работно място;
- работно време 82 часа седмично;
- регистрация чрез електронен подпис, която спестява време;
- читателска карта, която дава възможност за безкасово плащане на услуги;
- участие в семинари за развитие на информационната компетентност;
- терминал за самостоятелно заемане и връщане на книги.

Използвана литература:

1. Милтенов, Пламен. (2012). Създаване на програми за библиотечно обучение: Проблеми и възможности [Електронна статия]. *Библиосфера*, (16). Достъпна на: <http://bibliosphere.eu/?p=2227>.
2. ACRL Research Planning and Review Committee. (2012). [Two thousand and twelve] 2012 top ten trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. *College and Research Library News*, June, 311-320
3. Carlson, Jake and R. Kneale. (2011). Embedded librarianship in the research context: Navigating new waters. *College and Research Library News*, 72(3), 167-170.
4. Eldredge, J. D. (2004). The librarian as tutor/facilitator in a problem-based learning (PBL) curriculum. *Reference Services Review*, 32(1), 54-59.
5. Searing, Susan E., and Alison M. Greenlee. (2011). Faculty responses to library service innovations: A case study. *Journal of Education for Library and Information Science*, 52(4), 279-294.
6. Shun Han Rebekah Wong and T. D. Webb. (2011). Uncovering meaningful correlation between student academic performance and library material usage. *College and Research Libraries*, 72(4), 361-370.

БЪДЕЩЕТО НА БИБЛИОТЕКИТЕ И ТЯХНАТА РОЛЯ В РАЗВИТИЕТО НА ОБЩЕСТВОТО

Университетската библиотека в научната комуникация: нови предизвикателства

Радостина Тодорова

Промяната в академични институции, обикновено с дългогодишни традиции, е дълъг и често труден процес. Всички елементи от системата библиотека могат да се окажат спирачка, като се започне от остарели сгради, които не отговарят на съвременните изисквания, строги йерархични структури за управление, сложни финансови разпоредби, правила за развитие на колекциите и не на последно място – собствените възприятия и пристрастия на библиотекарите. От друга страна очакванията на потребителите се променят, както по отношение на колекциите, така и по отношение на услугите. Сред факторите, които могат да бъдат назовани, като основни двигатели на процеса на промяна са мрежовите технологии, социалните мрежи и цифровизацията на всичко възможно. Именно те променят и съвременната научна комуникация, в която университетската библиотека е участник. Това налага фундаментални промени в начина на функциониране на библиотеката. Необходима е трансформация, която може да бъде извършена от библиотечния персонал, за да отговори на променените очаквания към организацията и нейната култура.

Научна комуникация

Определенията за това какво е научната комуникация очертават и ролята на университетската библиотека в нея. Според Joan Reitz научната комуникация е „Способите, посредством които отделните лица, включени в академични научни изследвания и творчество, информират съвременниците – формално или неформално – за трудовете и научните си постижения. По традиция, открита през античността от Академията в Атина, учените комуникират или предават научна информация посредством писмени документи от вида на монографии и статии от научни списания, които публикуват; представят доклади на конференции, които впоследствие публикуват като бюлетини, доклади за сборници и трудове на научни дружества; създават и поддържат уебсайтове и др. В широк смисъл процесът на научна комуникация включва не само създаването и разпространението на научни трудове, но и оценка на качеството (рецензиране) и запазването им за бъдещето. Една от целите на академичните библиотеки е да се улесни научната комуникация във всичките ѝ форми”. Има и значително по-кратко определение, като това на Scholarly Communications Group, Washington University in St. Louis, като „създаване, преобразуване, разпространение и съхраняване на знания, свързани с обучението, научните изследвания и научни начинания”. Внимателният преглед на определенията фиксира ролята на библиотеката преди всичко върху съхранението на знанието, докато ролята на учените се концентрира върху споделянето на научни знания между тях.

Анализът на съвременните форми на комуникация между учените, показва че те са доста близки до традиционните. Например личният разговор има същите характеристики като телефонен разговор, освен че последният позволява взаимодействие от разстояние. Или размяната на мнения с писмо по същество е същото като размяна на имейли с единствената разлика, че става мигновено. Изнасянето на лекции е много подобно на гледането на видео в интернет, като наличието на подходяща техника може да позволи взаимодействие между говорещия и слушащия. В почти всички случаи обаче, от съществено значение за

комуникацията в науката, е същността на това което се предава (разговор, лекция, доклад на симпозиум и др.). Тя се запазва дори когато технологията променя коренно обсега на съобщението.

Друго преобладаващо мнение сред тези, които се занимават с теория на научната комуникация, е идеята, че настоящото по-младото поколение учени, възпитани с интернет, има по-скоро нагласата да отхвърли съществуващите комуникационни режими в полза на новите дигитално опосредствани. Въз основа на това се предполага, че ще бъдат възприети изцяло нови подходи към формалното и неформално общуване и че хегемонията на хартиеноцентричния подход към стандартите за публикуване и поведенческите норми ще бъде напълно разрушена в бъдеще.

Предизвикателства

Процесът на научната комуникация се променя и това изправя съвременните университетски библиотеки пред особени предизвикателства. Могат ли да останат само хранилища за информация? Разбира се, че не. Ако се върнем към едно от определенията то завършва така: „Една от целите на академичните библиотеки е да се улесни научната комуникация във всичките ѝ форми”. Откритият достъп до научна информация е още един фактор, който все по-отчетливо започва да се отразява върху традиционните издателски модели. Факт е, че нагласите към открития достъп се променят, макар и по-бавно и много академични институции поемат щафетата и развиват свои собствени институционални хранилища. Тук е мястото да се спомене, че решаващо значение в това отношение имат и финансиращите организации, които оказват влияние върху учените да разпространяват своите изследвания, финансирани с публични средства, свободно.

Именно това очертава новата роля на университетската библиотека като защитник на открития достъп чрез:

- създаване и управление на институционални хранилища;
- организиране и съхранение на различни видове електронни документи в тях, като електронни дипломни работи и дисертации;
- подпомагане на публикуването и разпространяването на информация в списания с отворен достъп;
- създаване на специфични услуги в подкрепа на учените и научната комуникация.

За да се справят успешно с всички тези предизвикателства за университетските библиотеки е необходимо да развиват знания и умения за:

- разбиране за съвременната действителност и промените, които настъпват в издателския бизнес;
- подпомагане на учените в процеса на оценка на документи с открит достъп;
- насърчаване на авторите да направят своите произведения с отворен достъп, чрез предприемане на застъпнически кампании в рамките на институциите.

Отражение върху структурата на университетската библиотека

Традиционно административната структура на университетските библиотеки е съобразена с услугите, които те предлагат, както и с придобиването и каталогизацията на библиотечните ресурси. Промяната в научната комуникация обаче налага създаването на нови позиции и евентуално нови структури в организацията. От съществено значение е как трябва да се казват тези длъжности, какви могат да бъдат техните функции и как те се вписват в рамките на административната структура на библиотеката? Някои от първите позиции въведени в американски университетски библиотеки за обслужване на авторите и

научните комуникации, изискват докторска степен по право и са фокусирани върху авторските права и честната употреба на произведенията. Друга длъжност е т.нар. научен и комуникационен библиотекар, чиито задължения обхващат не само създаването и поддържането на институционални хранилища, но също така и публикуване в електронни списания с открит достъп.

В свое изследване Association of Research Libraries установява, че дейностите свързани с научната комуникация в университетските библиотеки най-често се извършват от един човек, а в по-редки случаи от двама. Ако е налице екип, то той може да е съставен от библиотекари от различни отдели. Този екип е възможно да включва и компютърен специалист, който извършва програмиране, техническа поддръжка или трансфер на метаданни. Обикновено членовете на екипа не се занимават само с тази дейност, а я съвместяват с други основни служебни задължения. Наличието на самостоятелни отдели в структурата на библиотеките е рядкост. Ръководството и управлението на дейностите свързани с подпомагане на научната комуникация най-често се извършва пряко от директора на университетската библиотека.

Друго проучване на длъжностни характеристики проведено сред библиотекари във Великобритания от Research Libraries UK (RLUK) идентифицира необходимостта от подкрепа за изследователите и съответните библиотечни дейности, които са необходими за осъществяване на тази подкрепа, чрез подхода „изследвания на жизнения цикъл”. Това са:

1. Концептуализиране на нови изследвания, разработване на предложения, както и идентифициране на възможности за финансиране.
2. Търсене на нова информация.
3. Управление на информацията.
4. Откриване, събиране, организиране, управление и запазване.
5. Споделяне, дискутиране и онлайн сътрудничество чрез средствата на web 2.0.
6. Анализ и отразяване на информация и данни в новосъздадената разработка.
7. Изготвяне и разпространение на произведението.
8. Оценяване на съответствие, авторско право и други нормативни изисквания, ако такива съществуват в дадената организация.
9. Опазване чрез архивиране в институционален архив.
10. Оценка на качеството и измерване на въздействието чрез методите на библиометрията.
11. Комерсиализация ако произведението позволява.

Препоръката на RLUK е че предложеният модел не е линеен и е възможно не винаги да се прилага в този ред. Трябва да бъде отчетен фактът, че той зависи и от развитието на технологиите.

Нови услуги

Услугите, които университетските библиотеки развиват в подкрепа на отделния учен и научната комуникация могат да се разделят най-общо на две големи групи: услуги за подобряване на видимостта на научните публикации, по-голяма публичност и образователни дейности и услуги, свързани с хостинг и управление на дигитално съдържание. Към първа група на услуги свързани с популяризиране и обучение могат да бъдат причислени:

- консултиране по въпроси на авторското право;
- консултиране по отношение на изисквания на финансиращи институции и избор на финансиране за научното изследване;

- запознаване на авторите с проблеми на традиционното и „open access” публикуване и избор на издател, подходящ за конкретния научен труд;
- обучения на авторите за ползите от открития достъп до научна информация и как могат да направят своите произведения свободно достъпни;
- консултиране на докторанти по отношение на електронните дисертации;
- образователни мероприятия – презентации пред преподаватели, застъпничество, организиране на Open Access Week и др.

За успешната реализация на тези дейности е необходимо тясно сътрудничество на библиотеката с други звена в университета – правен отдел, отделните факултети и департаменти. Към втора група, свързана с техническото осигуряване на процеса на научната комуникация могат да бъдат причислени:

- хостинг на институционални хранилища;
- дигитализация;
- електронно публикуване;
- управление на дигитално съдържание;
- съпътстващи услуги, като индексирание и рефериране;
- трансфер на метаданни към други информационни инфраструктури.

За успешната реализация на тези дейности е необходимо тясно сътрудничество на библиотеката с други звена в университета – университетското издателство и технически отдели.

Заклучение

Съвременните условия изискват от университетската библиотека да развива нови ключови функции, които да предложат едно по-високо ниво на съдействие и готовност за обслужване на учените и преподавателите. Тя се трансформира от пасивен регистратор и пазител на научните изследвания в активен участник във всеки един от етапите на процеса на научната комуникация. Важно условие е наличието на добре подготвен персонал, който да бъде насърчаван от ръководството на библиотеката и университета. Развитието на нови специфични услуги, може да се разглежда като конкурентно предимство в подкрепа на учените от една институция. И не на последно място изграждането на култура на сътрудничество с различни звена в университета и организации извън него е от критично значение за постигането на успех.

Използвана литература:

1. Brewerton, Antony. Re-skilling for research: investigating the needs of researchers and how library staff can best support them. *New Review of Academic Librarianship*. 2012, 18(1), 96 – 110.
2. Mabe, Michael A. Scholarly communication: a long view. *New Review of Academic Librarianship*. 2010, 16, (Issue sup1.), 132 – 144.
3. Michalak, Sarah C. This changes everything: transforming the academic library. *Journal of Library Administration*. 2012, 52(5), 411 – 423.
4. Reitz, Joan. MODLIS – Online Dictionary for Library and Information Science [Електронно издание]. Прев. Елена Койчева. Достъпен на: http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_A.aspx

Нов български университет по пътя към достъпна библиотечна среда и специализирано обслужване

Светлана Иванова, Таня Стоянова

“Прави така, че всеки, който дойде при теб, на тръгване да се чувства по-добре и по-щастлив!”

Майка Тереза

Идеите на хуманизма са в основата на съвременното общество. Те предполагат разкриване и реализиране потенциала на всеки човек, включително и на този с увреждания. Отношението към хората със специални потребности в демократично общество е един от важните елементи на ценностната система. Създаването на равни възможности и достъпна среда за получаване образование, както и успешната интеграция в социалната среда, е от изключителна важност за тези граждани.

Вследствие развитието на информационните и комуникационни технологии през последните години и значителните промени, настъпващи в съвременното глобализиращо се общество, висшето образование е поставено пред голямо предизвикателство – да осигури адекватна образователна среда за всички студенти, в това число и за студентите със специални образователни потребности (СОП). Броят на тези студенти расте и съвсем закономерно се налага необходимостта от търсенето на пътища за създаване на необходими за тях условия за достъпно висше образование, за усъвършенстване на образователния процес, за разширяване на социалното общуване, за активно включване в живота на академична общност, за създаване на базови предпоставки за успешна учебна и трудова дейност.

В Декларацията за принципите, политиката и практическата дейност в сферата на образованието на лицата със специални потребности, приета в Саламанка, Испания през 1994 г. се подчертава, че е необходимо ЮНЕСКО да „...поощрява академичната общественост в плана за укрепване на научните изследвания в тази област... да служи като център за обмен на информация и за разпространение на конкретни резултати и опит...”.

В Закона за висшето образование у нас – чл. 70 (2) (Изм. ДВ, бр. 48 от 2004 г.) се посочва, че студентите, докторантите и специализантите, които са слепи, глухи, инвалиди с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто имат право на специални облекчения, регламентирани в правилниците на висшето училище. В Закона за интеграция на хората с увреждания (в сила от 01 януари 2005 г.) в чл. 20 е казано конкретно, че „висшите училища осигуряват:

1. подкрепяща среда, специални приспособления, подходящи учебни материали и допълнителна преподавателска помощ, подпомагащи процеса на обучение и оценяване на хората с увреждания;
2. подготовка на специалисти за работа с хора с увреждания”.

Посочените нормативни документи очертават необходимостта от реализиране на редица дейности, насочени към проучване на конкретните потребности на студента, на трудностите, които са бариера пред успешното му обучение и включване в студентската общност, дейности, изискващи промяна на обществените нагласи, промяна на подхода във висшето училище, получаване на подкрепа от цялата академична общност.

Нов български университет (НБУ) споделя тези ценности и е отворен за студенти със СОП. През годините са създадени цялостни условия за улесняване достъпа на хора с физически увреждания до университетските ресурси. Изграден е панорамен асансьор, който, освен че е много интересен архитектурно и вдъхва нов живот на сградата, позволява на хората с двигателни проблеми да използват пълноценно пространството и ресурсите на петте етажа. Асансьорът е част от проекта за осигуряване и улесняване на достъпа на хората в неравностойно положение. Изградени са и четири рампи, които осигуряват достъп до кафе-клуба на корпус 1, аулата, тоалетните и асансьора. На стълбите към корпус 2 е монтирана моторизирана платформа, която осигурява достъп до учебните зали, офисите и кафе-клуба. Рампа е монтирана и при входа на корпус 1 откъм страната на библиотеката. Част от достъпната среда са и монтираните автоматични врати, като по този начин всички входове са съобразени с достъпа на хора с нарушени двигателни функции. Входовете на университета са обозначени и с табели, напечатани на брайлова азбука. Маркирани са специални места за паркиране. Бордюрът на тротоара пред паркинга е скосен.

По проект за осигуряване на достъпна работна среда бе изградена текстилна пътека за незрящи, която започва от булеварда пред университета и завършва до входа на библиотеката. По този проект е назначен и Координатор на библиотечни услуги за хора с нарушено зрение.

През 2005 г. бе спечелен проект, благодарение на който в библиотеката на университета бе открито специално читателско място (шумоизолационна кабина) за хора с нарушено зрение, оборудвано със специализирана техника и софтуер. То разполага с американски софтуер тип екранен четец Jaws for Windows, който казва на компютъра, коя част от екрана е на фокус и какво е изобразено на него. Българската асоциация за компютърна лингвистика дари за безплатно ползване синтезатор на реч за български език – Speech Lab 2.0. Другата необходима програма, която е инсталирана за ползване е Fine reader – програма за оптично разпознаване на символи. Работното място разполага с принтер за брайлов печат „Everest” и брайлов дисплей „BAUM super Vario”. В резултат на този успешно реализиран проект, библиотеката на НБУ предоставя безплатни услуги за незрящи от цялата страна.

Университетът се стреми да предоставя равни възможности за обучение на всички студенти. В НБУ се обучават 157 студенти, които са заявили своите специални образователни потребности. От тях 41% са без функционални нарушения, 33% – с нарушени моторни функции, 13% – с нарушение или липса на зрение, 11% – с нарушение или липса на слух и по 1% – с нарушение на психичното здраве, речта и развитието.

С цел подобряване на обслужването и на други групи студенти със СОП, библиотеката разработи нов проект, който включва:

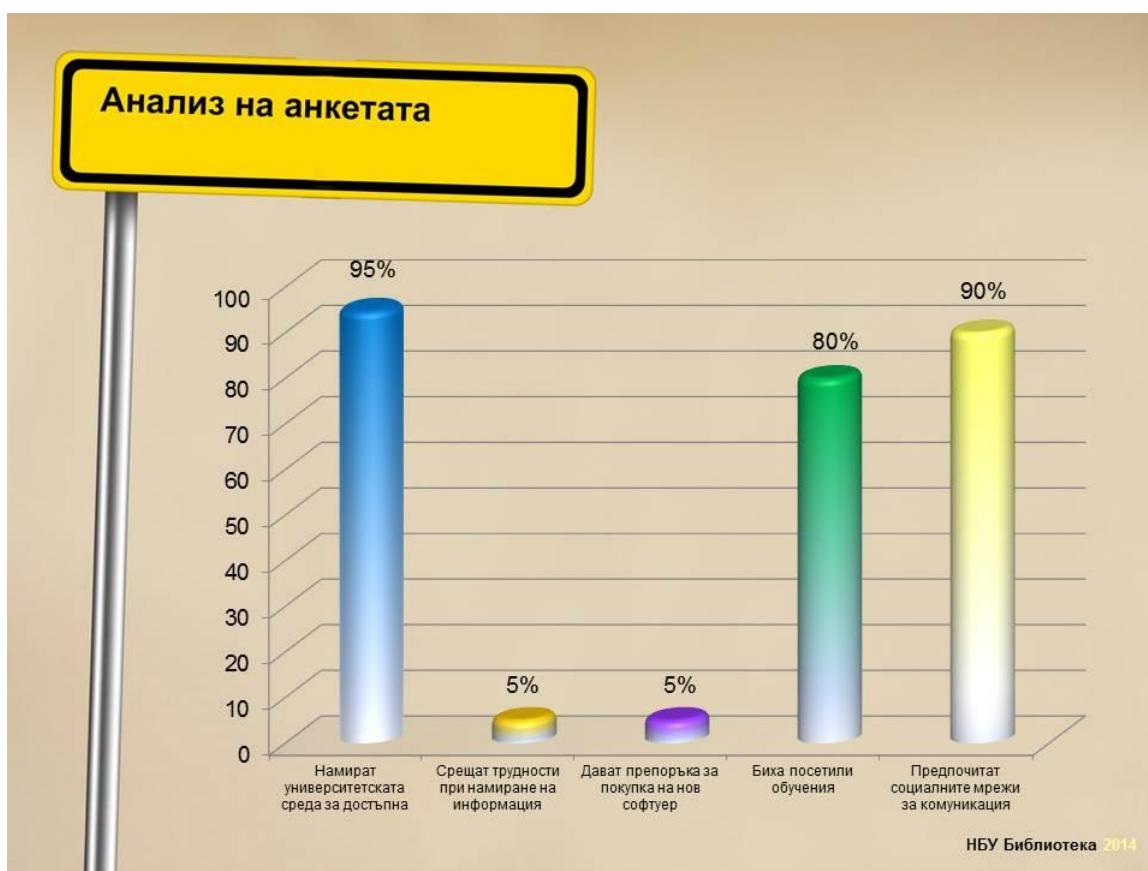
- провеждане на анкетно проучване, с цел изследване на нуждите на читателите от специфични ресурси, технологии, услуги и материални условия в библиотеката;
- анализ на анкетното проучване, който ще е основа за подобряване на материалната среда, адаптирането на предлаганите услуги и развитието на специални колекции;
- обучение на екипа;
- комплектуване на специфични медийни формати и обособяване на специална колекция;
- технологично развитие;
- адаптиране на библиотечните, информационните и техническите услуги към специфичните нужди на читателите със СОП.

Важно е да се отбележи, че екипът на проекта включва началниците на отделите „Библиотечни и информационни услуги” и „Технически ресурси и услуги”, както и по двама служители от двата отдела: двама библиотекари, системен библиотекар и технически сътрудник. По този начин се цели да се обхване пълният спектър от необходими компетенции за качествено подпомагане на тази група читатели.

Анкетното проучване сред студентите със СОП има за цел да изследва нуждите от специфични ресурси, технологии, услуги и материални условия в библиотеката. То е проведено изцяло по електронна поща, а самата анкета е създадена в два различни формата:

електронен формуляр в Google Drive и .docx формат (за нуждите на незрящите ни читатели). С някои от респондентите, на случаен принцип, са проведени и телефонни интервюта. Някои от по-важните зададени въпроси са:

1. Ориентирате ли се лесно в университета и библиотеката?
2. Посещавате ли библиотеката на НБУ?
3. Срещате ли трудности при намиране на информация в библиотеката?
4. Имате ли нужда от специализирана техника и подпомагащи технологии (софтуер)?
5. Бихте ли участвали в обучения за използване на ресурсите и услугите в библиотеката?
6. Получавате ли от служителите на библиотеката адекватна помощ, ако се налага?
7. Бихте ли дали своите препоръки как обслужването в библиотеката да се подобри?

Анализът на отговорите от анкетата, показва че:

- 95% от студентите намират университетската среда за достъпна;
- 5% срещат затруднения при намиране на информация;
- 5% дават препоръки за закупуване на специализиран софтуер;
- 80% биха посетили обучения, организирани от библиотеката;
- 90% предпочитат социалните мрежи за комуникация.

Тези резултати ще бъдат в основата при изпълнението на следващите етапи на проекта, както и при разработване на специални информационни материали, които ще бъдат разпространявани чрез социалните мрежи.

Тук е мястото да се отдели внимание на следващите стъпки от проекта, а именно:

- Проучване на пазара и комплектуване на специални видове документи, като говорещи книги, видео/DVD книги със субтитри и/или езика на знаците, брайлови книги, електронни книги, или други непечатни материали. Създаване на специална колекция в библиотечния фонд и установяване на модели за библиографско описание на нетрадиционни медийни формати.
- Технологично развитие. Внедряване на технически средства за използване на специални видове издания (аудиовизуална техника, компютър и др.) и адаптивни технологии за използване на традиционни издания (TOPAZ Desktop Video Magnifiers, OpenBook Scanning and Reading Software др.).
- Редизайн на съществуващите библиотечни, информационни и технически услуги чрез разработване на технологични карти на услугите и внедряване на адаптираните услуги в практиката.

Един от най-интересните етапи от изпълнението на този проект се оказва специализираното обучение за членовете на екипа, което бе съставено от пет обучителни курса:

1. „Неврологични заболявания и двигателни ограничения” с лектор доц. д-р Маргарита Станкова.
2. „Подходи в общуването със студенти с психични разстройства” с лектор доц. д-р Маргарита Станкова.
3. „Дислексия на развитието” с лектор гл. ас. д-р Екатерина Тодорова.
4. „Специфични средства и стратегии за комуникация с глухи и слабочуващи” с лектор Славина Лозанова.
5. „Български жестов език” с лектор Славина Лозанова.

Най-важното, което екипът научи и е от изключителна полза в ежедневната работа с читателите:

- При комуникацията с читатели с психични разстройства са важни няколко прости правила: да не се спори, а да се демонстрира необходимият респект, да не се

изваждат от реалността и с тях да работи само един член на персонала, ако е възможно.

- Студентите с дислексия се оценяват устно, а не писмено. Те са освободени от презентации и четене на глас пред останалите колеги. При писмено изпитване се подготвят изпитни материали с по-голям размер на буквите. На изпита разполагат с 30% повече време за работа, отколкото останалите студенти. Ако трябва да пишат, имат избор между ръкописно писане и работа на компютър. При оценяване на писмените работи оценката не се намалява заради пунктуация и правопис.
- При общуването с хора с нарушено зрение е важно преди да се впуснем да помагаме, винаги първо да питаме! Ако помощта ни е добре дошла, уточняваме как! Когато водим сляп човек, да му позволим да ни хване под ръка – това ще му помогне да се ориентира по нашите движения.
- Правилата и стратегиите за общуване с глухи и слабо чуващи са на първо място да има тиха среда, с възможно по-малко страничен шум. Да не се говори на ухото на глухия събеседник. Винаги да се поддържа зрителен контакт. Ако не разбираме какво казва да помолим да повтори. Да не се правим, че разбираме.

При обслужване на студенти със СОП е важно библиотечният персонал да бъде търпелив, подкрепящ, и да не проявява покровителствено отношение. Необходимо е да се създаде чувството, че студентите са специални, за да се върнат пак в библиотеката. Дори най-малката помощ от наша страна към тях е важна. Проведените дейности и обучения, дават възможност за легитимиране на студентите със СОП, за „надникване” в техния свят – разбиране на стремежите, нуждите, проблемите и възможностите им, за създаване на толерантна и подкрепяща ги университетска среда, за засилване позициите им в академичната общност. Всичко това е изключително важно за включването им в живота „наравно с другите” и успешната им реализация на пазара на труда.

Използвана литература:

1. Закон за интеграция на хора с увреждания. ДВ бр.81 от 17.09.2004 г. [Онлайн]. Достъпен на: <http://sacr.government.bg/normativna-uredba/zakoni/integracia-uvrejdania/>
2. Закон за висшето образование. ДВ, бр. 48 от 2004 г. [Онлайн]. Достъпен на: <http://lex.bg/laws/ldoc/2133647361>
3. Майор, Федерико. Декларация от Саламанка и Рамка за действие за образование при специални потребности Световна конф. по образованието при спец. потребности: Достъп и качество, Саламанка, Испания, 7 – 10 юни 1994. София : Инст. за соц. политика и соц. работа, 2003.
4. Терзийска, Пелагия. Студентите със специални образователни потребности – един малко познат свят [Онлайн]. Достъпен на: <http://pedagogy.swu.bg/wp-content/uploads/2012/03/Terziiska-SSOP.pdf>

Университетските библиотеки и свободният достъп в интернет

Анкета със студенти, с ръководители на библиотеки и на университети

Ганчо Ганчев

Свободният достъп до научна информация в интернет е предизвикателство пред всички научни библиотеки и най-вече пред университетските, включително и в нашата страна. Голямата част от потребителите на университетските библиотеки – студентите, не само използват съвременните информационни технологии за достъп до научна информация, но това е и преобладаващият и предпочитан от тях начин. Този факт е необходимо да бъде отчетен от ръководствата на българските университети и на техните библиотеки, като пренастроят работата и услугите си към изискванията и предпочитанията на своите потребители.

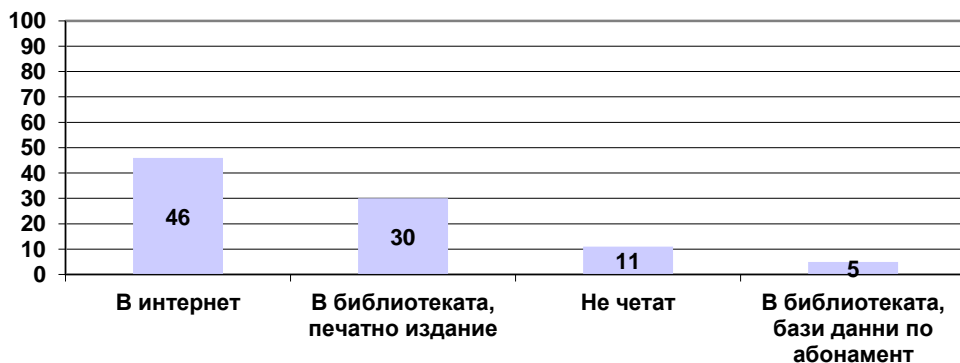
Настоящото изследване прави сравнителен анализ на практиките, навиците, нагласите и желанията по отношение на свободния достъп до научна информация в интернет (наричан още „отворен достъп” – Open Access) – на потребителите (студентите), от една страна, и на ръководителите на университети и на университетски библиотеки от друга.

Анкетата със студенти е осъществена през април – май 2014 г. на случаен принцип сред посетителите в читалните на централните библиотеки на 10-те най-големи софийски университети, представляващи около 20% от общия брой на акредитираните висши училища в страната, както следва (по азбучен ред): Лесотехнически университет, Минногеоложки университет, Медицински университет – София (МУ – София), Нов български университет (НБУ), Софийски университет (СУ), Технически университет, Университет по архитектура, строителство и геодезия, Университет по библиотекознание и информационни технологии, Университет за национално и световно стопанство и Химикотехнологичен и металургичен университет. Прицелната бройка на анкетата е около 25% от среднодневния брой посетители в отделните библиотеки, като в повечето случаи тя е надхвърлена. По обобщени статистически отчети на тези библиотеки, общият среднодневен брой посетители в тях (в читалните им) е около 900. Общо участвалите в нашата анкета читатели са 247, което прави 27,5% от общия среднодневен брой посетители. Минимумът анкетирани в отделна библиотека е 11 (при посетители дневно в нея 30, което прави 36,6%), максимумът анкетирани е 48 (при посетители дневно 100 в съответната библиотека, което прави 48%). Преобладаващият профил на анкетираните е: редовен/а студент/ка, предимно от 2-ри и 3-ти курс, посещаващ библиотеката по-често от веднъж месечно. Анкетата е анонимна, писмена, със затворени въпроси, като анкетираният трябва да отбележи само един отговор.

Анкетата с ръководствата на всички акредитирани висши училища в България (общо 51) и ръководствата на техните библиотеки е проведена през периода 24 февруари – 23 март 2014 г. по електронната поща – на имейлите, посочени в сайтовете на институциите. Ръководството на висшето училище и ръководството на библиотеката попълват отделни анкети, като от едно висше училище и от една университетска библиотека се попълва по една анкета, която ги представлява. През обявения период на анкетата са получени отговори от 32 респондента – 27 университетски библиотеки (53% от общия брой) и 6 висши училища (12% от общия брой). Анкетата е писмена, със затворени въпроси, като на някои от въпросите е възможно да се даде повече от един отговор.

Ползване на научни списания от студентите

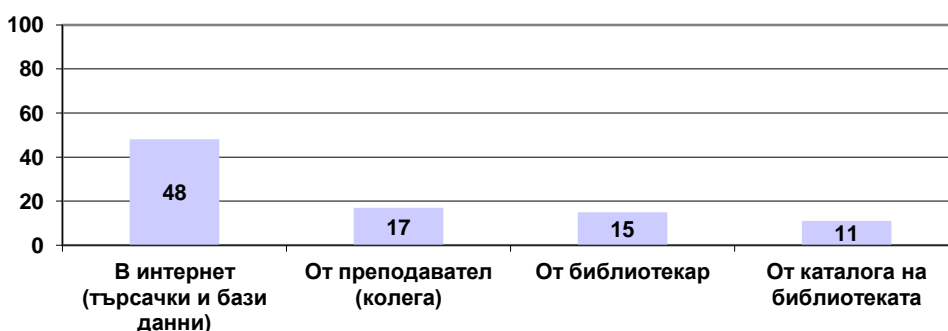
На нашия въпрос: „Ползвате ли при своето обучение материали от научни списания? Ако ползвате, посочете предимно по какъв начин.“, преобладаващата част от анкетираните студенти отговарят, че правят това в интернет на свободен достъп. Една трета предпочитат традиционните печатни издания в библиотеката, а едва 5% ползват базите данни по абонамент.

Фиг. 1. По какъв начин студентите ползват научни списания (в %)

Тук се включват не само базите данни с абонамент от Министерството на образованието и науката, но и специфични бази данни, за които дадена библиотека има свой собствен абонамент. Това показва, че библиотеките вероятно не провеждат достатъчна разяснителна кампания сред потребителите си за своите абонаменти, възможно е и потребителите да не ги смятат за полезни при своето обучение. При всички случаи горните данни говорят за една недобра практика, при която се изразходват значителни публични или други средства с нищожен резултат.

На въпроса: „Предимно по какъв начин намирате информация за подходящото списание (материал)?“, мнозинството от анкетираните отново посочват интернет търсачки и бази данни. На втора позиция е информацията от преподаватели или колеги, а приблизително със същия резултат е получаването на информация от библиотекар.

Фиг. 2. По какъв начин студентите намират информация за подходящо списание (в %)

Интересно е да се види разпределението на отговорите за начина на ползване на научни списания сред отговорите за начина на намиране на информация за подходящо списание (Фиг. 3). От таблицата се вижда, че онези от потребителите, които предпочитат да ползват традиционните печатни списания в библиотеката (72 от анкетираните), ползват най-вече съветите на библиотекар (21) или на преподавател/колега (19). Въпреки това немалка

част и от тях (14) посочват, че намират информация за подходящото списание в интернет и явно след това използват избраното списание в неговия печатен вид във фонда на библиотеката. При всички останали потребители преобладаващият начин за информация е интернет.

Ползване на научни списания		Информация за подходящо списание					
		Ката-лог	Биб-лио-текар	Пре-пода-вател	Линк	Ин-тер-нет	Др.
В библиотеката, от печатно издание	72	15	<u>21</u>	<u>19</u>	1	14	2
В библиотеката, от бази данни по абонамент	14	3	2	2	-	<u>7</u>	-
В интернет, на свободен достъп	115	4	12	16	1	<u>80</u>	2
В интернет, от платени бази данни	4	-	-	1	-	<u>3</u>	-
Друго	14	2	1	3	-	<u>4</u>	<u>4</u>
Не ползвам	28	3	3	3	-	<u>13</u>	6
ОБЩО:	247	27	39	44	2	121	14

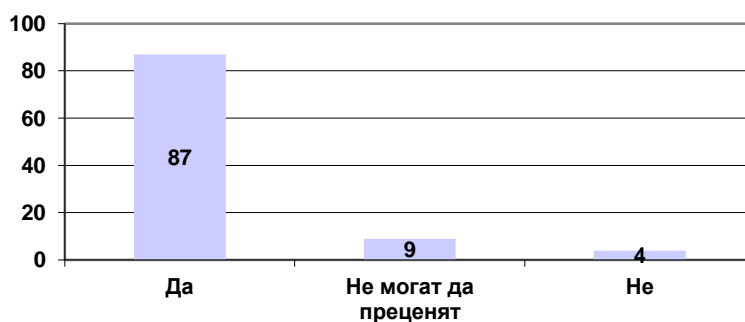
Фиг. 3. Разпределение на отговорите за ползване на научни списания сред отговорите за информация за подходящо списание (в брой)

Тук трябва да се отбележи ниският брой на ползващите за информация каталога на библиотеката – едва 11% от анкетираните. Дори сред потребителите, които предпочитат да ползват традиционните печатни списания в библиотеката, намирането на информация за тях не е предимно чрез нейния каталог, а от преподавател (колега) или от библиотекар. Сред тази група от анкетираните едва 20% са посочили, че информация за подходящо списание намират предимно от каталога на библиотеката.

Горните данни показват, че в случая каталозите на университетските библиотеки не изпълняват пълноценно своята основна роля – за търсене и намиране на информация. Поради това зададохме въпрос към студентите относно ползата от информация за списания с отворен достъп именно в каталога на библиотеката.

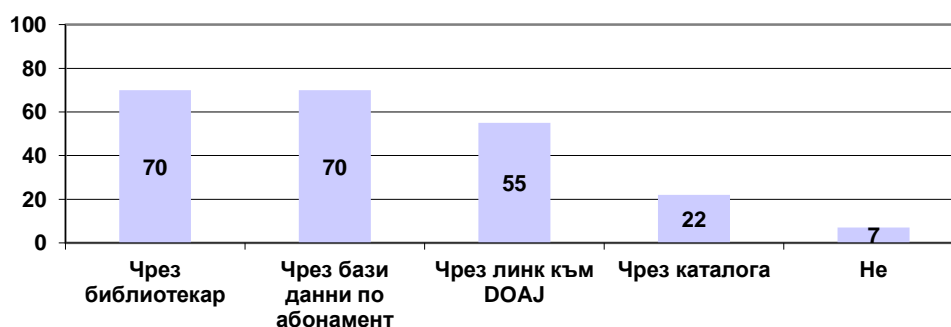
Информация за списания с отворен достъп в университетските библиотеки

На въпроса ни: „Смятате ли, че за Вас ще е полезно в каталога на библиотеката да има записи и за списания със свободен достъп в интернет, макар библиотеката да не ги притежава физически?“, са получени следните красноречиви отговори.

Фиг. 4. Смятат ли студентите, че за тях ще е полезно в каталога на библиотеката да има информация за списания със свободен достъп в интернет (в %)

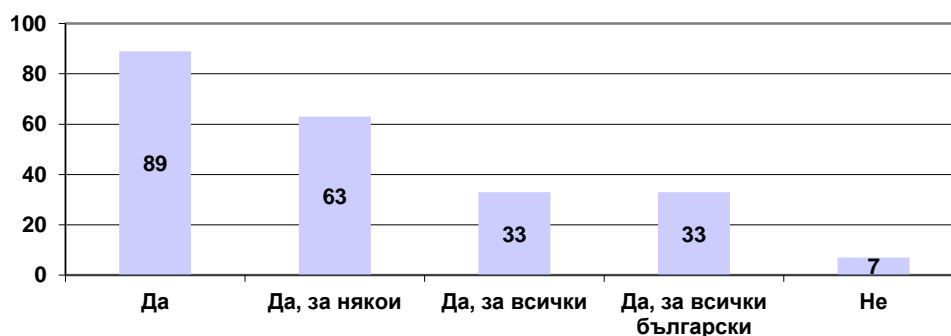
На въпроса ни: „В библиотеката на Вашата институция има ли информация за списания с отворен достъп?“, са дадени следните отговори от библиотечните ръководители (някои са дали повече от един положителен отговор):

Фиг. 5. Информация в библиотеката за списания с отворен достъп (в %)

Видно е, че библиотеките дават някакъв вид информация за списанията с отворен достъп, но най-слабо застъпена тя е чрез библиотечния каталог.

За да проверим какви са нагласите на библиотечните ръководители относно отворения достъп и развитието на техните каталози, им зададохме въпроса: „Смятате ли, че в каталога на Вашата библиотека трябва да има библиографски записи за списания с отворен достъп, независимо, че библиотеката не притежава списанията физически?“. Получени са следните отговори (някои са дали повече от един положителен отговор).

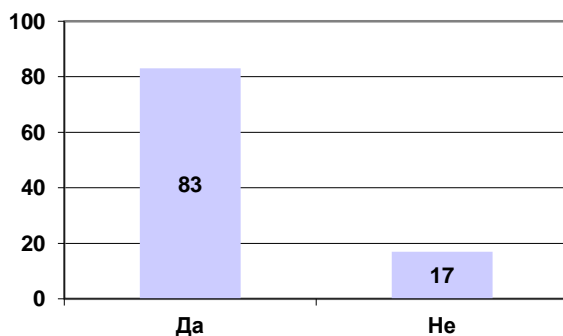
Фиг. 6. Информация в каталога за списания с отворен достъп (в %)

Както се вижда, огромното мнозинство от библиотечните ръководители подкрепят въпросната идея, което показва тяхното пълно единомислие със студентите. Отрицателно са отговорили само 2 от участвалите в анкетата 27 библиотеки, а 1 не може да прецени. Различия сред библиотечните ръководители има единствено по това за кои списания с отворен достъп според тях е добре да има запис в каталога.

Ползата от университетските репозиториуми

Следващите ни въпроси засягат т.нар. репозиториуми или университетски онлайн архиви със свободен достъп.

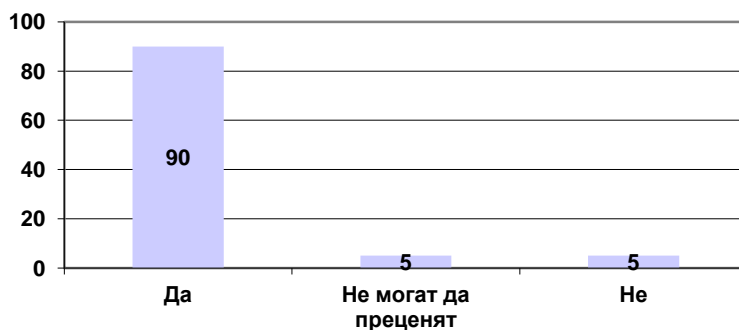
На въпроса ни: „Ползвате ли материали от Ваши преподаватели (колеги) със свободен достъп в интернет?“, огромното мнозинство от студентите отговарят утвърдително:

Фиг. 7. Ползват ли студентите материали от преподаватели (колеги) със свободен достъп в интернет (в %)

Това би могло да става по различни начини – чрез образователни сайтове, обучителни платформи на самите университети от типа Moodle, както и чрез репозиториумите на самите висши училища. Тук трябва да отбележим, че три от анкетираните от нас библиотеки (тези на МУ – София, на НБУ и на СУ) принадлежат на висши училища със свои репозиториуми (при общо 5 университетски репозиториуми в страната). За да конкретизираме нашето изследване в тази посока, ние зададохме въпрос относно архивирането в репозиториум на преподавателските материали и на дисертациите и свободния им достъп в интернет.

Въпрос към студентите: „Смятате ли, че за Вас ще е полезно съществуването на преподавателите и дисертациите от Вашия университет да бъдат архивирани от библиотеката и да бъдат със свободен достъп в интернет?“

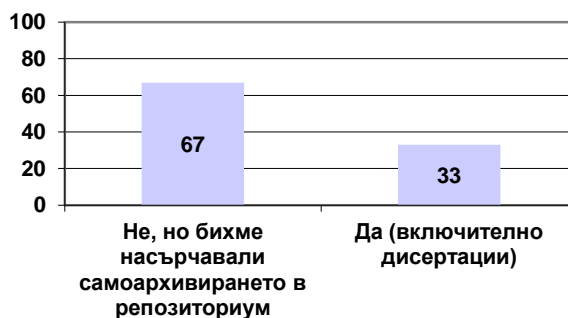
Фиг. 8. Смятат ли студентите, че за тях ще е полезно съществуването на университетски репозиториум (в %)

Резултатите от отговорите показват категоричното желание на огромната част от студентите да съществува подобен архив. Нещо повече: към положителния отговор на този въпрос някои от анкетираните са добавили собственоръчно удивителни знаци и добавки от рода на: „Задължително.“ и „Ще бъде чудесно.“, което ясно илюстрира мнението им.

Въпросът ни към ръководствата беше: „Смятате ли, че ако Вашата институция участва в репозиториум, то нейните членове трябва задължително да архивират в него всички свои публикации, които са във връзка с принадлежността на автора към институцията?“. Получени са следните отговори:

Фиг. 9. Библиотечните ръководители и задължителното архивиране в репозиториум (в %)

Фиг. 10. Университетските ръководители и задължителното архивиране в репозиториум (в %)

Както се вижда, схващанията на библиотечните и на университетските ръководители по този въпрос до известна степен се разминават. Близо половината от библиотечните ръководители смятат, че самоархивирането трябва да е задължително, а само една трета от университетските споделят това. Мнозинството от ректорите биха насърчавали самоархивирането, без да го вменяват като задължение – същото схващане имат и една четвърт от библиотечните директори. Общият извод е, че преобладаващото мнозинство – и от библиотечните, и от университетските ръководства – имат резерви към задължителното самоархивиране и по този въпрос е налице противоречие с желанията на основните потребители на университетските библиотеки – студентите.

Изводи

Потребителите в университетските библиотеки предпочитат да ползват научни списания и материали от тях в интернет на свободен достъп, независимо от това, че посещават и библиотеките. 48% от анкетираните намират информация за подходящо списание именно в интернет, а каталогът на библиотеката се използва за тази цел само от 11%. Огромното мнозинство от анкетираните (87%) смятат, че за тях ще е полезно

информация за списанията с отворен достъп да има именно в каталога на библиотеката, независимо, че библиотеката не ги притежава физически. Това мнение споделят и мнозинството от библиотечните ръководители (89%), но към момента само 22% от университетските библиотеки каталогизират списания с отворен достъп.

Към настоящия момент в интернет има около 10 000 научни списания с отворен достъп (по данни на Регистъра на списанията с отворен достъп – Directory of Open Access Journals), в които са публикувани около 1,7 милиона рецензирани статии от всички области на научното знание. Сред тях са и 46 български научни списания. Според нас в библиотечните каталози, независимо от вида им (систематичен, предметен и др.), трябва да присъства информация не само за наличните във фонда научни списания, но и за тези с отворен достъп, поради следните съображения:

- На първо място това са нагласите на съвременните потребители да използват именно списания и материали със свободен достъп в интернет, което се вижда и от нашата анкета.
- На второ място е фактът, че списанията с отворен достъп „принадлежат” и юридически, и фактически на библиотеките, именно поради факта, че могат не само да бъдат достъпни свободно и без такси, но и да бъдат ползвани от всеки, навсякъде, по всяко време и по всякакъв начин – включително и от библиотеките.

Ето защо библиотеките, особено университетските, биха могли да възприемат тези списания, или поне онези от тях, които са от научната област на техния университет, като част от своя фонд и да ги систематизират в своя каталог. За списанията с отворен достъп има информация в интернет, но систематизирана информация може да даде най-вече каталогът на библиотеката. Систематизирани сред останалите „традиционни” списания в каталога на библиотеката и придружени от линк за свободния им достъп в интернет, тези списания могат да станат по-откриваеми и по-ползвани от потребителите в дадената университетска библиотека, като увеличат и обогатят по този начин и фонда ѝ, и читателската ѝ аудитория.

Преобладаващото мнозинство от анкетираните потребители на университетските библиотеки (83%) ползват на свободен достъп в интернет материали на свои преподаватели и/или колеги. Огромната част от тях (90%) смятат, че за тях ще бъде от полза съществуването на архив от такива материали със свободен достъп в интернет (репозиториум). Половината от библиотечните ръководители и две трети от университетските обаче не подкрепят задължителното архивиране в репозиториум, което противоречи на желанието на студентите.

Според нас библиотечните и университетските ръководители, заедно с преподавателския състав, би трябвало да предприемат действия за създаването на собствен репозиториум или за участие в мултиинституционален такъв, за да могат студентите да имат свободен достъп до материалите на своите преподаватели и до дисертациите. Преподавателите и дисертантите имат своите авторски права, но техните материали са създадени със средства на университета и следователно принадлежат не само на студентите, но и на цялото общество, което финансира висшите училища със свои публични средства. Ето защо би трябвало тези материали да бъдат архивирани в репозиториум и да станат достъпни за всички. Така, от друга страна, самите автори ще бъдат по-четени и по-цитирани, а университетите – с по-висок рейтинг.

Росица Тодорова

Едно загадъчно заглавие, но надявам се точно, за това какво ще се случи в следващите няколко страници... През последните години активно работим върху идеята отдел „Изкуство” да се превърне в място, което дава възможност на потребителите да получат интересна книга, необходимата информация и място, където да се забавляват. Няколко акцента от дейността на отдела:

- изложбите като открито пространство за всички творци – независимо от изразни средства и възраст;
- срещи и разговори за съвременно изкуство в рамките на „изкуство в библиотеката” и *contempo*;
- уъркшоп и работни ателиета за деца;
- кинолектории – „Особен поглед” и „Киноюбилей”, които се провеждат от 2012 г.;
- сайт на отдела с рубрики, които поддържаме от 2007 г.

Това са работещи практики, развиващи се през годините, посрещани от аудиторията с интерес. Няма да се спирам на всяка от тях, защото искам да представя как се случи трансформирането на тези традиционни услуги в иновативни. Възниква въпросът – защо е необходимо да се променят, щом са добри, утвърдени, работещи практики? Това се налага от дефинираните нови потребности на читателите, защото силата на всяка идея е в нейната способност да съответства на нуждите и предпочитанията на аудиторията.

Трансформацията е метаморфоза, изменение. В наръчниците за създаване на успешни услуги често срещани понятия са: „отглеждане на добри идеи”, обновяване, актуализиране. За успешното протичане на процеса на трансформация от старите към нови услуги стои правилно дефиниране на задачата. В нашата „програма” за преобразяване на активности от дейността на отдел „Изкуство” влючихме: инициативи с деца, изложби, посветени на творчеството на български композитори и сайта на отдел „Изкуство”.

Съществен елемент в работата ни с деца е провеждането на уъркшоп във връзка с определени празници или годишнини. Кое е различното и новото в проведената работилничка „Сръчко” през месец юли 2013 г.:

- пет ателиета, обединени от обща програма, а не еднократен епизод, както бе в досегашната ни практика;
- креативна идея, съчетаваща изкуство, създадено от отпадъци и еко материали. Провокирана е от Еко арт – съвременна форма на изкуството, която е насочена към творене в синхрон с околната среда и е едно вдъхновение за нови начини на взаимодействие между хора и природа.

Целите, които си поставихме:

- да стимулираме въображението и творческото мислене на децата като ги насърчаваме да създават нестандартни играчки и обекти от еко материали – хартия, зърнени култури, прежда, клони, мидички, пясък и предмети за изхвърляне (пластмасови бутилки);
- да фокусираме вниманието на малките художници към опазване на природата;
- да покажем на децата, че могат да се занимават и развличат, когато не са пред компютъра;
- участниците да се забавляват и творят в защитена извънучилищна среда – библиотеката.

За да се реализира идеята е необходима добра организация и подготовка. При изготвяне на програмата се ръководихме от мотото на работилничката – „Да играем и творим”. Включихме лесни, занимателни и интересни обекти, подходящи за изработка от деца на различна възраст. Участниците в нашата работилничка бяха от 3 до 10 годишни – читатели на библиотеката. Ръководител на ателиетата бе екипът на отдел „Изкуство”, а като наши помощници се включиха доброволци от доброволческа кампания на „Младежки дейности и спорт”, гр. Варна и колеги от библиотеката. Темите, по които работихме:

- започнахме с „Морски свят” – асоциативно близка до децата;
- „В света на природата” – въображението на малките художници превърна пластмасовите бутилки в различни причудливи предмети, ябълки, моливници и дървета, с помощта на прежда и клони;
- „Арт атака” е инспирирана от любимото едноименно детско предаване и стана най-посетеното ателие;
- сръчните малки ръчички в „Пътешествие на куклите” превърнаха шаблоните в любими герои и те поеха своя приказен поход;
- с последната тема „Хвърчила и маски” се получи много добър карнавален завършек на ателиетата.

Децата съприживяха изкуството чрез изработката на колажи, кукли, маски, хвърчила. Всяко ателие завършваше с изложба – така малките артисти можеха да се насладят на всичко, което бяха сътворили. Работилничка „Сръчко” се радва на голям успех и ние сме удовлетворени, че реализирахме идеите си. Получихме поздравления от родителите, които често се включваха в нашите ателиета, за да творят заедно с децата си.

Следващата точка от нашата „програма” за трансформация са изложби, посветени на български композитори. Многократно сме представяли такъв тип изложби във връзка с юбилеи и годишнини. Партнирали сме си с Къща-музей „Панчо Владигеров” и Фондация „Петко Стайнов”, които са ни предоставяли свои архиви, картини и документален филм. Изложбите с тяхно участие се превърнаха в културно събитие, но можеше да се разгледат само в библиотеката, където бяха експонирани. Затова ние – библиотекарите от отдел „Изкуство”, се насочихме към реализиране на виртуална изложба, която дава възможност на всеки любител на музиката, без ограничение във времето и пространството, да я посети.

Спряхме се на Александър Кръстев – една от най-големите личности от музикалното минало на Варна, за да отбележим 135 години от рождението му. Той е музикален деец и композитор – представител на т. нар. „първо поколение” български композитори. Участва в инициране на Българския музикален съюз. Учителства и успоредно с това дирижира хорове, емблематично свързани с Варна – „Гусла”, „Морски звуци” и катедралния хор. Ръководи Варненското музикално училище, участва активно в създаването на Варненския общински оперен театър. Много сили отдава за организирането на летни диригентски курсове. Пише теоретични и критически статии, и рецензии за музикални събития. Какво можете да откриете в неговия виртуален кабинет?

Галерия от черно-бели снимки ни препраща към различни епизоди от живота на Ал. Кръстев. Стремежът ни бе да включим фотографии от дигиталната колекция на библиотеката, по-малко известни снимки и шаржове. В раздела „Ноти” можете да се запознаете с първите издания на редица творби на композитора, които библиотеката притежава. Сред тях са: „Добруджански край”, който става един от най-любимите и разпространени маршове у нас (в началото е преписван на ръка от капелмайстори и диригенти) и песните: „Що ме мъчиш, душо Яно”, елегията „Не пей ми се” по текст на Петко Р. Славейков, химн на „Св. Св. Кирил и Методий” и др. От стария грамофон ще прозвучи „Химн на Кирил и Методий”, „О, Добруджански край” и „Що ми не дохождаш”. Записите са от фонда на библиотеката – цифровизирани грамофонни плочи. Уверявам ви, че ако разгледате сами изложбата, ще откриете още артефакти, които ще ви пренесат в музикалния свят на Александър Кръстев.

Преминавам към последната трансформация – сайта на отдела, утвърдил се като източник за разпространение на информация. Старият сайт е базиран на статични html документи, изискващи много време и ресурси, сложен за поддръжка. Библиотечните специалисти от отдел „Изкуство” подготвяха информацията за различните рубрики, както и изображенията към тях, а ИТ специалистите оформяха и публикуваха статията. През годините рубриците – „Личност на месеца”, „Представяме ви...” се посрещаха с интерес от аудиторията. Красноречив факт за това са многобройните запитвания от потребители за цитиране и използване на статии и на сайта.

Новият сайт на отдела стартира на рождения ден на библиотеката – 21 март. Спрели сме се на по-артистичен и нестандартен дизайн, който да отговаря на насочеността на отдела. Обновеният сайт е блог базиран на WordPress – инструмент, чрез който може да реализираме идеите си в уеб пространството, да придадем форма на нашето въображение. Възможности, които предлага продукта – редактиране на статии, добавяне на нови рубрики и етикети, включване на различни изображения. Лесно и бързо е търсенето на публикации по рубрики, етикети и в сайта.

Да си участник в създаване на постове е невероятно преживяване. Всичко се извършва от нас, работещите в отдел „Изкуство” – от събирането на информация, написване на текста, до визуализиране и изпълнение на идеята. Стремим се всяка следваща статия да изпълним със съдържание, да реализираме идеята си по-пълноценно – галериите да са по-богати и атрактивни, освен снимков материал, включваме сканирани изображения и клипове. Нови рубрики са:

- Афиш – всеки посетител на сайта може да се запознае с инициативите, случващи се в отдел „Изкуство”, да получи информация за художника, чиято изложба се открива, за режисьора или актьора от кинолекторията.
- Видимата страна на изкуството – представяме различни стилове и течения от съвременното изкуство – ленд арт и колаж. Можете да се запознаете с Тео Янсен – „Дон Кихот, борещ се да намери нови обяснения за живота”. Предлагаме един по-различен поглед върху живота и творчеството на Бетховен и Шекспир, пресъздадени с изразните средства на киното, операта и балета.
- Изкуство и дигитална колекция – опит да представим процеси и явления в изкуството и културата на стара Варна. Статиите и фотоматериалите от дигиталната колекция на библиотеката са неизчерпаем източник на информация за време, богато на творчески личности и многопластово изкуство. Трудно е да направим избор от дългия списък, изпълнен с интересни събития, обекти, личности.
  - Девическата гимназия „Мария Луиза” (понастоящем Исторически музей) е една от най-красивите и емблематични сгради на града. Всекидневно туристи и граждани на Варна преминават около нея, но малцина знаят, че основният камък на зданието е положен на 11 май – денят на Св. Св. Кирил и Методий. Това и още много други факти около историята и архитектурата на сградата ще научите от нашата публикация. Снимките и чертежите повишават информационните ѝ качества.

Александър Мутафов е един от първите български художници-маринисти и съосновател на дружеството „Родно изкуство”. Урежда 15 самостоятелни изложби, една от тях във Варна, открита на 1 септември 1928 г. и състояща се от 89 картини. Впечатленията от морската изложба, публикувани във варненския периодичен печат, са част от материала, посветен на художника.

Надяваме се, че точно сме дефинирали новите нужди на нашите потребители и сме намерили правилната посока на ТрансАРТформацията.

Трансформация на информационното обслужване в библиотеките чрез предлагане на динамични, потребителски-ориентирани справочни услуги (roving reference)

Елица Лозанова-Белчева

Динамиката на съвременното дигитално общество провокира промени във всички сфери на обществения живот. В библиотеките и по-специално в библиотечните дейности също се наблюдават различни трансформационни процеси, свързани с новите възможности на информационните и комуникационни технологии. В информационното обслужване, като един от най-активно развиващите се и модернизиращи се сектори в библиотеките, се открояват тенденции за предлагане на все повече иновативни услуги, съобразени с изискванията на съвременните информационни потребители.

Библиотечно-информационните специалисти следват изискванията на читателите и дори се стремят да изпреварят техните очаквания. Проактивната роля на библиотекаря е от особено значение, когато коментираме прилагането на нов подход в информационното обслужване на различните категории потребители. Самите задачи, които са присъщи на информационните специалисти, остават постоянна величина, но се променят начините и формите за тяхното изпълнение.

Още през 1876 г. Самюъл Грийн във “Взаимоотношенията между библиотекарите и читателите“ („Personal Relations Between Librarians and Readers“⁹) дефинира основните функции на справочния библиотекар:

- да дава инструкции (консултации) – да спечели доверието на потребителите;
- да отговаря на потребителските търсения – да наблюдава в каква дълбочина се интересуват от дадените теми, както и в какъв вид предпочитат информацията;
- да подпомага читателите навсякъде и по всякакъв начин – най-добрият модел е „смесването“ с потребителите и търсене на контакт с тях;
- да развива колекциите – да наблюдава кои ресурси са най-ползвани и най-предпочитани и в кои области.

В контекста на информационното общество можем да говорим за адаптирането на тези базови задължения и отговорности към изискванията на потребителите и добавянето на нови възможности и решения за удовлетворяването на информационните им потребности. Трансформирането в справочното и информационно обслужване може да се проследи в няколко посоки:

- промяна в моделите на обслужване (търсене на нови начини на комуникация с потребителите);
- промяна в осъществяването на услугите (справка по телефона, виртуално справочни услуги, „Попитай библиотекаря“, справки чрез sms, онлайн обслужване);
- промяна в достъпа до услуги, информация (социални мрежи, блогове);
- промяна в носителите на информация;
- промяна в нагласата на информационните специалисти – проактивна роля.

⁹ GREEN, Samuel S. Personal relations between librarians and readers. In: *Library Journal*, 1876, 1(2), p. 74-81. Available at: <http://pacificreference.pbworks.com/f/Personal%20Relations%20Between%20Librarians%20and%20Readers.pdf>

Една нова форма на информационно обслужване, характерна най-вече за университетските библиотеки е „roving reference” (off-site reference). В превод на български – изнесено справочно обслужване, справочно обслужване в движение, динамично персонализирано справочно обслужване.¹⁰

Сред първите автори, които предлагат този нов подход са Слоуп и Катцер¹¹, които твърдят, че голям процент от читателите имат специализирани въпроси, но не се обръщат към справочната служба. През 80-те и 90-те години, когато се появяват онлайн каталозите и навлизат автоматизираните бази данни, справочните специалисти забелязват, че потребителите имат необходимостта от разясняване как да ползват тези системи най-пълноценно. Това налага и присъствието на библиотекари в близост до ОРАС терминалите, където възникват въпросите и има нужда да се консултират потребителите.¹²

Смит и Пиетразевски¹³, също подкрепят идеята за прилагане на изнесено справочно обслужване и смятат, че чрез него се достига до повече студенти и се реализира по-задълбочено и индивидуализирано обслужване.

Всъщност, моделът не само съчетава традиционното обслужване с новите възможности на ИКТ и е-ресурсите, но променя и посоката за протичане на комуникацията потребител – информационен специалист от обслужване „при възникнало информационно запитване” към провокиране на информационно запитване. Друга специфика на *roving reference* е, че справочният библиотекар сменя и ситуационно осъществяването на информационната услуга – идеята е обслужването да бъде изнесено извън специализираното информационно звено, дори извън библиотеката и да се общува с повече потребители като се използва преносим компютър, таблет, смартфон или друго подобно технологично решение.¹⁴

Университетските библиотеки първи започват да експериментират изнесеното информационно обслужване, като в някои то се извършва от библиотекарите (на смени, в най-натоварените часове), на други места – от студенти-стажанти, от специализирани

¹⁰ <http://libsys.uah.edu/LibraryBlog/wordpress/?p=2746>

¹¹ SWOPE, Mary Jane; KATZER, Jeffrey. The silent majority: Why don't they ask questions? In: *RQ*, 1972, p. 161 – 166.

¹² Taylor's University Library. Roving Library Services.

http://taylorslibrary.taylors.edu.my/services/library_roving_services

¹³ SMITH, Michael M.; PIETRASZEWSKI, Barbara A. Enabling the roving reference librarian: wireless access with tablet PCs. In: *Reference Services Review*, 2004, 32 (3), 249 – 255.

¹⁴ Elkhart Public Library. Roving Reference. <http://www.myep1.org/epl/epl/28939>

библиотекари или от справочните специалисти. Подходите към услугата също са различни – дежурните библиотекари са в близост до терминалите и са в готовност да помогнат на читателите при запитване или ги питат дали имат въпроси или нужда от консултация.¹⁵

Редица проучвания¹⁶ показват успешността на „roving reference” и предимствата му за потребителите:

- Осигурява се персонализирано и навременно информационно обслужване.
- Достъпно е в удобно за потребителите време и на всяко място в библиотеката (кампуса), там където възниква информационното запитване.
- Не се изисква предварително записване (пести се време).
- Получава се не само отговор на конкретния въпрос, но и информация за ресурсите и услугите на библиотеката.

Както повечето иновативни практики и тази има своите опоненти. Някои от тях се придържат към „традиционния” модел справочно обслужване, други смятат че не е нужно да ограничават свободата на читателите и да ги притесняват с провокиращи въпроси. Сред недостатъците, които споменават, са и:

- необходимостта от технологично обезпечение (wireless, iPad, tablet);
- допълнително обучение на персонала;
- гъвкаво работно време.

В заключение може да обобщим, че изнесеното справочно обслужване може да бъде адаптирано според нуждите на потребителите и нагласите на библиотекарите и добавя персонализирано отношение към всеки читател. Библиотеката също има своите ползи от предлагането на новия подход в справочно-информационното обслужване и те са свързани с регистрирането на нови потребители и подобряването на нейния имидж.

---

15 COURTOIS, Martin; LIRIANO, Maira. Roving reference: a new approach to user services. IFLANET–Discussion Group on Reference Work Report, 1999. Available at: www.ifla.org/VII/dg/dgrw/dp99-05.htm

16 BREGMAN, Adeane; MENTO, Barbara. Reference Roving at Boston College: Point of Use Assistance to Electronic Resource Users Reduces Stress. In: *College and Research Libraries News*, 1992, 53, 634-635; KRAMER, Eileen H. Why roving reference: a case study in a small academic library. In: *Reference Services Review*, 1996, 24(3), 67 – 80
COURTOIS, Martin; GADSBY, Joanna; QIAN, Shu. Using an iPad to redefine roving reference service in an academic library. In: *Library hi tech news*, 2012, 29(4), p. 1-5; HOLMES, Claire; WOZNICKI, Lisa. Librarians at your doorstep Roving reference at Towson University. In: *College & Research Libraries News*, 2010, 71(11), p. 582 – 585

Библиотеките подготвят бъдещето

Резултати от анкетно проучване на ученици от 11 до 14-годишна възраст

Стефка Илиева

Привличането на деца в най-ранна детска възраст като потребители на библиотеките е от изключително значение, ако искаме да направим преход към общество на знанието. При изобилие на художествена и научно-популярна литература, изобилие на сайтове и възможности за комуникация в интернет, децата се оказват в сложна ситуация, не просто коя книга да прочетат, а дали изобщо да четат и как да направят избор. Влиянието на приятелите, семейството и училището са по-силни от влиянието на библиотеките и библиотекарите. Съвременните деца не винаги харесват и разбират прочетеното от класическите детски автори, а днешните автори, които пишат модерните приказки остават непозната територия за тях.

Броят на четящите млади хора все повече намалява и за да не остава неграмотно младото поколение е необходима сериозна държавна политика. Резултатите на българските ученици през последните години в нашата страна след проведените международни оценявания на учениците – PISA през 2000, 2006, 2009 г. не бяха добри и поставиха на дневен ред въпроса за качеството на българското училищно образование. PISA оценява основно три области: четене, математика и природни науки. Изследването е насочено към 15-годишните ученици, които в повечето държави са накрая на своето задължително училищно образование.

Основен акцент на PISA 2009 г. е грамотността на учениците при четене. Анализирани са техните нагласи за четене, стратегиите за учене, които използват и доколко ефективни са те, както и мотивацията им да продължат обучението си през целия живот. Наблюдава се пряка връзка между постиженията на учениците и техния интерес към четенето, измерен през призмата на четенето за удоволствие. Изследванията показват че колкото повече четат учениците през свободното си време за удоволствие, толкова по-високи са техните резултати в училище.¹⁷

С цел установяване на реалните информационни нужди на учениците от 5-ти до 8-ми клас и отношението им към библиотеките, Народна библиотека „Иван Вазов” – Пловдив проведе проучване в четири училища на града – анкетираны са 231 ученика на възраст между 11 и 14 години. От тях, половината намират библиотеките за безинтересно място или за място, в което се предлагат само книги. Въпреки, че в Детския отдел на Народна библиотека „Иван Вазов” – Пловдив са осигурени два компютъра по Програма „Глоб@лни библиотеки”, те са крайно недостатъчни, за да привличат в библиотеката големия брой ученици на града (21 703 деца от 1-ви до 8-ми клас).

На въпроса „Какво искате да има в Библиотеката?” децата отговарят, че искат да има интернет, повече компютри, места за четене и контакти с връстници. Анализът на попълнените въпросници (с 9 въпроса) показва, че библиотеката не отговаря на очакванията. Направеното до момента е недостатъчно, за да се привлечат по-голям брой ученици (само 2551 са регистрираните за 2014 г. потребители деца).

Проучването показва, че 92% от 231 анкетираны, използват интернет ежедневно и разполагат с компютри у дома. Една трета от тях използват виртуални светове (Second life,

¹⁷ PISA 2009. Училище за утрешния ден. Резултати от участието на България в Програмата за международно оценяване на учениците. София, 2010, с.100.

InWorldz, Kaneva, NeuLand и други), а 46% имат свои собствени аватари (+ игри). 69% предпочитат компютъра пред книгите, 29% предпочитат книгите и 2% нямат предпочитания.

Отговорите на въпроса: „Защо ползвате библиотека?“ са много разнообразни, но най-често срещаните сред тях са следните:

- Родителите ме карат.
- Взимам книги, които учителите ни дават по списък.
- Трябват ми книги и информация.
- Намирам книги по списъците за лятно четене.
- Има много информация.
- Обичам да чета.
- Запълвам си свободното време.
- Заради книгите, които не мога да си купя.
- Чета фентъзи.
- В библиотеката ми е интересно.

От първите четири типа отговори се вижда, че макар децата да посещават библиотеката, използването ѝ се налага от учителите и родителите, т.е. това посещаване не е въпрос на самостоятелно решение и избор. Децата, които не ползват библиотеката дават следните обобщени отговори:

- Не обичам да чета.
- Не знам къде се намира библиотеката.
- Далече е библиотеката.
- Не ми се ходи там.
- Има информация в интернет.
- Няма нищо интересно.
- Няма приключенски книги.
- Нямам време.
- Библиотеката е скучна.
- Имам компютър.
- Книгите са тъпи.
- Не ме кефи.
- Имам си книги у нас.

Въпреки че библиотекарите разбират, че губим ежегодно децата като потребители на библиотеките, използвайки само традиционните методи на работа с тях, и въпреки че много добре оценяват ползите от детското четене, те не са в състояние да набавят подходящата за тях литература и компютърна техника, поради недостиг на финансови средства.

Библиотековедската литература препоръчва на библиотекарите да осигурят поне 10 процентно съдържание на справочни издания, речници и енциклопедии от състава на новонабавената литература. През последните години все повече библиотеки се ориентират към албумните издания и богато илюстрирани енциклопедии, както за деца така и за възрастни. Програмите на Министерство на културата – „Помощ за книгата“ за подкрепа на издателски проекти, конкурсните сесии на МК за допълваща целева субсидия, включително за книги и периодика, конкурсите за общинските и градски библиотеки за книги, осигуряват субсидиране на подбрани библиотеки за нова литература и справочни издания. Критериите за подбор на библиотеките са: библиотекарите да включват в проектните списъци имена не

само на чужди, но и на български автори, да осигуряват тематично разнообразие при подбор на заглавията и да включват в списъка издателска продукция на повече издателства.

Слаба страна на тези списъци в повечето случаи е ограничаването им само до един вид издания – книгите. Въпреки че у нас има добри опити в създаване на мултимедийни книги и учебници, като мултимедийните езикови самоучители Интерактив Английски и Мултимедийни интерактивни самоучители на CD ROM¹⁸ те почти не фигурират в списъците на библиотеките за допълващо субсидиране от МК.

Родното книгоиздаване прави първи стъпки в осигуряването на електронни книги и за библиотеките. Електронната книготърговия на световните вериги Amazon.com, Blackwell, Barnes&Nobell Bertelsmann е добър пример за нашите български търговци. През април 1997 г. Европейската комисия приема стратегически документ „Европейска инициатива за електронна търговия”, а през октомври 1999 г. в България е открита система за електронни разплащания и услуги в интернет чрез банкови карти за електронно разплащане. Създаден е български сайт за електронни книги books.bg, който все по динамично се развива.

Обществените библиотеки прокарват вече нови политики за насърчаване на детското четене, за изграждане на читателски вкусове към позитивната, полезна литература, която да стимулира личното развитие и творческия потенциал на децата. Тези политики са на базата на добрите чуждестранни практики като инициативата „букросинг” и новата инициатива, разпространена в Англия – дигитално представяне на книги от самите деца читатели под формата на филми и клипове на сайтовете на библиотеките (digital storytelling). Разпространението на клиповете – отзиви за книги става и чрез facebook, youtube. Презентирането на детски книги от деца и създаване на филми за тях има следните ползи:

- Насочване на вниманието към традиционното четене.
- Стимулиране на езиковите умения.
- Изграждане на умения за правене на снимки и филми.
- Повишаване на вниманието на учениците и уменията за концентрация.
- Изграждане на умения за слушане и стимулиране на въображението и креативността.
- По-добро разбиране на причината и следствието в текстовете на детските книги.
- Библиотеката се превръща в по-привлекателно място за учениците, където те получават удоволствие от общуването с други връстници или по-големи ученици.
- Децата, участвайки в правене на филми, се учат чрез действие и разбират, че четенето може да е забавно и може да се превърне в приятен навик.
- Чрез получаването на познания за света и новите технологии в библиотечна среда, децата се зареждат с любов към четенето и библиотеките.
- Обединяването на повече деца за постигане на общи образователни цели ги утвърждава като активни личности чрез групови задачи и взаимодействия. Пресъздаването на герои и ситуации от книги чрез драматизации и филмиране задоволява потребността на децата пълноценно да се изявяват и общуват с други деца, да развиват свободата на изразяването на емоциите си, да показват артистични способности, способността да се превъплъщават. Така изразявайки не само собствената, но и друга гледна точка – тази на героя, децата ще се възпитат в емпатия и ще се повиши тяхната емоционална интелигентност.
- Децата подобряват четивната и информационната си компетентности чрез използване на нови технологии, а това в следствие ще доведе до създаване на по-можещи, знаещи и активни граждани, които ще изградят силна икономика в България.

---

¹⁸ Тодоров, Т. Електронни книги. С., 2003, с.153.

Виртуалното съ-битие на училищните библиотеки

Рени Велкова, Даниела Цветкова

Традиционната роля на библиотеките е приоритетно свързана с предоставяне на информация по потребителски търсения. В съвременните условия се изпълнява в конкурентна среда, локализирана предимно в интернет пространството – изградени бази данни, профилирани сайтове и блогове, виртуални библиотеки и др. Библиотечно-информационното обслужване в училищата е подчинено на необходимостта от повишаване качеството на образованието, библиотечните услуги са насочени към изискванията на преобладаващата част от потребителската аудитория, а именно учениците. Откликвайки на изискванията на читателите си, училищните библиотеки отчитат различни фактори, свързани с търсенето и използването на информация. Ученическата аудитория вече трайно е изградила навици за търсене в глобалната мрежа. Друг аспект на потребителските изисквания е свързан с информационните носители, като книжният носител е предпочитан при дълговременно ползване (художествена литература, речник, учебно помагало), докато виртуалното пространство е предпочитано при търсене на актуална, селектирана и кратка информация. Мобилността е един от важните фактори за учениците, затова предпочитана технология са таблетите и мобилните телефони. Новите потребителски изисквания и новата образователна ситуация за повишаване на функционалната компетентност и развиване на личните способности поставят необходимостта българските училищни библиотеки да се адаптират към съвременните условия, като използват възможностите на техниката и технологиите, превръщайки интернет средата от конкурент в партньор, развивайки практики за виртуално обслужване и комуникация с читателите си.

Училищните библиотеки използват всички форми в мрежата – форуми, социални мрежи, интернет сайтове, блогове, за да популяризират и осъществяват дейността си. При запитване с използване на ключови думи „училищна библиотека” чрез глобалната търсачка Google излизат над 12 500 резултата, ако добавим още една ключова дума „училище” резултатите нарастват петорно. Естествено, че това е формален белег, който не отразява съдържателната част на информацията. Именно за това бихме искали да ви запознаем с някои „ueb-събития” на училищните библиотеки, свързани с индивидуални изяви и изяви като професионално обединение, съграждащи виртуалното им битие. Виртуалното битие на училищните библиотеки се изразява предимно с използване на виртуалното пространство в редица аспекти: представящ, информационен, обучаващ, насърчаващ четенето и креативността.

Училищните библиотеки като общност поддържат различни интернет форми, отнасящи се както до развиването на добра библиотечна практиката, така и до споделянето ѝ с библиотечната колегия. Една от успешните форми, която търпи положително развитие от създаването си преди шест години до днес, е функционирането на интегрираната библиотечна система „Електронен каталог: Медиатеки в училище”. В нея има вече регистрирани около 55 библиотеки с общо въведени около 18 000 заглавия. Основното му предназначение е свързано с изграждане на своден каталог чрез споделено въвеждане и използване на метаданни, предоставящи информация за налични издания в регистрираните библиотеки. Приложимостта като безплатен библиотечен софтуер подпомага автоматизирането на основните дейности – каталогизиране, инвентирание, заемане. Обслужването се улеснява и от възможността за комуникация чрез лични съобщения, което позволява сайтът да функционира като справочна служба. В мултимедийното приложение се съдържа и информация, касаеща общността на училищните библиотеки, публикувана в наши списание и бюлетин, които включват материали за индивидуални и съвместни събития.

Друг, изключително полезен за всички училищни библиотеки сайт, е libschool-bg, създаден през 2012 г. чрез Google сайтове. Първоначалният му замисъл бе да представи дейността на Националната секция на училищните библиотеки – срещите, които организира на регионално и национално ниво, събитията, в които участва (Маратон на четенето, конференции на ББИА). Този замисъл бе надскочен чрез секциите, съдържащи информация за различните аспекти на библиотечната дейност. Дадена е пряка връзка към мултимедийното приложение „Електронен каталог: Медиатеки в училище”. Интересна е секцията „Помощ за библиотеките”, в която са публикувани основни документи: Наредба за запазване на библиотечните фондове, Етичен кодекс на библиотекаря, както и примерни образци на Правилник за библиотеката, бланки за годишен отчет, обходен лист при напускане. Тези образци имат конкретен приложен характер за организацията на работата в библиотеката и нейната измеримост. Изключително практична и насочваща е секцията „Полезни връзки”, в която отделните подсекции са насочени към различните таргет-групи – ученици, преподаватели, библиотекари и родители.

Освен препоръчване на образователни и развлекателни сайтове и портали, тя съдържа и интернет ресурси, предназначени за родителите. Един от приоритетите на libschool-bg е свързан с насърчаване на четенето. С тази цел е дадена връзка към виртуални библиотеки, публикувано е *Ръководство за направата на читателски дневник* и е отделена секция *Мисли и сентенции за книгите и четенето*. Не на последно място е и целта за популяризиране на събитията, провеждани в училищните библиотеки, като е предвидено място за публикуване на информация и снимков материал. Надяваме се сайтът libschool-bg да продължи да се обогатява и развива.

Осъзнавайки необходимостта от широко популяризиране на работата на училищните библиотеки и отчитайки възможностите на социалната мрежа Фейсбук беше създаден профил на Секцията на училищните библиотеки, наречен „Училищни библиотеки”, който действа от 2010 г. и към момента има над 3300 приятели. Чрез този профил общността ни публикува събитията, които организира: регионални и национални срещи, участия в ежегодния празник на асоциация „Родители” – Фамилатлон. Фейсбук профилът позволява да се осъществяват разнообразни контакти с училищни и други видове библиотеки, с културни институции, с отделни лица. Чрез него предоставяме информация за литературни и фотографски конкурси, културни събития, новости в областта на библиотечното дело и др.

Групите, в които „Училищни библиотеки” участва имат широк социален и разнообразен диапазон – от музеи и библиотеки до ученически клубове, от касаещи библиотекознанието до обсъждащи правата на децата, от науката до изкуството. От профила „Училищни библиотеки” се създаде и едноименна група, чиято първоначална идея беше да се споделя практически опит между библиотекари, както и разнообразна полезна информация. На този етап групата се развива като представителна в социалната мрежа. Тя е отворена група и до момента са се включили 78 участници, в нея влизат и преподаватели, и хора, съпричастни на библиотеките като цяло. Тук колегите публикуват албуми на училищни библиотеки, снимков материал по повод разнообразни свои инициативи за „Маратон на четенето”, „Дните на училищните библиотеки”, публикуват се полезни връзки към уебсайтове, които могат да обогатят знанията и да подпомогнат учениците и преподавателите в подготовката им. Групата дава възможност да се публикуват снимки и албуми от събитията, които се организират в училищните библиотеки.

По повод Международния месец на училищните библиотеки НСУБ към ББИА организира „Дни на училищните библиотеки в България” (28 октомври – 1 ноември 2013 г.). Те са част от Международния месец на училищните библиотеки (International School Library Month), провеждан под мотото „Училищните библиотеки – врати към живота”. Във Фейсбук е направена специална страница за популяризиране на събитието, в която колегите публикуваха снимков материал. Планираме това събитие да стане ежегодно и създадената

страница да се ползва активно и в бъдеще от повече колеги. Надяваме се да получим широка обществена подкрепа за училищните библиотеки, както и мнения, помощ и препоръки за развитие от различни лица и институции.

През тази година НСУБ поде една интересна съвместна национална междубиблиотечна инициатива във връзка с Похода на книгите (2 – 23 април 2014 г.), а именно „Книгописен маратон 2014 г.” под мотото „Заедно на поход с мишка и клавиатура!”. Идеята е създаване на история чрез верижно писане по готова фраза, текст, които да бъдат доразвити. На нашите читатели-писатели дадохме две предложения, от които да изберат:

1. „Последният човек на земята си седеше в стаята. В този момент на вратата се почука...” (най-кратката страшна история писана някога, съчинена от Фредрик Браун, която да бъде продължена).
2. „Щом те се шегуват с мен, и аз ще се шегувам с тях” (размисли на Кенга от произведението „Мечо Пух” на Алън А. Милн).

Бъдещите писатели бяха приканени да изберат едната от двете теми или пък и двете и да станат съавтори на ново произведение написано от тях самите във Фейсбук със срок до 23 април 2014 г. Беше уточнено, че историите, които се пишат трябва да са последователни, не всеки да измисля своя история, а да продължи идеята на предишния, или предишните, които са започнали първи, за да има последователност. Както и че постове с нецензурно съдържание и на латиница ще бъдат изтритвани.

По този повод във Фейсбук бе създадено събитие „Книгописен маратон 2 – 23 април 2014 г.”, с цел популяризиране и привличане на повече привърженици за съвместно създаване на история. В нея публикувахме и кратка информация за Фредрик Уилям Браун (Fredric William Brown) – американски писател на научна фантастика и криминални романи, най-популярен със своите разкази, чийто най-кратък разказ бе използван за книгописния маратон. В създадената отворена група се включиха 50 участници, а над 11 продължиха предложените истории. Тази инициатива, започната в Интернет се пренесе в реалността на ежегодния празник „Фамилатлон”, организиран от Асоциация „Родители” и в нея се включиха повече от 15 участника, продължавайки историята за последния човек на земята. Един от най-активните книгописци във ФБ групата е Виктор Бончевски от НППТО „М. В. Ломоносов”. Любопитно е, че на трети юни той инициира конкурс за лично авторство в групата. Имаме намерение да развием тази форма и в бъдеще като удачно средство за разгръщане на личните творчески способности и подтикване към креативно мислене.

Една изключително интересна инициатива „Да бъдем добри приятели” е започната от библиотекарите Антоанета Йорданова и Антоанета Славова с третокласници от ОУ „Л. Каравелов” – Попово и СОУ „Св. св. Кирил и Методий” – Карнобат. Провежда се през цялата година и се състои в четене на книги, размяна на рисунки и уреждане на експозиции с тях. Надяваме се идеята за виртуалното приятелство, провокирано от любовта към четенето, да бъде възприета и от други училищни библиотеки в страната.

Освен общите сайтове, групи и профили на училищните библиотеки във Фейсбук някои училищни библиотеки имат свои официални сайтове в интернет или профили и страници във Фейсбук, други поддържат секции на библиотеката към училищните сайтове или са включени в електронните издания на училищните вестници. Там се публикува информация за нови книги, събития в библиотеката и училището, снимки, илюстриращи дейността на съответните библиотеки, предоставят се справки по електронен път и др. Училищните библиотеки със самостоятелни страници във Фейсбук са математическите гимназии в София и Варна, ПГЕА – София, ПГ по икономика – Шумен, с профили – училищните библиотеки към СОУ „Св. Кл. Охридски” – Костенец и Гимназия с преподаване на английски език „Гео Милев” – Бургас.

Социалната мрежа като възможност за комуникация с потребителите е много популярна сред читателите, тъй като учениците са сред най-активните фейсбук потребители. Чрез тези страници се осъществяват и напомнания за просрочени книги, изготвят се справки и уебографии. На практика чрез тях се осъществява дистанционно библиотечно обслужване. Фейсбук изключително много се използва от библиотекаря Рени Велкова от НППТО „М. В. Ломоносов” за обслужване на читателите чрез предоставяне на пълнотекстови документи и справки по конкретни запитвания, консултации по различни теми, свързани с учебния процес, помощ при подготовката на проекти и домашни задачи. Онлайн комуникацията в реално време и персоналният чат позволяват да се подобри индивидуална работа с читателите.

Създадена е и отворена група във Фейсбук, предназначена за публикуване на информация, свързана с учебния процес. Групата не е тематично ограничена в рамките на конкретна научна дисциплина, а е подчинена на актуалните потребителски търсения, както от сферата на хуманитарните, така и от сферата на природните и техническите науки. Няма развлекателни или културно-рекламни функции, а единствено такива подкрепящи обучението и самообразованието. Затова препоръчаните портали, сайтове и блогове, съдържат знания, необходими за матурите, за повишаване на писмената грамотност, за самоподготовка. Голяма част от публикациите имат изпреварващ характер спрямо часовете и са синхронизирани съобразно предстоящите теми за изучаване, включени в учебните програми. В групата участват и ученици, и преподаватели, но публикуването изисква одобрение от администратор (библиотекаря), за да може препоръчаната информация да бъде прегледана с цел установяване на нейната достоверност.

Освен че са представени в социалните мрежи, училищните библиотеки присъстват в интернет и чрез други виртуални форми. Уебсайтът на библиотеката при СОУ „Димитър Матовски” – Пловдив¹⁹ прави училищната библиотека „видима” по един популярен и полезен начин. Идеята за създаването му е провокирана от наблюдаваните се изменения в традиционната визия на културните институции. Целта му е да предоставя информация чрез различни по тип, вид и тематика източници, които да способстват за самообучението, самоусъвършенстването и ученето през целия живот. Мотото на сайта е „Четенето – инвестиция в бъдещето!”. Той съдържа информация за библиотеката, новини за конкурси, състезания, кампании, инициативи, честване на годишнини на известни личности или от исторически събития, за нови книги в библиотеката, правилата за обслужване на читателите, отработени тактики за изграждане на навици у детето да обича книгите и те да станат неотменна част от неговото ежедневие, препоръчителна литература за учениците по класове. Особено атрактивен за читателите е разделът *Интересни факти*, съдържащ информация за книги, за писатели, за четенето, за различни сфери на знанието. Включените любопитни факти и *Полезни връзки*, съдържат линкове към разнообразни сайтове. Много удачен е разделът за връзка с библиотекаря – има специална форма, която дава възможност на читателите да му задават въпроси. Сайтът е създаден и се поддържа от училищния библиотекар Виолена Георгиева.

Пример за иновативно мислене на училищния библиотекар е блогът „Библиотека” на СОУ „Св. св. Кирил и Методий” – Карнобат, който е част от сайта на училището.²⁰ Чрез него Антоанета Славова отразява културни събития на местно и международно ниво, предоставя информация за лауреати на значими литературни награди, препоръчва методически материали на педагозите и др.

Библиотеката на Варненската математическа гимназия „Д-р Петър Берон” предлага интересна библиотечна услуга, „Виртуална справочна служба”, поддържана от библиотекаря

¹⁹ <http://s-library.webnode.com>

²⁰ <http://sousvsvkirilimetodii-karnobat.blogspot.com/>

Соня Янчева, чрез която се получават готови отговори или препратка към информационен източник на въпроси, свързани с библиотеката и нейните фондове, на посочен електронен адрес. Достъпът до нея е чрез сайта на училището, което позволява да се ползва не само от учители и ученици, но и от родителите. Потребителите получават актуална информация и чрез сайта на училището. Библиотеката е член на Международната мрежа на училищните библиотеки, която осигурява линкове към сайтовете на много училищни библиотеки в световен мащаб и се явява безценен източник на нови идеи за работа.

Интернет дава възможност и за предварително запознаване с условията и правилата за библиотечно-информационно обслужване. В сайта на училище „Св. Седмочисленици” – Пловдив е публикуван Правилник на училищната библиотека. Редица библиотеки „присъстват” в сайтовете на училищата, към които принадлежат. Публикациите са както за дейността на библиотеката, така и за случващото се в нея, придружени са със снимков материал и коментари, други имат кратък запознаващ характер.

Общността на училищните библиотекарски използва интернет за професионална комуникация. Чрез приложния софтуер за комуникация Скайп е създадена професионална дискусия, в която бързо и ефективно се обсъждат различни теми, обменят се идеи за добри практики, получава се квалифицирана помощ, създават се контакти. Първоначално чрез чата комуникираха училищни библиотекарски само от София, но постепенно в него се включиха колеги и от страната, което доста го разнообрази и обогати. Всички участници оценяват тази форма на професионална комуникация като изключително полезна, оперативна и като възможност за получаване на помощ и добри идеи в реално време, както и за организиране на различни събития. За целите на НСУБ през 2013 г. „Училищни библиотеки” в профила си във Фейсбук създадоха отделна затворена група с името „НСУБ към ББИА” за всички членове на секцията, до момента в нея са включени 33 участника от цялата страна. В нея се публикува актуална информация за събитията, в които участва или организира секцията. Тук колегите могат да публикуват предложения, свързани с плана, целите и дейностите на секцията ни.

Като пример за виртуална комуникация с членовете на секцията е проведеното на 16 март 2013 г. Отчетно събрание на Националната секция на училищните библиотекарски към ББИА чрез един иновативен подход – онлайн конферентна връзка през Скайп. Участваха лично 17 колеги, с пълномощно бяха 6 членове на НСУБ от цялата страна, всички колеги бяха уведомени за регламента на протичане на онлайн срещата и начина на гласуване за приемане на предложенията. Документите, които подлежах на обсъждане и гласуване бяха предварително публикувани в групата „НСУБ към ББИА” във Фейсбук. Чрез Скайп, преди няколко години, по инициатива на библиотекаря на 131 СОУ „К. А. Тимирязев” Даниела Цветкова, се проведе кратък онлайн курс за професионална мотивация и кариерно развитие и израстване.

Като виртуално събитие може да се отнесе и изпратената през 2013 г. статия на тема „Училищните библиотеки в България” за онлайн списанието „Школски библиотекар” на Сдружението на училищните библиотекарски в Сърбия. Тя е написана от Пролет Димитрова и Рени Велкова и е публикувана е в бр. 4 от м. януари 2014 г. в рубриката „Из света”.²¹

Реалното битие на училищните библиотеки е представено и чрез заснетия от екип от ученици от НППГТО „М. В. Ломоносов” – София, специалност „Кинотехника, аудио и видеосистеми” филм за популяризиране на училищните библиотеки като привлекателно място за обучение, самообразование и социални контакти. Филмът, наречен „Повече от библиотека” беше представен на филмовия фестивал за детско медийно изкуство „Арлекин” 2013 г. във Варна и журито се изказа положително за актуалността на темата. Неговата идея е да се покажат основни функции в училищната библиотека: процесът по регистрация на

²¹ <http://casopisbibliotekar.wordpress.com/>

читателите, правилата на библиотеката, начина на организация на библиотечния фонд, видове услуги, възможност за самообразование, социални контакти, доброволчество и то през погледа на потребителя. Заснемането се извърши в три училища в София – 96 СОУ, СМГ и НППТО „М. В. Ломоносов” в периода м. февруари – май 2013 г. Филмът ще бъде представен от НСУБ към ББИА в интернет пространството през предстоящите Дни на училищните библиотеки като част и продължение на кампанията „Заедно да направим училищните библиотеки видими”, която стартирахме през 2010 г. с цел да покажем образа на модерната училищна библиотека.

За да отговорят на новите предизвикателства: технологичното развитие, неимоверното нарастване на източниците на информация, на начините и устройствата за получаването ѝ в съвременното общество, промяната на потребителските изисквания, се налага библиотеките да адаптират обслужването си. С оглед на приоритетната потребителска аудитория за училищните библиотеки – подрастващите, това е още по-належащо и още по-необходимо. Функционирайки не само като средище на академизъм и наука, но и като място за социални контакти и пълноценно оползотворяване на свободното време, училищните библиотеки могат да влияят положително върху училищната общност. Използвайки възможностите на интернет това влияние може да бъде по-масово и по-успешно. В България има назначени над 500 щатни училищни библиотекари, което като брой не звучи внушително, но като потенциал за издигане престижа на професията и за представяне полезността и ефективността на училищната библиотека сред широката общественост, особено чрез възможностите на интернет пространството, е достатъчно.

Виртуална библиотека „Иван Шишманов“ – нова територия за българската литература

Мария Ендрева

Проектът за изграждането на виртуална библиотека на българската литература в превод на чужд език, се финансира от Фонд Научни изследвания към Министерството на образованието и науката. Дейността на проекта се координира и администрира от Института по литература на БАН, а екипът включва специалисти от филологическите факултети на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и от Българската академия на науките. Партньорските организации, подпомагащи реализирането на проектната дейност са Институт по славистика на Виенския университет, Институт по славистика на Хумболтовия университет в Берлин, Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив и Столичната библиотека. Изпълнители са софтуерните фирми, специализирани в изработване на софтуер за дигитални библиотеки, Софтлиб и Примасофт.

Целите на проекта могат да се обобщят както следва:

1. Изграждане на дигитален корпус от преводи на българска литература и на бърз и лесен инструмент за достъп до него.
2. Подпомагане на изследователската и учебната работа на славистичните институти в чужбина.
3. Общо поле за срещи между автори, преводачи, издатели, литературни критици, учени и читатели.
4. Изграждане на трайна читателска аудитория в чужбина на българска литература.

Фиг. 1. Начална страница на портала www.bglit.org

С оглед на поставените цели подготвителната работа протече в три етапа. Екипът на проекта извърши най-напред огромна по обем библиографска работа при издирването и

описването на преведените произведения от предварително подбраните български автори. В този етап се изготвиха метаданните, необходими за изработването на каталога. След това се проведеха и текстологични проучвания за сравняване на преводи от различни издания и уточняване на варианта, който да се дигитализира. Третият етап представляваше самото дигитализиране на библиографските единици.

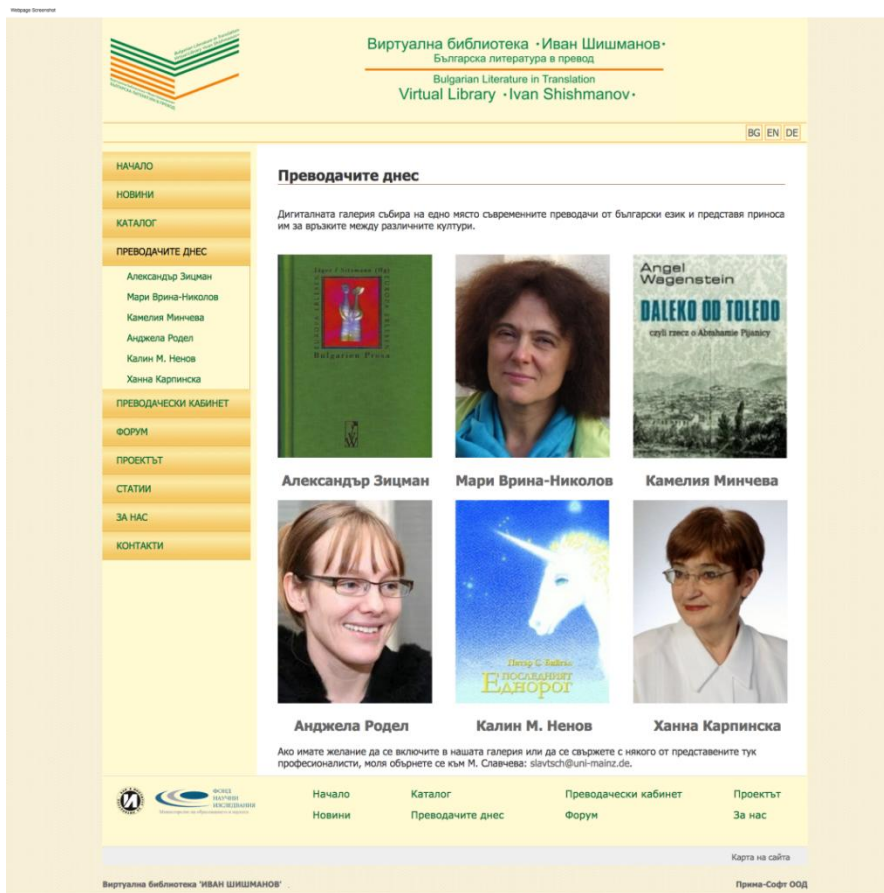
Към настоящия момент библиотеката обхваща преводи на английски и на немски език, но се планира разширяването на обхвата ѝ при евентуално продължение на проекта, като езиковият набор трябва да се обогати с френски, испански, руски и чешки език.

Структура, възможности и функционалност на Виртуална библиотека „Иван Шишманов”

Виртуалната библиотека е мрежа от типа хипертекст, което предопределя нейната структура. Библиотеката има три отделни модула, разработени с различни софтуерни продукти: портал, каталог и форум. Освен че в него се координират всички функционалности на библиотеката, в портала са поместени няколко самостоятелни рубрики (Новини, Преводачески кабинет, Преводачите днес, Проектът, Статии, За нас и Контакти).

В рубриката *Новини* на портала се публикува актуална информация на три езика за новоизлезли преводи на български автори и свързани с тях културни събития.

Преводачите днес е дигитална галерия за изтъкнати преводачи от български език на различни целеви езици. Целта е да се популяризират преводачите и да се улесни достъпът до тях.

Фиг. 2. Преводачите днес

Преводческият кабинет е виртуално пространство, където могат да се осъществяват преводи на български литературни творби от млади и още неопитни преводачи, които да обменят опит помежду си. В този сегмент на портала се предлага възможността за създаване на преводаческа общност на българисти от целия свят, която тук получава свое собствено място за творческа и научна изява.

Рубриката *Статии* помества различни научни изследвания в областта на практическия превод и транслатологията и също дава свободен достъп на всички учени, работещи в тази сфера за публикация на изследванията си.

Останалите три рубрики *Проектът*, *За нас* и *Контакти* са чисто информативни и присъстват като задължителен елемент във всяка интернет платформа.

Каталогът

Сърцето на всяка библиотека е нейният каталог и книгите, описани в него. Във Виртуална библиотека „Иван Шишманов” са каталогизирани 1350 библиографски единици. Обработените заглавия на книгите и антологиите са общо 250, а произведенията в антологиите наброяват 2281. Авторите, представени в каталога, са 335, а преводачите на английски и немски език – 183. Сканираните и готови за качване страници са около 33 500.

Библиотеката дава възможност за осъществяване на вътрешни връзки между отделните преводи на един и същи автор или текст във вариантите му на различни езици или в разносъставни книги. Освен това към каталога са създадени връзки с 54 партньорски библиотеки, както и с множество български и европейски институции в областта на интеркултурната комуникация, с издателства и мрежи за книгоразпространение, със специални академични мрежи и др.²²

Виртуална библиотека 'Иван Шишманов' - Каталог

НАЧАЛО ИНДЕКС ТЪРСЕНЕ МОЯТА БИБЛИОТЕКА ПОМОЩ BGLIT.ORG

Акаунт: потребителска парола: Вход или се регистрирайте

Andreev, Vesselin; EN

КОНТЕКСТНО ТЪРСЕНЕ:

Всички изписвания; Andreev, Vesselin; Andreev, Veselin; Andreev, Wesselin; Andreev, Vesselin; Андреев, Веселин; Andreev, Veselin; Andreev, Wesselin

--- Всички изписвания --- От кого е преведан? Видж списък

Bogdanowa, Renate	Контекстно търсене
Bonev, Georgi	Контекстно търсене
Bostroem, Annemarie	Контекстно търсене
Schoor, Wolfgang	Контекстно търсене
Schoor, Wolfgang	Контекстно търсене
Tempest, Peter	Контекстно търсене
Бонев, Георги	Контекстно търсене

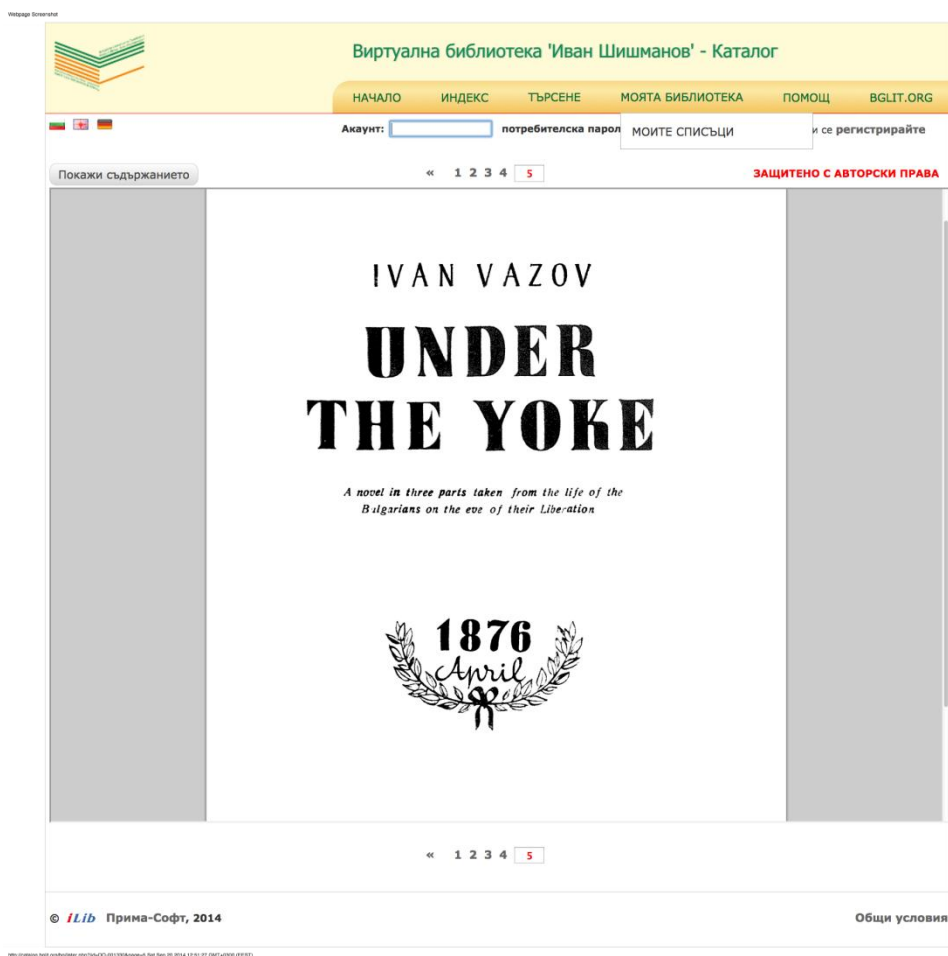
© Lib Prima-Софт, 2014 Общи условия

Фиг. 3. Търсене в индексите на библиотеката

²² <http://bglit.org/page/bg/proekt.php>

Търсенето се осъществява по обичайните за всяка библиотека категории: автор, преводач, година, ключова дума от заглавието или по видове публикации (книга, антология, статия). Има възможност за филтриране на търсенето според езика, на който е преведено произведението. Търсенето води до пълен библиографски запис на съответното произведение.

Освен задължителната търсачка в каталога е интегриран индекс, който представлява възможност за търсене в поредица от списъци. Чрез тази функция могат да се правят справки за биографичния път на авторите, за преведените заглавия, преводачите, издателствата, книгохранилищата, в които се съхраняват наличните токове и годините на издаване. Тази функция би интересувала основно изследователи на българската литература, тъй като лесно биха проследили хронологията на преводаческата рецепция на даден автор, мястото, където са публикувани творбите му и различните преводачи и сътрудници, с които е работил.

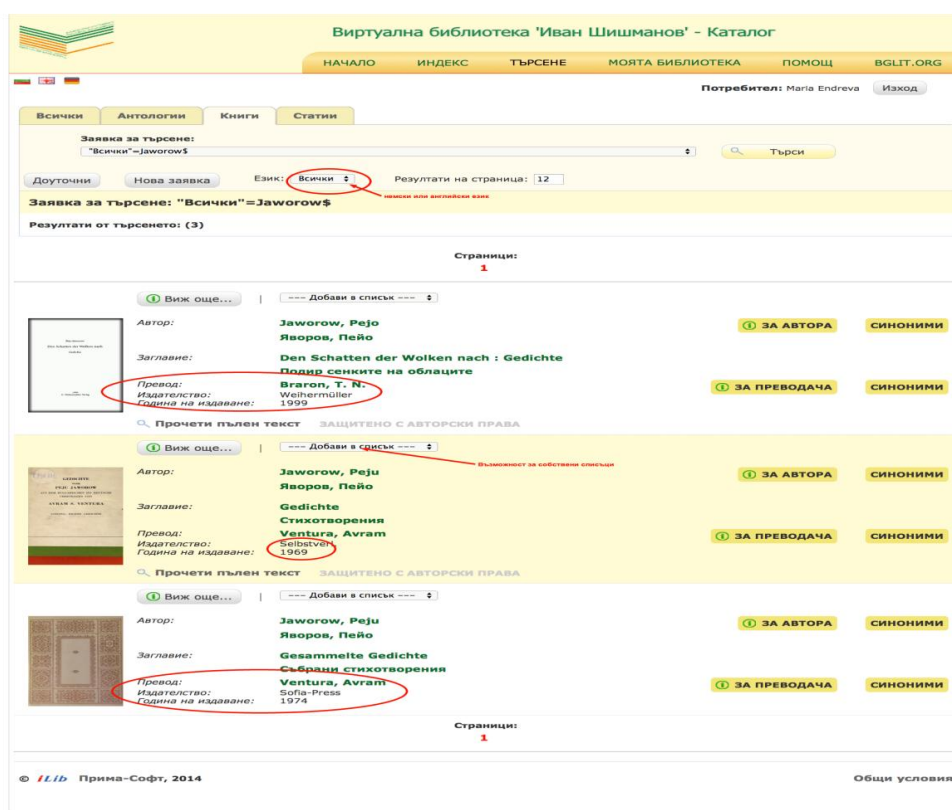

Фиг. 4. Достъп до пълен текст

За четене на пълните текстове се изисква регистрация, при която потребителят дава съгласие за спазване на общите условия за ползването на библиотеката. Общите условия дефинират правото на ползване на отделните текстове и са съобразени с всички законови изисквания за запазване на защитата на авторското право. С оглед на множеството съвременни творби във фонда на библиотеката, чиито авторски права все още не са изтекли, дигиталните книги не могат да се свалят в единичен файл и биват предоставяни за четене единствено в рамките на виртуалната библиотека. Едно от намеренията за бъдещото развитие на библиотеката е, да се мисли за отделянето на част от фонда с изтекли авторски

права в отделна категория, където потребителите да могат да свалят книгите в различни формати, съобразени със съвременните електронни устройства за четене. За много от старите текстове библиотеката се явява почти единствената възможност за тяхното ползване, тъй като са налични изключително малко екземпляри, локализирани в единични библиотеки в Германия или Великобритания.

В рамките на каталога читателят има възможност да съставя свои собствени списъци, запаменени в категорията *Мояте списъци*. Така всеки може да състави собствена тематично, поетологично или историографски организирана антология, намираща се в личния акаунт на потребителя в частта *Моята библиотека*.

Фиг. 5. Търсене в каталога с различни настройки и опции за собствени списъци

Форум

Форумът е третият сегмент от Виртуалната библиотека „Иван Шишманов“. Той е разделен на три отделни тематични области. Всяка от тях се модерира от различни представители на екипа на проекта. Едната от тематичните категории на форума носи името *Преводът – защо си няма муза?* Това е мястото, където участниците в дискусиите могат да представят себе си и проектите, в които участват. Втората категория е озаглавена *...А моите песни дали ще се четат?* и е посветена на въпроси на българската литература днес. Третата е посветена на превода и на преводачите автори и е под името *По стъпките на преводачите подир сенките на авторите*. Тук се обсъждат теоретичните и практическите трудности при преводаческата работа, дискутират се проблемни места или се дават предложения за по-удачни преводачески решения.

Форумът дава възможност за завързване на лични контакти между потребителите на библиотеката и подпомага образуването на общност не само на специалистите, както е в случая с преводаческия кабинет, но и на непрофесионалните почитатели на българската литература от целия свят в рамките на виртуалната библиотека.

Виртуална библиотека "Иван Шишманов"
Българска литература в превод

Търсене... Търсене
Разширено търсене

Начало форум

Въпроси/Отговори Регистрация Влез

Дата и час: 27 Май 2014, 10:35

Виж темите без отговор • Виж активните теми

ПРЕВОДЪТ - ЗАЩО СИ НЯМА МУЗА?	ТЕМИ	МНЕНИЯ	ПОСЛЕДНО МНЕНИЕ
☐ Добре дошли! мястото, където можете да се представите Модератор: t.tzankova	1	1	от litadmin 02 Май 2014, 19:25
☐ ... А МОИТЕ ПЕСНИ ДАЛИ ЩЕ СЕ ЧЕТАТ			
☐ Българската литература днес Модератор: m.endreva	0	0	Няма мнения
☐ ПО СЪЛЪПКИТЕ НА ПРЕВОДАЧИТЕ ПОДИР СЕНКИТЕ НА АВТОРИТЕ			
☐ Сълъпки и препевания Модератор: t.tzankova	1	1	от Kalina Zahova 02 Май 2014, 20:05

ВЛЕЗ • РЕГИСТРАЦИЯ

Потребителско име: Парола: Запомни ме **Влез**

КОЙ Е НА ЛИНИЯ

Общо на линия е 1 потребител :: 0 регистрирани0 скрити и 1 гости (Информацията се обновява на всеки 5 минути)
На 09 Яну 2014, 21:14 е имало общо 4 посетители наведнъж.

Регистрирани потребители: 0 регистрирани
Легенда: **Администратори**, **Глобални модератори**

СТАТИСТИКА

Общо мнения 2 • Общо теми 2 • Общо членове 7 • Най-нов **rpm**

Начало форум

Екип • Изтрий всички бисквитки • Часовете са според зоната UTC + 2 часа [DST]

Powered by phpBB®

Фиг. 6. Форумът с основните си рубрики

Бъдещо развитие и извънпроектна дейност

Непосредствените задачи на проекта са свързани с поэтапното обработване и качване в каталога на вече дигитализираните произведения, както и с постоянното обогатяване на фонда от преводи на библиотеката. Планирано е активното включване на издателствата, публикуващи българска литература, с тяхно собствено информационно пространство в рамките на библиотеката.

Освен това екипът има за цел да създаде уникални тематични и поетологични електронни книги и антологии от фонда на библиотеката. По този начин на читателя могат да бъдат предложени антологии от текстове, които са разпръснати в различни книги. Планирано е създаването на тематични антологии като напр. „Антология на българска любовна лирика” или сборник с прозаични текстове или части от произведения на тема „На какво се смее българинът?” и др.

Идеите за извънпроектна дейност са много. Освен постъпателното разширяване на фонда на библиотеката с преводи на други езици, се планира и подробното изследване на възприемането на българската литература в контекста както на българската, така и на чуждоезичната културна среда.

Заклучение

Виртуалната библиотека „Иван Шишманов” съчетава традициите на класическите книгохранилища с всички предимства на модерното интерактивно пространство. Тя предоставя съобразен с изискванията на европейските норми за авторско право достъп до преведените текстове на български автори и предлага множество информации, свързани с тях. Библиотеката дава изключителна възможност за подпомагането на българистиката зад граница и за консолидирането на всички колеги българисти по света в това уникално до момента виртуално пространство на българската литература в превод.

БИБЛИОТЕЧНИЯТ ПЕРСОНАЛ И НЕГОВАТА РОЛЯ В ПРОЦЕСИТЕ НА ТРАНСФОРМАЦИЯ

Библиотечният лидер

Опит за „портрет“

Анелия Иванова-Тодорова

Когато се говори за идеалната библиотека, винаги се сещам за модела на Борхес и неговата Вавилонска библиотека: „Вселената, която наричат библиотеката се състои от неопределен, а може би и безкраен брой шестоъгълни галерии с големи вентилационни шахти, оградени със съвсем ниски перила. От всяка галерия се виждат по-горни и по-долни етажи – до безкрайност. Подредбата на галериите е неизменна. Всички стени освен две са покрити с двадесет дълги лавици, по пет от всяка страна; височината на лавиците, отговарящи на височината на етажите, едва превишава ръста на средно висок библиотекар... В коридора има огледало, което удвоява съвсем вярно всичко видимо... Аз твърдя, че библиотеката е безпределна, съществува вечно. Библиотеката е безгранична и периодична... Ако един вечен пътешественик тръгне, в която и да е посока, той би се убедил след много векове, че едни и същи книги се повтарят в един и същ безпорядък, който с повторението си се превръща в порядък. Тази изящна надежда е утеха за моята самота.“

Всички усилия на хората и организациите през вековете са били насочени към постигането на идеални образи, модели, продукти, личности и като своеобразна точка на тези усилия е поставил по своему, със замах, геният Салвадор Дали с думите: „Не се страхувайте от съвършенството, вие никога няма да го постигнете“. Какво тогава кара хората в ежедневието си живот, в професионалната сфера, да се стремят към идеалното и съвършенното и кои от тях успяват и защо? И как стоят нещата при библиотеките и техните ръководители?

Как най-кратко може да се характеризира библиотеката като организация? Библиотеката е организация от обществеността, с работна задача – доставка на обществени услуги на гражданите с високо качество и надеждност; с определен водещ стил на управление (ръководство или мениджмънт) и с функции – образователна, информационна, културна и социална (според Манифеста на ИФЛА/ЮНЕСКО за публичните библиотеки).²³

Ако „пуснем“ през времето една тънка линия и проследим как е живяла и оцелявала библиотеката през вековете – от храмовите библиотеки на Древен Египет, през Древна Гърция, Александрийската библиотека, през окованите във вериги книги от Средновековието до бляскавия период за книгата – създаването на печатарската машина от Й. Гутенберг през 1448 г. и Възраждането, та до днес – началото на XXI век. Въпросът е „Какво се случи?“ (роман на Дж. Хелър). Според социалните антрополози, историци и икономисти, ерата на прогреса е приключила. Тази ера се ражда в епохата на Просвещението, достига зрелостта си при индустриализацията и умира на прага на XXI век. Къде сме днес? Пак според тези учени и специалисти – в Ерата на революцията, която е революция в управлението на организациите. В България последните двадесет години са години на политически и социални промени, икономически спадове и подеми, глобализация, присъединяване към ЕС, промени в информационната среда, в потребностите на потребителите, промени в

²³ <http://www.lib.bg/prevodi/manifestUNESCO.htm>

динамиката на трудовата среда и квалификацията, изменение на развитието на информационните продукти... нерви и утехи.

В българските библиотеки – промени в ръководството, целите, ценностите и морала, промяна в мисии, кадрово обновяване, потребители с нови изисквания, нови технологии, сътрудничество, международен опит, нова политика, нормативни и икономически проекти, конфликти, конкуренция и стрес... и пак нерви и утехи.

Днес българските библиотекари имаме достатъчно натрупан опит и информация, и база за сравнение и виждане за развитието на библиотеките. Затова може да заявим, че желаният, идеален образ на съвременната библиотека е:

- Да е достъпна за всеки. Това е фундаментален принцип на обществените библиотеки, според който техните услуги трябва да са достъпни за всички, без да са насочени към едни групи в общността и пренебрегващи други.
- Чрез своите колекции в максимална степен да отговори на потребностите и интересите на всички граждани от дадена общност. Т.е. библиотеките да работят в полза на местната общност. Услугите и библиотечните колекции, които комплектуват, трябва да бъдат съобразени изцяло с местните потребности, които е необходимо системно да се проучват и изследват.
- Трябва да осигури равен достъп до всички източници на информация и да работи без цензура. Библиотечните фондове и услуги не трябва да бъдат обект на идеологически, политически или религиозни въздействия. И трябва да представят цялото разнообразие на човешкия опит и мнения, без ограничаването на едно или друго такова.
- Трябва да осигурява високо качество на предоставената информация, с цел създаване на възможности за оформяне на собствено мнение и активно участие на гражданите в обществените и културните процеси.
- Да осъзнава съществената си роля като съставна част на образователната система и да служи на образованието, самообразованието и квалификацията на гражданите.
- Водеща цел в дейността ѝ е да създава и развива навици за четене сред всички възрастови групи. А така също и да формира информационната грамотност у потребителите с навлизането на информационите и комуникационните технологии в живота на хората.
- Да работи в демократична среда и да бъде част от националната политика в тази област.
- Да спомага за културното развитие на общността, да утвърждава и популяризира националните и регионални културни ценности и да осигурява достъп до културните си изяви на всички граждани.
- Да е място за комуникация, като осигурява всички възможности за достъп до информация.
- Да е част от обществения и културен живот на населеното място.
- Да е социално място – чрез създаването на условия за специални услуги и ресурси за хора с увреждания и в неравностойно положение, като така ги приобщава към глобалния свят на знанието и информацията.

Е... това е профилът на идеалната обществена библиотека в началото на ХХІ век и достигането му е един започнал проект, който вероятно ще продължи дълго време, защото съвършенството трудно се постига...

Кой е лидерът, който ще осъществи тази промяна?

На първо място това е човек, с виждане за проекта – идеалната съвременна библиотека. Лидер, който има необходимите знания, за да структурира работата и да осъществи това нова виждане за библиотеките. Лидер, който:

- умее да предаде на останалите това виждане и начините за постигането му;
- показва на останалите как да го направят;
- въодушевява останалите и се въодушевява самия той от проекта;
- усъвършенства останалите въз основа на някои ценности и се самоусъвършенства в този процес;
- в условията на един променящ се свят, се развива и приспособява много бързо.

Или идеалният ръководител трябва да познава организацията, да е комуникативен, да е възпитател, да притежава енергия, убедителност и постоянство, както и да е адаптивен. Анализът на тези качества от гледна точка на психологията, определя виждането, комуникацията, енергията като вродени качества, а ценностите, приспособяването и адаптивността – като придобити. И възниква въпросът: Къде да се подготви този лидер за да бъде лидер? Има няколко начина:

- да се научи за своя сметка;
- да си намери наставник;
- да учи в университета;
- да се научи в работата – т.е. в „крачка”.

Може би горните възможности могат да се комбинират така, че да отговорят на крилата фраза „Ако не си получил от природата и университетът не може да те научи”. Смятам, че лидерите в библиотеките, както и лидерите в другите публични организации, могат да посещават школи по управление, които най-общо се делят на:

- Школи за администрация. Характерно за тях е, че преподават принципи и техники на управление, основен е пасивният метод, при който преподавателят предава знания, насочени към основните предмети.
- Школи за управление – усъвършенстват уменията, използват активния метод и са насочени към изучаването на реални казуси и ситуации.

Библиотечният лидер е лидер като всеки друг във всяка една организация, съществуваща реално в дадена сфера – икономическа, бизнес среда или някаква друга. И библиотеката като всяка жива организация може да се определи като жива система, която осъществява обмен през своята граница по начин, който осигурява принос за оцеляването и развитието на средата и хората в нея. Организацията приема ресурси от средата и чрез различни процеси ги трансформира в блага – услуги, от които средата има потребност.

Когато говорим за лидер твърде често „обвиваме” образа му в блясък. И едва ли не мислим, че всеки ръководител, директор трябва да бъде ослепителен. Разбира се, това е от значение. Но уви, лидерството не е блясък, а действия и отговорност. Лидерството е земно, лишено от романтика и понякога досадно като функции. Защото същността му е в действието. На първо място лидерската позиция сама по себе си не е нито приятна, нито привлекателна. Лидерът и неговите умения са средство. И още нещо много важно – несъмнено трябва да си задаваме въпроса: Лидер и лидерско поведение – но до каква степен? Защото има много обаятелни лидери, които са познати на историята, навлекли на организациите и библиотеките по света и у нас много провали. Всъщност обаянието само по себе си не гарантира ефективност на лидера.

Какво тогава е лидерството, щом не е обаяние, нито съвкупност от личностни характеристики? Първото и най-важно е работата! Основата на ефективното лидерство е да мислиш чрез мисията на организацията, да я определяш и установяваш ясно и еднозначно. Лидерът поставя целите, посочва приоритетите, установява и поддържа стандартите. Той разбира се прави компромиси. В действителност ефективните лидери са до болка наясно, че не те контролират вселената. Но преди да приеме компромиса, ефективният лидер е премислил какво е правилно и желателно. Или лидерът трябва да „звучи” с ясен глас.

Това, което отличава лидера от лъжеводача са целите! Дали компромисите, правени под натиска на действителността са съвместими с неговата мисия и цели или се отдалечават от тях, определя ефективността му на лидер. А дали се придържа здраво към няколко основни принципа, като ги илюстрира чрез собственото си ръководство, или пък „принципите” за него са средство за измъкване, определя дали лидерът има последователи, или просто лицемерни приспособенци.

Друго изискване е лидерът да вижда лидерството си повече като отговорност, отколкото като високо положение и привилегия. Ефективните лидери рядко са „лесни на позволения”. Но когато нещата тръгнат на зле, а това винаги се случва, те не обвиняват другите. Или те не прехвърлят отговорността. Но точно защото един ефективен лидер знае, че само той и никой друг носи цялата отговорност, той не се страхува от силата на сътрудниците и подчинените. Докато лъжелидерите се занимават с чистки и се страхуват. Ефективният лидер се нуждае от силни сътрудници – той ги окуражава, подтиква и дори хвали. И вижда техния триумф като триумф на организацията. Лидерът може да бъде суетен, но иска да има около себе си способни, независими и самоуверени хора.

Ефективният лидер знае, че съществува риск: способните хора обикновено са амбициозни. Но той осъзнава, че това е много по-малък риск от риска да бъдеш заобиколен от посредственост. Той също знае, че най-тежкото провинение на лидера е пропадането на организацията, ако той внезапно напусне. Т.е. лидерът се стреми да създава човешка енергия в организацията.

Решаващо изискване за ефективно водачество е и спечелването на доверие. Иначе няма да има последователи. А това е най-първото и важно нещо – лидерът да има последователи. За да вярваш на един лидер, не трябва да го харесваш! Нито е задължително да си съгласен с него. Доверието е убеденост, че лидерът вярва в това, което казва. То е вяра в нещо много старомодно, наречено почтеност. Действията на едни лидер и убежденията, които демонстрира, трябва да бъдат сходни или поне в съгласие. Ефективното лидерство не се основава на това да бъде прекалено умен лидерът, то се основава главно на това той да бъде последователен.

И все пак какво е определението за лидерско поведение?

В такива размирни времена като днешните всичко се свежда до лидерството. Старото разбиране за лидерство е, че организацията има директор, мениджър и той е ръководителят, който отговаря за всичко. Новото разбиране е, че всеки трябва да проявява лидерство в рамките на своите компетентности и задължения. Независимо дали чистачката ще мете в края на работния ден в организацията, дали съответният служител ще работи в един или друг отдел, или ще бъде сътрудник на ръководството, всеки в рамките на организацията на всички нива ще трябва да прояви лидерство в своя кръг на отговорности. Това означава, че трябва да се прилагат и иновации, така че всяко нещо да се прави по-добре с всеки изминат ден. Означава и положителна нагласа, така че всички да са концентрирани да поемат своята част от отговорностите и да се придържат към най-високите стандарти за отлични постижения. Организация, която следва тези принципи, ще бъде много по-напред от конкурентите си.

Какви трябва да бъдат лидерите в условия на криза?

По време на криза мениджърът трябва да излезе от кабинета си и да говори с хората си. Дори и да не знае отговора на всички въпроси, нека им каже това. Важно е да им покаже, че се грижи за тях, да им даде усещане за надежда. Защото тази рецесия ще свърши. И най-важното е да дава пример. Така постъпват най-добрите мениджъри лидери.

Как се мотивира екип в условия, когато се правят съкращения на персонал, намаления на заплати и други подобни мерки?

Парите не са най-важното мотивационно средство. И това е доказано с изследвания. Повечето от служителите работят като част от едно голямо нещо. Та дори и да се намаляват заплатите, трябва да се каже, че правим нещо специално, че сме част от една велика организация. Второ – хората се мотивират, когато им се дава възможност за израстване. Това вдъхновява лоялност и отговорност при изпълнението на техните задачи. Във времена, в които има съкращения, в които ситуацията е тежка, има чудесен потенциал и възможности за сплотяване. Когато хората минават през трудности, те наистина могат да бъдат отбор. Разумните лидери по време на криза търсят възможностите, а не проблемите.

Какви възможности дава кризата за личностно развитие?

Толкова много! Когато времената са тежки, човек може да осъзнае колко силен е всъщност. Работата в такава обострена, враждебна среда позволява на всеки да провери сам за себе си колко е силен, за да се развива, когато времената са добри. Тези времена на предизвикателства по отношение на личностното развитие връщат и до осъзнаването кое всъщност е истински важно в живота. Трудните времена дават и перспектива. Да не забравяме, че всичко е циклично. В крайна сметка кризата ще отmine и ще останат организациите, които са се справили добре и не са се отказали. Или иначе казано, добрият „капитан”, добрият библиотечен лидер се познава в бурята!

Трудно е да си мениджър с лидерски умения и в криза, и в спокойни времена. Но може да бъде и по-лесно – всичко зависи от начина, по който действаме и пътя, по който ще тръгнем!

... Два пътя в леса разделени видях,

ала не можех да тръгна по двата.

Два пътя веднъж разделени видях

и по-запустелия аз си избрах,

а това промени всичко друго...

(Р. Фрост)

Трънлив е пътят на промяната в българските библиотеки и достигането на желаните стандарти, но си заслужава специалистите в тази сфера да впрегнем ум, желание, енергия, професионализъм и всички онези качества на лидера, щрихиран по-горе!

Е,... още ли ви се става лидер?!?

LibraTech за InstaReading

Едно вдъхновяващо обучение за съвременна библиотечна визия

Цветелина Войчева, Жечка Кираджиева, Румяна Йовева

Library Teaching Technology (LibraTech) е проект на Регионална библиотека „Пенчо Славейков” – Варна по секторна програма „Леонардо да Винчи” към Центъра за развитие на човешките ресурси. В неговата основа е организирането и провеждането на обучение за повишаване на квалификацията на библиотечни експерти. Целта е осъвременяване на традиционните библиотечно-информационни форми на дейност, базирайки се на кариерното развитие на професионалистите, ангажирани с тях. В резултат на успешно усвоената, атрактивно поднесена образователна програма на LibraTech, библиотеката придаде различен аспект и разви в нова посока своята 12-годишна инициатива – „Маратон на четящите хора”.

LibraTech е проект по дейност мобилност в областта на професионалното образование и обучение, и се реализира в партньорство с участници от Испания и България, с обучаваща организация Ciberespacio SL. От 10 до 16 септември 2013 г. десет библиотечно-информационни специалисти от Регионална библиотека „Пенчо Славейков” – Варна посетиха испанския град Ла Коруня, област Галисия. В работната програма взе участие и представител от Българската библиотечно-информационна асоциация.

Реализираният проект се фокусира върху развитие на умения за разработване и прилагане на иновативни практики в процеса на обучение и преподаване. Насочен е към подобряване на функционалността на използваните методи за преподаване, които са представени под формата на услуги, съобразени с потребителските цели. Учебната програма е с акцент върху:

- култивиране на собствен стил на преподаване;
- участие в уникалната култура на всяка отделна медийна платформа и поетапно ангажиране на обучаемите;
- вграждане на учебното съдържание в социалните медийни канали за интерактивно трансформиране на образователните програми и обучителните дейности.

Представи се новата роля на библиотеката и библиотекарите в дигиталния свят. Потърси се отговор на въпросите:

- Каква ще бъде ролята на библиотекарите през следващото десетилетие?
- Как социалните мрежи въздействат на ежедневната работа с потребителите?
- Какви нови услуги могат да бъдат развити?
- Как библиотеката се превръща в едно различно, модерно пространство?

Създаде се дизайн на нови подходи в образователния процес и иновативно капитализиране на вече съществуващи, с оглед преминаване от статичен към динамичен модел на обучение и общуване с потребителя.

1. Първият предложен модел е „InstaReading – Състезанието, което чете”. Инициативата е в сферата за насърчаване на четенето, като се предлага „Instagram Instead of Reading” – трибуна за споделяне на мнение за любимата книга от любимия автор на любимото място в едно изречение.
2. Вторият модел е „KNOW Library – Запознай се с твоята библиотека”, който представя библиотеката като любимо място. Целта е чрез фотографии и

видеоклипове да се покаже как потребителите възприемат библиотеката и това да доведе до оптимизиране на нейната работа и функции в съвременното общество.

3. Третият модел – „Играй, чети, сърфирай” цели насърчаване на четенето сред аудиторията на „Детски и средношколски отдел” на библиотеката. Той включва регистрация в социалната мрежа Instagram с възможност в създадения канал да се публикуват снимки и видеоклипове от „Стаята на приказките” и да се провокира читателското въображение с играта „Намери книжката!”.

Участниците в обучението потърсиха прякото въздействие на социалните мрежи върху образователния процес. Извърши се анализ и подбор на подходящи Уеб 2.0 приложения за разработка на нови услуги – инструменти от социалните мрежи Instagram, Pinterest, Vimeo и включването на QR кодове.

Работата на терен позволи прилагането на реални дейности за създаване на е-съдържание за социалните мрежи. Проектът предостави възможност за посещение на училищната библиотека в Понтесесо, Публичната библиотека и Града на културата в Сантяго де Компостела, където се осъществи директен контакт с местни политици и журналисти. Обменът на професионален опит с испанските колеги ни запозна с различни методологии за изграждане на информационни умения, иновативни решения и продукти, и породиха идеи за тяхното прилагане.

Завършването на квалификационния курс е успешно и е сертифицирано с документ за Europass мобилност. Придобитите знания, умения и опит се оценяват положително, и са напълно приложими в професионалната дейност. Всички обучаеми са с желание и интерес за участие в бъдещи надграждащи квалификационни курсове.

Придобитият опит бе предаден на колегите в Регионална библиотека „Пенчо Славейков” на каскаден принцип. Обучението инспирира идея за създаване на тиймбилдинг за споделяне на знанията, за генериране на нови модели за модерно библиотечно-информационно обслужване и атрактивни подходи за работа с потребителите. Екипът от колеги бе разделен на четири групи. В състезателна атмосфера и благородна конкуренция, с елемент на забавление, атрактивно се представиха идеите:

- „Чета и готвя, готвя и чета” – On-Line кулинарен клуб за четящи хора с рецепти, вдъхновени от художествената литература.
- „Нова книга или...” – „Харесай, ако си чел” – класация в социалните мрежи.
- „Прочети книга – спечели приятел” или „Как ме промени прочетеното” – споделено с приятели в Интернет пространството.
- „Слънчева книга сред природата”, ориентирана към най-малките приятели на библиотеката с родителски и педагогически коментар, сплотяване и споделяне в социалните мрежи.

Успешна практическа реализация намери моделът „InstaReading – Състезанието, което чете”, разработен по LibraTech. Той се превърна в паралелна надграждаща форма на първото издание на инициативата „Маратон на четящите хора”. „InstaReading” е различното представяне, насърчаване и популяризация на четенето, книгата и нейния читател. Предостави се трибуна за изява на читателите: „Любим автор, любима книга, на любимото място в едно изречение, една снимка, едно клипче” – всеки е себе си в един кратък отрязък време. Състезанието се проведе под надслов: Изразете себе си и подкрепете четенето, СЕГА!

Кратката характеристика на социалната мрежа Instagram включва безплатно и популярно приложение от AppStore (за устройства с iOS – iPhone, iPod, iPad) или Google Play (ако устройството е с операционна система Android) за обработване и споделяне на снимки и

видеоклипове. Възможността да се добавят тагове, да се коментират споделените снимки и видеоклипове прави Instagram така популярен сред потребителите.

Участниците в състезанието, без ограничения за възраст, пол, професия, представиха своите впечатления от нещо „любимо за четене” на място, което ги вдъхновява. Състезанието се проведе в две категории – за фотография и/или видеоклип. Даде се възможност на всеки да оповести своето мнение, да съпостави интересите си, чувствителност и културни навици за четене с тези на другия.

Инициативата привлече интереса на 866 потребителски харесвания в рамките на едномесечен период. Зад всяко от тях стои едно лично отношение към книгата, четенето и библиотеката. Спечелиха първите три творби във всяка категория, най-харесвани в социалната мрежа Instagram с #reading_libvar. Регионална библиотека „Пенчо Славейков” представи победителите на своя институционален сайт. Награждаването се извърши от директора на библиотеката – д-р Емилия Милкова, в деня на Маратона – 23 април, като творбите се прожектираха на видеостена в централното фоайе.

Финистере, или пилигримският път до края на света и обратно, е едно ново начало за участниците в проект „LibraTech”. За нас, то е вдъхновение за предстоящи професионални търсения и реализации!

Уеб дизайнът като съществена част от фирмения дизайн на библиотеката

Марио Стайков

Уеб дизайнът се разглежда като обем от информация, разпределена и представена на множество страници. Те са обикновено с подобна структура и композиция, пропорции, цвятова гама, шрифт, обособени групи бутони за навигация и т.н. Тези страници са групирани в тематични раздели и са разположени в дълбочина до 3 нива в информационното пространство на сайта. До тях се стига чрез кликуване върху бутони за навигация, върху графични изображения или маркиран текст.

Графичните елементи, които присъствуват на уводната страница на уеб сайта, обикновено са:

- запазен знак на рекламираната библиотека;
- изображение или анимация, представяща нейната функция;
- бутони за навигация;
- текст – авторски и/или артистична типография, представящ библиотеката;
- фон като обединяващ елемент.

Основни принципи при създаване структурата на уеб сайта са:

- Оптимална достъпност – основните информационни блокове, както и бутоните за навигация са видими и активни на всяка страница (свързано с оптималните възможности за навигация на потребителя).
- Последователност – взаимовръзка между информацията и оформлението на основните раздели (не повече от три нива дълбочина във функционалното пространство на сайта). Последователността дава възможност с лекота да се ползва сайтът и бързо да се навигира в него.

Основните компоненти, способстващи за комуникация и навигация, са текстовите и иконичните компоненти:

- Текстовата навигация е метод, при който потребителят може да навигира, като извика падащо меню или списък с писмени команди и от тях избира необходимата писмено представена страница. Този метод е залегнал в основата на първоначалния интерактивен интерфейс и поради своята ефективност ще се използва и занапред.
- Иконичната навигация е метод, при който потребителят може да активира избрана функция като селектира икона, която визуално представя специфична опция в сайта. Иконичният знак съдържа концентрирана информация под формата на синтезирано изображение и е способ за мигновена комуникация с потребителя.

Основни комуникативни принципи, залегнали в уеб дизайна са:

- целенасоченост, съобразена със същността на посланието;
- логическа последователност на изказа;
- създаване на условия за последователност на възприятието;
- цялостно въздействие на дизайна.

Основни естетически принципи на композицията са:

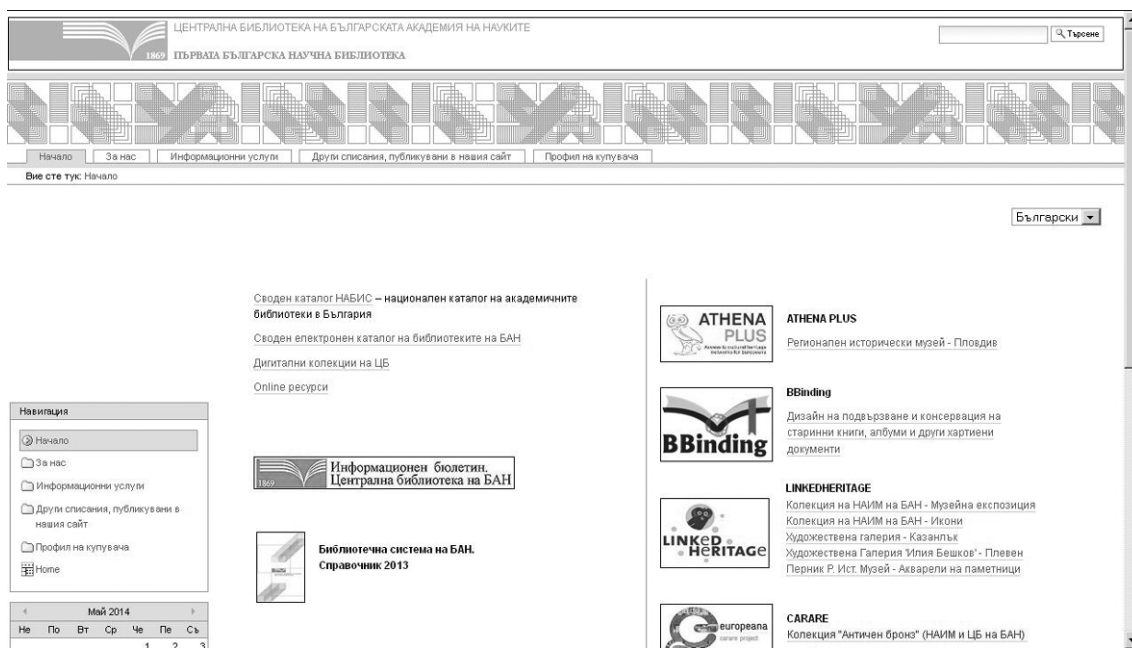
- стилово единство;
- графичен и цветови контраст;
- пестеливост на средствата;
- създаване на композиционен център;
- оформление и синхронизиране на детайлите.

Съвременният уеб дизайн е резултат от неговата задълбочаваща се специализираност. Налице са известни идеи за оптимизиране на свойствата и комуникативността на елементите на сайта. Все по-пестеливо се използват анимирани банери поради това, че те ангажират вниманието и възпрепятстват възприемането на текста. Избягва се употребата на негативен текст. Подбира се кратък, синтезиран текст, за да се улесни потребителя. Прави се внимателна преценка за необходимостта на второстепенни елементи с цел да се избегне информационна претовареност на екрана.

Днес съществува тенденция за бързо, ефективно и достъпно от финансова гледна точка производство на реклама, в частност създаване на уеб сайтове. Във всички области на рекламата се забелязва взаимстването на идеи и подходи. Това се обяснява със стремежа да се демонстрират предимствата на рекламираните продукти или услуги, а също така да се постигне оптимално доближаване до вкуса и мисленето на потребителя.

Всички тези идеи, изисквания и предпоставки са важно условие за изработване на рекламната стратегия на съвременните библиотеки. При уеб дизайна на водещи български библиотеки са спазени изискванията, отнасящи се до главните аспекти на този тип дизайн.

Като пример може да се посочи уеб сайтът на Централната библиотека на Българската академия на науките. Заедно с естетическата стойност той има необходимото за представяне на институцията смислово съдържание. Освен логото в горния ляв ъгъл, фризът, който присъства на уводната страница, символизира връзката между специалните библиотеки от системата на БАН, а в по-широк контекст – показва мястото на Централната библиотека и нейните филиали в световната мрежа и нейните функции като участник в световния информационен процес.

Кариерното развитие на библиотечния персонал в контекста на всеобщата трансформация на библиотеките

Ели Попова

Съвременните трудови хора „търсят самоутвърждаване и признание за постигнатото”. Новите поколения носят по-високо самочувствие и очаквания за качеството на своя живот, включващ професионалната им реализация и кариерните им стремежи. Те не се притесняват да питат открито за заплащането на положения труд и относно възможностите им за развитие в организацията. Свидетели сме на изместване от т.нар. „стойности на дълга” (дисциплина, послушание, успех, прилежност, подчинение, вяръност) към „стойности на саморазгръщането” (автономност, равнопоставеност, самостоятелност, разнообразие, творчество, самоутвърждаване).²⁴

Библиотеката – модерна организация

Организационната промяна се нуждае от хора, подготвени да я осмислят и аргументират, от такива, които са готови да я приемат, одобрят и осъществяват. Сътрудниците трябва да бъдат подготвени за постоянството на промяната и да я възприемат като част от модерното развитие на организацията.

Организационната култура, изградена в библиотеката е от голямо значение за всички категории персонал. Прозрачните процедури и ясните критерии за кариерно израстване в рамките на организацията изграждат позитивни нагласи у служителите. Това внася ново качество в библиотечната организация и работи за нейната зрялост. Съзнателното и целенасочено формиране на организационната култура, въздействието върху механизмите, които я управляват съдействат на управлението на кариерите. По този начин библиотеката може да постигне „повишаването на организационното качество”, което да работи ефективно в насока „към постигане на целите”.²⁵

Постулатите за престиж и ефективност на организациите днес изискват съответствие между личните кариерни цели на служителите и целите на организацията. Функция на управленския стил е развитието и запазването на добър работен климат, поддържан от професионалните приоритети и основан на коректните отношения.

Библиотечната професия

Дълбоките, динамични и всеобхватни промени в епохата на информационното общество въздействат върху визията и организацията на библиотеките, чертаят нови характеристики на успешния библиотекар на XXI век. Съвременните концепции за библиотекарите и библиотеките поставят изисквания за ново съдържание на професионалното библиотечно знание, за множество умения за комуникация и подходи в общуването, за управление на знанието и достъпа до него.²⁶

²⁴ Владимирова, Катя Иванова. (2006) Управление на човешките ресурси: стратегии, стандарти, практики. – София : Унив. издат. Стопанство. – 304 с. (УНСС), с. 76

²⁵ Smith, Ian. Organisational quality and organisational change. Interconnecting paths to effectiveness // *Library Management*, Vol. 32, No 1/2, 2011, pp. 111 – 128

²⁶ The new concept of a librarians and libraries : The MISSION of LIBRARIANS is to IMPROVE SOCIETY through FACILITATING KNOWLEDGE CREATION in their COMMUNITIES”. <http://www.youtube.com/watch?v=6yHNBUYesVc> -12.03.2012, 15.13 h; Маринов, Руси. Същност и нови концепции за управление на знанието. http://ebox.nbu.bg/prob12/view_lesson.php?id=246 - 27.03.2012, 13.26 h)

Независимо от насищането на библиотечното пространство с технически средства и компютърни конфигурации, от включването на библиотечните институции в мрежовото общество за споделяне на ресурси, от скоростния информационен обмен и комуникации, човешкият фактор не е загубил своята водеща роля и участие като основен двигател за ефективност на дейностите. Именно човекът се явява безусловно необходим елемент в процесите на трансформация, защото хората носят енергията на институциите и осъществяват прогреса и промяната в тяхното съществуване.

В големия бум на нови модерни професионални области има опасност библиотечната професия да бъде погълната или претопена в информационните аспекти и технократските подходи.²⁷ Изключително бързото развитие на интернет предизвиква у част от библиотекарите „технострес“ и те го разглеждат като опасност, като атака срещу библиотечната професия. За да преодолее тези негативни усещания, библиотекарят трябва „да придобие нови знания и умения, да се научи да интегрира достъпа до печатни и електронни материали и обслужването в традиционни и електронни форми“. Информационно-технологичните промени изискват преобразования в организационната структура и библиотечната технология. Те от своя страна въвеждат нови подходи в кадровата политика, свързани и с разнообразие от кариерни пътеки на библиотечния персонал. В рамките на съвременната библиотечна професия има динамика, има предизвикателства и достатъчно привлекателни възможности за личностна реализация, която включва и реалното удовлетворяване на кариерни стремежи.

Влиянието на демографския фактор върху кариерното развитие в библиотечната професия

По отношение на характеристиката на работната сила доминира една обща тенденция на ускорено стареене на населението, което, според учените в сферата на управление на човешките ресурси, „повишава средната възраст на работещите и увеличава дела на възрастните, броя на излизащите от икономическа активност превишава броя на навлизащите нови поколения“.²⁸ Тенденцията се регистрира в различни изследвания от десетилетия насам. Още през 1988 г. Бюрото за трудова статистика на САЩ изнася данни, според които библиотечната професия е на 7-мо място по процент на сътрудниците над 45 годишна възраст. В периода 1998 – 2008 46,4% от библиотекарите трябва да се пенсионират, което означава, че в САЩ предстои замяна на 50 000 библиотекари. В библиотеките на Канада ¼ от библиотекарите са на възраст над 55 г., което е два пъти повече от цифрата за общите трудови ресурси в страната. В резултат на това в близките 10 години всички те ще излязат в пенсия.²⁹ Изследване, проведено в университетската библиотека на Мелбърн при анализ на работните места също установява застаряване на работната ръка и липса на подходящи умения.³⁰ Обзор на пазара на труда в Австралия, направен от Австралийската библиотечна асоциация през 2006 г. показва, че 60% от библиотекарите в страната са на

²⁷ Сукиасян, Едуард Рубенович. (2004) Библиотечная професия. Кадры. Непрерывное образование: Сб. Статей и докладов. – М.: ФАИР-ПРЕСС.– 448 с. – (Специальный издательский проект для библиотек.), с. 60

²⁸ Владимирова, Катя Иванова. (2006) Управление на човешките ресурси: стратегии, стандарти, практики. – София : Унив. издат. Стопанство. – 304 с. (УНСС), с. 76

²⁹ Williamson, V. Surviving change and growing the profession together // *L i b r a r y m a n a g e m e n t*, 2006, Vol. 27, No 8, pp. 548 – 561. Цит. в Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационна професия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006-2008 г. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – с. 124 – 154 (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 129

³⁰ Kealy, Karen. Do library staff have what it takes it to be a librarian of the future? // *Library Management*, Vol. 30, 2009, No 8/9, pp. 572 – 582, с. 572

възраст 45 г. и над тази възраст. По същото време 14% от специалистите, работещи в библиотеките са на възраст до 35 г., а средната възраст е 46 години. И още нещо показателно: броят на библиотекарите, излизащи в пенсия е много по-голям, отколкото притока на нови в професията.³¹

Други тенденции в управлението на работната сила и трудовата дейност на хората в съвременното общество насочват вниманието към данни за съкращаване на продължителността на трудовия живот. И наред с това към удължаване на времето за образование. С развитието на технологиите и тяхното повсеместно навлизане нараства и все повече ще нараства търсенето на високо квалифицирана работна ръка във всички сектори на обществения живот. Освен това изводите, че в повечето страни на света библиотечната професия е „женска“ дава основание да се констатира нарастване на икономическата активност на жените в библиотечния сектор.

Според Е. Сукиасян „престижът в професията е показател за това как обществото измерва социалната ценност и функционалната значимост на труда на специалистите“.³² Професионализмът намира изява в качеството на работа, а за оценката му се подбират критерии, които са съпоставими с темповете, показателите и характеристиките на общественото развитие. Библиотекарят вече работи в силно конкурентна среда. Общественото признание не се печели лесно. За да го получи, той трябва ежедневно да се доказва с качествено свършената работа.

Според Сукиасян „Библиотекарят през XXI век ще бъде специалист“.³³ Обемът на специалните знания, умения и навици съществено нараства, преди всичко за сметка на разширяването на границите на „библиотечното познание“. Предвижда се, че на съвременния библиотекар му се налага да използва световните информационни ресурси, а това значи – да умее да работи с OCLC, с чуждестранни електронни бази данни, да знае техния „инструментарий“ – класификационната система и предметизацията. Чуждият език, преди всичко английският, ще стане работен, приложим в ежедневната практика. Компютърът ще бъде толкова необходимо „приложение“ към библиотекаря, колкото телефонът и химикалката“.³³

Работещите в библиотека трябва да се чувстват библиотекарите по професия, даже имайки различни специалности. Всяка новост в библиотечното пространство (физическо и/или виртуално), в дейности или отношения, касае и заявява изисквания за съответни качества, умения и способности на библиотечния персонал. Изследвания в различни области установяват, че в средата на трудовия си път специалистът губи 50% от професионалните си знания. Необходимо е постоянно и отговорно отношение към собственото професионално равнище и качеството на труда. Поддържането и непрекъснатото актуализиране, допълване и обновяване на професионалните знания и умения е част от ученето през целия живот, според съвременните европейски норми и стандарти за развитие на личността. Наличието на съпоставими с очакванията на ползвателите компетентности и поведение на библиотечните служители предопределя възможностите им за заемане на едно или друго работно място и задава техния потенциал за кариерно израстване. Поставени в основата на предпоставките за кариерното развитие, професионализмът и професионалното самосъзнание осигуряват

³¹ Williamson, V. Surviving change and growing the profession together // *L i b r a r y m a n a g e m e n t*, 2006, Vol. 27, No 8, pp. 548 – 561. Цит. в Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационна професия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006-2008 г. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – с. 124 – 154 (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 129

³² Сукиасян, Эдуард Рубенович. (2004) Библиотечная професия. Кадрь. Непрерывное образование: Сб. Статей и докладов. – М.: ФАИР-ПРЕСС.– 448 с. – (Специальный издательский проект для библиотек.), с. 60

³³ Пак там, с. 51 – 52

поставянето на най-подходящите хора на подходящите места в организационната структура на библиотеката.

Нова карта на уменията и знанията на библиотечните специалисти в информационното общество

В контекста на информационното общество библиотечният персонал е изправен пред категоричната и неотложна необходимост да притежава нови компетентности. Сериозно и съдържателно е променена картата на знанията и уменията, които съвременният библиотекар трябва да владее и прилага, за да бъде ефективен, търсен, ценен и успешен.

Библиотекарят – хуманист в библиотеката (хибридната библиотека на преходната формация) е натоварен с твърде голяма отговорност, защото: „съдбата на библиотеките в изграждащото се информационно общество зависи от библиотекарите”.³⁴ Нещо повече, лансира се твърдението, че ако библиотекарите успеят да докажат на обществото своята полезност и необходимост, само тогава ще останат в социалната структура библиотечно-библиографските социални институти, а ако не успеят, то това ще се отрази на съдбата и мястото на самите библиотечни институции.³⁵

Необходимостта от нови професионални знания и навици най-рано е почувствана в университетските, научните и специалните библиотеки. Това се обуславя от спецификата на техните функции и задачи, ориентирани към научното знание и специалните области на дейност, от по-високата квалификация на техните потребители.

Какви специалисти са нужни на библиотеките днес? В библиотечния труд се съкращава ръчният труд, който може да изпълнява и помощният персонал. Нараства потребността от знания на първо място в областта на информационно-комуникационните науки, от умения за управление на лицензии, разбиране и познаване на законодателството в областта на авторското право и сродните му права.³⁶

Особено място се отделя на специалистите-отраслевици. Расте броят на междудисциплинарните изследвания. Професията става открита към колеги с други знания и ги приканва да работят в библиотеките.³⁷ Тази ясно очертана тенденция води до сериозна проблемна страна. Поради финансовите затруднения на библиотеките в тях не може да има високоплатени специалисти по всички отрасли на знанието. Фактът, че по своя статус отраслевиците стоят по-високо от останалите специалисти наслагва напрежение и усложнява отношенията в колективите. Но по-високото заплащане е вариант за привличането на представители на други отрасли, които да проявят интерес към кариера в библиотеките, да проявят желание да вложат знанията си в библиотеките. Поради посочените финансови причини се отчита спад на броя на отраслевиците в библиотеките. Някои автори предвиждат

---

³⁴ Соколов, А. В. (2012) Российские библиотеки в информационном обществе : Профессионально-мировоззренческое пособие. – Москва : Литера. – 400 с., с. 368

³⁵ Пак там, с. 369

³⁶ Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационная професия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006 – 2008 гг. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – с. 124 – 154 (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 127

³⁷ Davenport, N. Digital libraries and librarians of the 21st century // *Journal of library administration*, 2007, Vol. 46, No 1, pp. 89 – 97. Цит. в Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационная професия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006 – 2008 гг. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – с. 124 – 154 (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 127

тяхната замяна с информационни специалисти. Най-добрият вариант е да се привлечат специалисти с „хибридно образование – в областта на библиотечно-информационните науки или ИКТ плюс каквото и да е отраслово образование. Особено ценна е междудисциплинарната подготовка”.³⁸

Организационното поведение и култура се въвежда също като част от компетентностите на библиотекаря на XXI век.³⁹ Разширяването на компетентностите се дължи на новия подход към човешкия капитал, към ролята и мястото на библиотечния персонал в осъществяването на целите на организацията и в изграждането на нейния институционален имидж. Кариерното развитие на персонала се поставя на качествено различна основа. В новите условия на обществено развитие то се обвързва с овладяването на нови компетентности и професионални знания.

Образование по библиотечни науки

Нуждата от промяна в програмите и обучението на студентите е продиктувана от изявената нужда от нов тип практики с много повече умения.⁴⁰ Библиотекарите на XXI век имат нужда от сериозна и актуална образователна подготовка, която да бъде съобразена с техните очаквания и планове за реализация след завършването на учебното заведение. Съдържанието на учебните програми трябва не само да отговаря на съвременните тенденции, водещите теми, идентифицираните нужди на практиката, но и да бъде изпреварващо по отношение на изграждането на технологични знания и умения, да възпитава иновативно мислещи хора с достатъчна увереност и компетентност в своите възможности да променят практиката и да внедряват смело и настоятелно наученото в реалния живот.

В началото на XXI век образователните програми за обучение и подготовка на съвременни библиотечно-информационни специалисти в редица държави поставят като ключови теми „информационния мениджмънт, често в комбинации с такива ориентирани към бизнеса предмети като счетоводна отчетност и финанси”. В центъра на вниманието все повече се обособява „изучаването на съвременни компютърни и комуникационни технологии”.⁴¹

Някои от търсенията и смяната в ориентацията при подготовката на кадри за изграждащото се информационно общество в Източноевропейския модел довеждат до издигането на информационно-технологическия детерминизъм като приоритет в учебния процес в ущърб на хуманистичния подход, чийто отявлени привърженици приемат подобен подход с нескрита ирония и несъгласие. Навлизането на технологиите, разчупването и премахването на границите за библиотечно-информационното обслужване поставят изисквания към повишаване на езиковата култура на библиотечните специалисти: „Английският език придобива значение на език на информационното общуване – по

³⁸ Cotta-Schunberg, M. The changing role of the subject specialist // LIBER quarterly, 2007, Vol. 17, No 3/4. – [Електронен ресурс - <liber.library.uu.nl/Vol.17] Цит. в Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационная професия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006 – 2008 гг. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – с. 124 – 154 (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 127

³⁹ Paterson, Alasdair. Ahead of the game. Developing academic library staff for the twenty-first century // *Library Career Development*, Vol. 7, 1999, No 12, pp. 143 – 149

⁴⁰ Jonson, Ian M. Librarians and the informed user. Reorienting library and information science education for the “information society” // *Library Career Development*, Vol. 7, 1999, No 4, pp. 29 – 42, с. 36

⁴¹ Davenport, N. Digital libraries and librarians of the 21st century // *Journal of library administration*, 2007, Vol. 46, No 1, pp. 89 - 97 Цит. пак там, с. 142

изчисления на експерти, повече от 80% от библиографските бази данни са на английски език”.⁴²

Във Великобритания се разглежда необходимостта от въвеждане на нова дисциплина в обучението на библиотечно-информационни специалисти – „развитие на професионални навици”, която да ги обучава в умения на „интернет-мениджър”, „уеб-мастер”, „контент-мениджър”.⁴³ Канадските специалисти в областта на библиотекознанието подчертават важността на обучението по маркетинг, мениджмънт на проекти и лидерство.⁴⁴

Продължаващата професионална квалификация и непрекъснатото образование

В развитите страни на Северна Америка и Европа постигнатото в продължаващата професионална квалификация, като част от непрекъснатото образование е наистина впечатляващо. Съвременните изследователи в областта на библиотекознанието представят мащабите на непрекъснатото образование в Дания като добра практика, която заслужава да бъде проучена, заимствана и приложена и в други страни. На всички директори на обществени библиотеки се предлагат нови курсове за дипломирани специалисти по библиотечен мениджмънт, които са съвсем достъпни финансово. Различни курсове в рамките на непрекъснатото образование се предлагат от няколко организации в страната, сред които най-авторитетна е Кралското училище по библиотечни и информационни науки. Ежегодно то предлага и провежда 300 – 400 курса, които обхващат по 5000 човека. Като се има предвид, че общото число на библиотекарите в Дания е малко над посочената цифра, то постигнатото наистина впечатлява.⁴⁵

Системата за продължаващо повишаване на квалификацията трябва да се изгражда в помощ на осигуряването на капацитет за модернизирването на библиотеките, за поддържането на високо ниво на професионалните знания и умения, в крак със съвременното развитие, за информираност на професионалната общност за тенденциите, новостите, добрите практики и перспективите. Датското национално библиотечно управление разработва стратегия за реализация на държавната програма за широкомащабно развитие на навиците и повишение на квалификацията на библиотекарите „с цел приближаването на всички библиотеки към решението на проблемите на информационното общество и

---

⁴² Сукиасян, Едуард Рубенович. (2004) Библиотечная профессия. Кадры. Непрерывное образование: Сб. Статей и докладов. – М.: ФАИР-ПРЕСС.– 448 с. – (Специальный издательский проект для библиотек.), с. 48

⁴³ Стивенс Д. Введение дисциплины "Развитие профессиональных навыков" в программу обучения по специальности библиотечная и информационная наука" в Великобритании/ Д. Стивенс//Новости Междунар. федерации библиотечных ассоциаций и учреждений.– 2007.– № 2 (65).– с. 35 – 37. Цит. в Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационная профессия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006-2008 гг. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 143

⁴⁴ Williamson, V. Surviving change and growing the profession together // *Library management*, 2006, Vol. 27, No 8, pp. 548 – 561. Цит. в Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационная профессия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006-2008 гг. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 143

⁴⁵ Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационная профессия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006 – 2008 гг. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – с. 124 – 154 (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 144

внедряването на нови начини за организация на работата, обучението и повишаването на квалификацията”.⁴⁶

Библиотечната асоциация на шотландските библиотекарите от библиотеките в областта на здравеопазването и Шотландския съвет на библиотеките от независимите училища изработва рамка на продължаващото професионално развитие, огласена през 1992 г. Тази рамка е приета от други асоциации и в други страни като моделен инструмент за развитие в рамките на професията. Една от целите, поставени с изработването на този документ е да се повдигне дискусия между библиотекарите и техните работодатели. Документът съдържа работни листове, които подпомагат библиотекарите да развият свои собствени планове за непрекъснато професионално развитие, дава полезни съвети и коментари. Вниманието се съсредоточава върху това, че „отговорността за себе си” пада върху отделния човек, което е в сила за цялата основа на планиране на кариерата.⁴⁷

Голямо внимание отделя и ИФЛА на библиотечно-информационната професия и специално съдейства за непрекъснатото образование, което разглежда като „ключово условие за функционирането на библиотеките в информационното общество”. Непрекъснатото образование осигурява на практиците текуща информация, обучава ги за новостите, създава навици и умения, готви ги за изискванията на бъдещето. За неговото успешно осъществяване е важно да се разработят методи на оценка на потенциала на сътрудниците. В помощ на библиотеките ИФЛА разработва международни стандарти за непрекъснато професионално образование и Ръководство по този въпрос.⁴⁸ Експертите от ИФЛА оценяват като „жизнено важно” обучението, което се осигурява след наемането на работа, като се уточнява, че се има предвид „продължаващото образование”.⁴⁹

Структурата на библиотеката в контекста на кариерното развитие на персонала

Промяната на организационната структура върви към „изтъняване”. Йерархичните нива намаляват и „лимитират възможностите за заемане на средни управленски позиции”. Това „измества фокусът в посока на натрупване на нови компетенции у служителите и максимално оползотворяване на човешкия потенциал”.⁵⁰ Тази тенденция е особено ясно открояна в библиотечната организация, където йерархията не е толкова многостепенна, но натрупването на нови професионални знания обхваща всички нива и не е въпрос за избор, а за оставане в професията.

Библиотеките днес са в процес на тотална трансформация и преразглеждат моделите на организационната и управленската си структура. Моделът на традиционната библиотека е

---

⁴⁶ Торхауге, Е. Новые требования – старые навыки. Стратегия преодоления разрыва: развитие новых умений в контексте повседневной работы // *Новости Рос. Комитета ИФЛА*, 2006, № 3(60), с. 39 – 44. Цит. в Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационная професия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006 - 2008 гг. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – с. 124 – 154 (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 142

⁴⁷ Taking stock: career planning for isolated, middle-level professionals / Jane Farmer, Grainne Ward, Lawraine Wood // *Librarian Career Development*, Vol. 6, No 8, 1998, pp. 3-15

⁴⁸ Багрова, И. Ю. Библиотечно-информационная професия за рубежом: Современное состояние, проблемы, перспективы : Аналитический обзор отечественной и зарубежной англоязычной литературы 2006 – 2008 гг. // *Библиотечное дело мира*: Сборник аналитических и справочных материалов. – Москва : Пашков дом, 2010. – с. 124 – 154 (РГБ. Отдел зарубежного библиотековедения и международных библиотечных связей. Сектор анализа и обобщения информации по зарубежному библиотечному делу и библиографии), с. 144

⁴⁹ ИФЛА. (2011) Насоки на ИФЛА за обществените библиотеки / Прев. от англ. ез. Диана Велкова-Градинарова. – София : ББИА. – 140 с., с. 89

⁵⁰ Чачева, Невена. Управление на кариерата в организацияте // В: *Управление на кариерата в организацията* : Наръчник с добри практики от България и Европа. – София : БАУРЧР, 2008. – с. 5 – 21

преди всичко съсредоточен в йерархичната организация и чиновническия тип управление на времето. В трансформираната библиотеката управлението е организирано чрез мрежа от ръководители на екипи. Библиотекарите са постоянно насърчавани да правят нововъведения и да експериментират. Популяризират се новите програми за бъдещи библиотечни лидери, които развиват съвременни лидерски умения.⁵¹

Възприемането и теоретическото осмисляне на същността на съвременната библиотека като организация разкрива връзката между организация, култура и развитие на персонала, както и резонанса между тях. Технологиите по категоричен начин променят същността, базата, последователността и зависимостите между операциите, процесите, циклите в библиотеката, което изисква съществени реорганизации. При всяко изменение на организационната структура се засяга статуса на хората в организацията. Структурата на организацията е рамката, в която се осъществява работата и общуването. Организационната структура е тъждествена със структурата на управление.⁵² Те могат да подпомагат или да препятстват професионалното и кариерно развитие на персонала.

В по-ранните условия, характерни с по-голяма статичност на обществото като цяло, организациите, включително тяхната структура, се възприемат като веднаж завинаги дадени. Съвременната динамика внася нови реалности и по отношение на построяването и устойчивостта на организационната структура на библиотеката. В условията на нарушена стабилност вече се изисква теоретическо осмисляне на принципите на организационната структура, извеждане на нейното въздействие и посоките на влияние върху другите елементи на организацията.

В съвременните библиотеки се прилагат и съвременни, много по-гъвкави и адаптивни организационни структури, предизвикани от въвеждането на ново съдържание в труда на библиотекарите. Създават се временни работни групи за достигането на определени цели. Това до голяма степен променя начина на мислене у работещите, тяхното отношение към работата, повишава степента на отговорност и заинтересованост от резултатите на труда. Класическото разбиране и определение на организационната структура е „логическо съотношение на нивото на управление и функционалните области, организирани по такъв начин, че да обезпечат ефективното достигане на целите”.⁵³

Управление и планиране на кариерата

По дефиниция кариерното развитие е пътят, който един специалист изминава в своята професионална изява, в рамките на своя трудов живот. Кариерата описва заеманите длъжности, възходящото или низходящото движение според заеманите позиции.

Изборът на професия и времето за подготовка за нейното упражняване е важен момент за младите хора, защото предопределя възможностите за тяхната бъдеща реализация. Затова се смята, че този период – пред-кариера – етап на ориентация и постепенно вникване в библиотечната професия е от изключително значение. Незаслужено се пренебрегват възможностите за изграждане на устойчиви положителни нагласи и съпричастност към ценностите и стойностните страни на професията именно в периода на активна професионална подготовка и израстване на личността.⁵⁴

---

⁵¹ ALA. Library Leadership and Management <<http://www.ala.org/transforminglibraries/library-leadership-management-0>>

⁵² Пак там.

⁵³ Пак там.

⁵⁴ Сукиасян, Едуард Рубенович. (2004) Библиотечная професия. Кадры. Непрерывное образование: Сб. статей и докладов. – М.: ФАИР-ПРЕСС.– 448 с. – (Специальный издательский проект для библиотек.), с. 1

Изграждането на кариера в организацията е позитивно, когато е ръководено от стремеж за пълноценна реализация и принос в развитието на организацията. Важно място в този процес заемат дългосрочните планове за развитието на библиотечния персонал и тяхното обвързване със стратегическите планове и цели на библиотеката. Корелативната връзка между посочените стратегически действия предполага и изисква аналитичен подход на проучване, съпоставка и оптимално сближаване на наличния потенциал с нужния капацитет за постигане на ефективност и резултати. Нуждата от допълване или поддържане на професионално ниво мотивира компенсаторни действия от страна на организацията и индивида, които са основание за професионално развитие. Ситуационният анализ, направен на организационно или индивидуално равнище очертава професионалното или служебно израстване като две от възможностите за постигане на кариера в организацията и в професията.

Действията за изграждането на необходимата организационна култура по отношение на кариерата в организацията са тясно свързани с осмислянето на процесите на управление на кариерата. Приемането не само на вертикалното, но и на хоризонталното движение в организацията като кариерни пътеки, оценяването на професионалното развитие като предпоставка за професионално и/или кариерно израстване са ключови схващания в процесите на управление и планиране на кариерата. Ако традиционният функционален подход към работата на специализираните звена в организациите по човешки ресурси ограничава техните отговорности до осигуряване на персонал, обучение, оценяване и заплащане на персонала, то при съвременните икономически условия в техните функционални характеристики вече влиза и „да развиват компетентностите на служителите”, както и „да управляват разнообразието на персонала”.⁵⁵

---

⁵⁵Димитров, Кирил. Съвременни аспекти в управлението на човешките ресурси <<http://research.unwe.bg/br17/8.pdf>>, с. 326

Някои характеристики на библиотечното образование във Франция и участието на държавата в управлението на библиотечната професия

Юлия Савова

Професията е основен вид трудова дейност, за упражняването на която са необходими определена подготовка, знания и умения. Отдавна вече библиотекарите представляват самостоятелна социално професионална група в обществото.⁵⁶ В различните страни по отношение на библиотечната професия и нейното упражняване съществуват специфични особености и характеристики, които са в резултат от историческото и културното им развитие, от отношението на обществото към библиотекарите и наличието на целенасочена държавна политика по отношение на библиотечното дело.

Франция е интересен и полезен пример за развитието и управлението на библиотечната професия. Въпреки големите специфики на това развитие и съвременно състояние, които са типично френски, този пример в много аспекти може да бъде полезен и за българските библиотекарите. Днес френските библиотекарите в основната си част са държавни служители. Този факт до голяма степен показва отношението на френската държава към тази професия. До съвременната ситуация обаче се стига на базата на дълъг опит.

Библиотечната професия във Франция

Професията на библиотекаря е една от най-старите в света. И във Франция в продължение на векове тя е изпълнявана от ерудити и учени без конкретни изисквания за професионални знания. По такъв начин сред имената на видните библиотекарите има такива на артисти и композитори, като например Хектор Берлиоз (Hector Berlioz), а също така на известни писатели като Шарл Нодие (Charles Nodier), Теофил Готие (Théophile Gautier), Анатол Франс (Anatole France), а в по-ново време Жорж Батай (Georges Bataille), Роланд Барт (Roland Barthes) и др.

На фона на тази дълга история на библиотекарите оформянето на автономно професионално знание става сравнително късно. Така през XIX и особено през XX век постепенно се оформят необходимите за упражняването на библиотечната професия знания, които се разграничават от изискванията за обща начетеност най-вече в областите на историята, филологията и др., и които се институционализират чрез професионални дипломи.

Във Франция началото на професионалното образование и оформянето на библиотечната професия обикновено се свързват с учредяването на Националното училище на хартите (École nationale des chartes) през 1821 г. и създаването през 1878 г. на първото свидетелство за библиотекарска правоспособност (Certificat d'aptitude aux fonctions de bibliothécaire).⁵⁷ Наименованието „École des chartes” е превеждано на български и като „Школа на грамотите” и „Школа на хартите”.⁵⁸ Наименованието училище (école) обаче характеризира точно неговата същност на „голямо училище” (grande école). Големите училища (grandes écoles) са характерни за френската система за висше образование

⁵⁶ Справочник библиотекаря / Ред. А. Н. Ванев. Професия. 2000, с. 340.

⁵⁷ Bettant, Audry. *Histoire de la formation du bibliothécaire du DTB à l'ENSB (1932 à 1963)*: mémoire d'étude du Diplôme de conservateur de bibliothèques. ENSSIB. 2012.

⁵⁸ Гергова, Ани. Книжовно – документално наследство. Унив. издателство „Св. Климент Охридски”. 2006, с. 118.

институции, които приемат своите студенти след спечелен национален конкурс и осигуряват обучение на високо ниво. Прякото им ръководство се осигурява от различните министерства. Първите „големи училища“ във Франция са създадени от държавата още в средата на XVIII век.

Структура на библиотечната професия във Франция и ролята на професионалното образование

Изключително голямо значение за съвременната структура и обществени позиции на библиотечната професия във Франция има създаването на Висшето национално библиотечарско училище през 1963 г., което днес се нарича Висше национално училище по информационни и библиотечни науки (École Nationale Supérieure des Sciences de l'Information et des Bibliothèques – ENSSIB). Идеята за такова училище зрее в продължение на десетилетия. Смята се, че то наследява най-доброто от дългогодишния образователен опит в подготовката на библиотекари. В училището постъпвали студенти, които вече имали бакалавърска степен и били спечелили конкурс. Т.е. обучението започвало след спечелен конкурс. Студентите се задължавали да работят 10 години в публичния сектор. Тази система съществува и днес. Тези, които не желали да поемат такъв ангажимент трябвало да заплатят своето обучение.

В по-голямата си част днес длъжностите в библиотеките са обществени и може да се каже, че заемането на дадена длъжност е достигане на определен статут. Те са съобразени с административната система на Франция. Библиотечарите в основната си част са държавни служители. Съществуват отделни степени библиотечни длъжности, които са съпоставими с държавните длъжности в другите обществени области. Следва да се поясни, че наименованията на длъжностите са в известна степен неясни в български контекст, но в случая са важни и историческите влияния. Степените преведени на български са следните (може да има и други разновидности на наименованията, но категориите се спазват):

- А+ – генерални пазители, главни пазители, пазители;
- А – библиотекари от категория А;
- В – извънредни специализирани библиотечни асистенти, висши специализирани библиотечни асистенти, редовни специализирани библиотечни асистенти;
- С – главни магазинери първа степен, главни магазинери втора степен, магазинери първа степен, магазинери втора степен.

Назначаването на библиотечния персонал в държавните библиотеки от главните магазинери втора степен до пазителите става чрез конкурси провеждани на национално ниво. Разбира се, от кандидатите се изискват различни образователни степени в зависимост от позициите за които се явяват на конкурс. За най-високите позиции, а именно тези на пазителите и на библиотечарите категория А, е необходима обща (академична) бакалавърска степен. В последно време обаче в някои официални доклади се изказва мнението, че в съвременния европейски контекст е необходимо кандидатите за тези длъжности да притежават поне магистърска степен, а участието на кандидати с докторска степен да се поощрява.⁵⁹

Характерно за Франция е, че конкурсната система по категоричен начин структурира така нареченото инициално (начално, базово) професионално образование. Като цяло

⁵⁹ Quels emplois dans les bibliothèques ? Etat des lieux et perspectives/ Pierre Carbone avec Dominique Arot, Joëlle Claud, Benoît Lecoq et Charles Micol: Rapport n° 2013-020, mars 2013. Inspection générale des bibliothèques.2013 //http://cache.media.enseignementsup-recherche.gouv.fr/file/2013/20/3/Quels_emplois_dans_les_bibliotheques_Etat_des_lieux_et_perspectives_247203.pdf

професионалното библиотечно образование включва инициално и продължаващо образование. Различават се конкурси, при които обучението е преди явяването на кандидатите (напр. за специализираните помощник-библиотекари) и конкурси, при които инициалното образование е след спечелването им (напр. за пазителите, библиотекарите, библиотечните асистенти).

Образованието след спечелен конкурс на ръководните библиотечни кадри за Франция (категория A+ и A) се извършва в ENSSIB. Всички пазители – държавни и териториални (*conservateurs d'État et conservateurs territoriaux*) след спечелването на конкурса (писмен и устен) задължително се обучават в ENSSIB в продължение на 18 месеца. Присъствието им в училището не е постоянно през цялото време. Те имат стаж, а също така работят върху дипломната си работа. Получават възнаграждение, тъй като са стажанти и вече имат осигурени работни места.

Управлението на конкурсите и назначенията на териториалните пазители се извършва от Националния център на обществените териториални служби (*Centre nationale de la fonction publique territoriale – CNFPT*) и Националния институт за териториални изследвания (*Institut national des études territoriales – INET*), докато това на държавните пазители зависи от Министерството на висшето образование и научните изследвания (*Ministère de l'enseignement supérieur et de la recherche*). Правят се предложения двата конкурса – за държавните и териториални пазители, да бъдат обединени поради идентичните им характеристики.

В ENSSIB се обучават и държавните библиотекари (*bibliothécaires d'État*), които също преминават солидна начална подготовка, само че в продължение на 6 месеца. За да се явят на конкурса те също като пазителите трябва да притежават бакалавърска степен. До 2010 г. обучението им е било с продължителност от една година. След това е съкратено, но запазва своето съдържание.

Любопитно е, че териториалните библиотекари (*bibliothécaires territoriaux*), т.е. тези, които са към местната власт, не преминават обучение в ENSSIB. Те са назначени чрез общ конкурс и нямат специално библиотечна подготовка. Преминават обучение на място, което е свързано с конкретната им дейност. Често се застъпва мнението, че такъв подход е неправилен. Много от тези библиотекари впоследствие стават директори на библиотеки в средни по население градове. Само продължаващото образование в случая е недостатъчно.

Значението на Главна инспекция на библиотеките за регулирането на библиотечната професия

Водещо значение за развитието на библиотечната професия и нейното управление във Франция има и съществуването на Главна инспекция на библиотеките (*Inspection générale des bibliothèques*), която е под прякото ръководство на Министъра на висшето образование и научните изследвания и на разположение на Министъра на културата по отношение на библиотеките, които са в системата на неговото министерство. Инспекцията отговаря за контрола от страна на държавата по отношение на обществените библиотеки (общински, регионални, заемни). Тази си мисия тя осъществява в пряка връзка със службата за книгата и четенето. Особено важни са тематичните изследвания, които Инспекцията извършва всяка година по искане на Министерството на образованието или на Министерството на културата и които са във връзка с нейната годишна програма.

Инспектори в Главната инспекция на библиотеките са генерални и главни библиотечни пазители (*conservateurs généraux et conservateurs en chef des bibliothèques*), т.е. професионалисти с богат опит, в това число и в областта на човешките ресурси. Опитът на инспекторите в областта на библиотечния персонал и неговото развитие е голям. По тази причина те постоянно участват като председатели и членове на журитата при провеждането

на национални конкурси, при назначаване на библиотечни длъжности, при решаването на конкретни проблеми свързани с развитието на библиотечния персонал.

В специфичната за Франция организация на библиотечната професия и структуриране на професионалното образование винаги е съществувала силна връзка с практиката и библиотекарите професионалисти. В различните нива и форми на професионално образование последните заемат сериозно място. Това е така дори при подготовката на професионалисти от категория А+ и А в ENSSIB. Немалко библиотекари професионалисти, често съвместно с преподаватели или самостоятелно, са автори на учебници и монографии използвани в библиотечното образование. Професионалните списания рядко публикуват материали на несвързани конкретно с професията автори. В журитата за конкурсите участват основно хора от професията, които често са и преподаватели. Конкурсите са не само външни, но и вътрешни, което демократично дава възможност и на професионалисти с натрупан опит и стаж да се развиват професионално и да заемат по-високи длъжности независимо от стартовата си позиция.

От края на 80-те и началото на 90-те години на XX век във Франция се наблюдава интеграция на професионалното библиотечно образование в системата на висшето образование. Това до известна степен е изборително и най-вече в рамките на университетските технологични институти (*instituts universitaires de technologie – IUT*), а за най-високото ниво е възприет модела „голямо училище” (*grande école*) в лицето на ENSSIB. Навсякъде присъства сериозен контингент от професионалисти заети с преподавателска дейност. Разбира се, *École des chartes* също присъства в структурата на професионалното библиотечно образование във Франция. Доколкото това училище предлага уникални знания в областта на историята на книгата, културното наследство и др., то за неговите възпитаници всяка година има запазени места за библиотечни пазители, които ще се обучават в ENSSIB извън местата, които са били обявени в общия конкурс.

Много от завършилите университетските технологични институти в областите „Професии за книгата” (*Metiers du livre*), „Информация – документация” (*Information – documentation*) или други подобни и получили университетска технологична диплома или степен професионален бакалавър или магистър обикновено също участват в конкурси за библиотечни длъжности.

Може да се каже, че образованието на библиотечните професионалисти във Франция е очертано от така нареченото инициално (начално) професионално образование – образование в рамките на технологичните университетски институти и обучение след спечелването на конкурси за обявени места и различни форми на продължаващо образование. В последното участват много институции и асоциации, в това число и ENSSIB. Следва да се подчертае, че смисълът на образователните форми за различните категории библиотекари, както и за различните библиотеки не е един и същ. Освен това в ENSSIB, *École des chartes* и др. през последните години съществуват и магистърски програми свързани с библиотечната професия.

Характеристика на библиотечната професия във Франция са и т.нар. справочници (*référentiels*) на основните професионални компетенции и дейности, които излизат в страната от 1995 г. Те също са важен инструмент за управление и структуриране на библиотечната професия във Франция, затова заслужават да бъдат специално разгледани в отделен материал.

Управлението на библиотечната професия до голяма степен определя нейното развитие и основни характеристики, както и структурирането на професионалното образование. Ролята и на държавата, и на професионалната общност са важни за изграждането на библиотечната професия. Във Франция е характерно силно държавно участие. Структурирането на професията, библиотекарите като държавни служители в

основната си част, конкурсното начало показват високата държавна оценка за тази професия. В същото време професионалната общност от своя страна е много активна и борбена. Броят на критичните материали по отношение на професията и професионалното образование във френския професионален печат са много.

Заклучение

В България, за съжаление до сега не се наблюдава висока държавна оценка на библиотечната професия. Въпреки наличието на дискриминационни по отношение на някои специалности изисквания и недооценяване на висшето библиотечно-информационно образование в Закона за обществените библиотеки, в българския професионален печат почти липсват критични материали за библиотечната професия и образование. Организационно системата на професионалното библиотечно-информационно образование в България е добре развита. Необходима е обаче ясна връзка с критериите за заемане на библиотечни длъжности и професионално развитие. Конкурсната система във Франция прави библиотечната професия обществено значима и по демократичен начин осигурява (чрез конкурс) професионалисти от различни области с разнообразни знания и умения.

Ефективни, иновативни, задоволяващи: три взаимосвързани характеристики на съвременната библиотека

Евгения Русинова

За българската библиотечна наука и колегия е актуален проблемът за основната характеристика на съвременната библиотека. Статии по различни библиотечни проблеми включват като задължителен елемент и такива характеристики. Съществуващото единство в мненията обаче е привидно и нерезултатно. При това библиотеките се намират в сложна ситуация на динамични промени. Условието в които работят и предизвикателствата с които те се сблъскват изискват нова управленска концепция, нова парадигма. Тя трябва да съчетава основната водеща тенденция – на адаптация към промените на средата – с такива задачи като търсене на пазарна ниша и очертаване насоки за ново развитие. Разгледана цялостно тя трябва да съставлява и ръководната основа за процес на трансформация без сътресение. Необходими са, изразено по друг начин, подходи, които:

- да обхванат цялостната библиотечна дейност и същевременно да бъдат съобразени с новите тенденции в науката за управлението, с промените на интересите на обществото и съставлящите го индивиди;
- да обхващат всички елементи на библиотечната технология и да се отнасят до всички аспекти и фази на библиотечната дейност;
- да са придружени от система от универсални за всички прояви на библиотечния технологичен процес и съпътстващите го дейности, критерии и показатели;
- да са показали своята универсалност в практиката.

Посочените изисквания се фокусират в концепцията за библиотечната ефективност. Защо поставям ефективността като основен елемент от характеристиката на съвременната библиотека? Измерването на ефективността на библиотечните дейности е основна парадигма, която:

- е теоретично добре разработен, въведен в практиката подход, свързан с редица други основни направления в библиотечната наука и практика като например библиотечните измервания;
- въвежда в библиотечната работа универсални критерии и показатели и създава условия библиотечните специалисти да се приучат към дейности като планиране, контролиране и оценяване;
- е свързващо звено между различни библиотечни дейности и задачи – маркетинг, ПР, контрол на качеството.

Доколкото ефективността по дефиниция е процес на оценка, нейното въвеждане като водещо направление на библиотечна дейност позволява съизмерване на всяка библиотечна операция. Като управленски подход изследването на библиотечната ефективност включва три взаимосвързани области:

- технологическа ефективност – ефективността на технологическите процеси;
- икономическа ефективност – доколко библиотечната дейност е рентабилна и дали може да се самофинансира;
- социална ефективност – краткосрочните и дългосрочни ползи за обществото.

Тези три вида ефективност се намират в тясно взаимовръзка с действията по въвеждане на иновации в библиотечната сфера и със задоволяване на желанията на потребителите на библиотеката.

Разгледани през призмата на иновационни политики и на необходимостта от въвеждане на иновации съвременните библиотеки притежават следните белези:

- висока степен на дигитализация на ресурсите;
- въвеждане на най-нови технологии:
  - по каталогизиране и инвентирание на фонда;
  - за регистриране, контролиране и обслужване на читателите;
- използване на подходи и технологии за работа с различни публики и среди.

Мястото на иновациите в библиотеките осигурява прилагането на новите подходи за работа и изпълнението на нови роли. Ако въвеждането на ефективността като основна концепция за управление на библиотеката позволява ясно структуриране на всички операции по осъществяване на библиотечните дейности, то иновационните подходи са тези, които променят мисленето на библиотекарите.

Бих искала да посоча, че ефективността не е нещо ново за библиотечната сфера. В световен мащаб тя се появява като понятие и подход още през 70-те години. Изискванията за пълнота, бързина и други характеристики на библиотечното обслужване не са нищо друго освен основни показатели за ефективен библиотечен процес. Необходимостта от адекватна адаптация към променящите се условия на средата обаче, правят темата за ефективността отново актуална. Тази актуалност е обвързана и с насоките, зададени от ИФЛА чрез наръчника на Пол и Бъкхорст.

Основната трудност, свързана с въвеждането на двете концепции в български условия е свързана с нежеланието да се осмисли същността им. Измерването на ефективността изисква ясни критерии, съпоставимост и комплексност. Ефективността на една изолирано разглеждана библиотечна дейност не прави библиотечната работа ефективна.

Основна характеристика на съвременната библиотека е тя да бъде задоволяваща. Под това понятие трябва да се разбира максимално пълното и точно отчитане на интересите и желанията на потребителите и тяхното задоволяване. Концепцията за библиотеката не като хранилище, а като информационно и културно средище, като активен участник в комуникационен процес извежда тази трета характеристика на преден план. Тя също не е нещо ново и непознато, но в условията на глобална информационна и технологична промяна придобива нов смисъл.

За да се въведат, съответно постигнат безболезнено и експедитивно трите разглеждани характеристики, са необходими няколко практически стъпки:

- Усвояване на основните постановки, свързани с ефективност и иновации.
- Разработване на ясна система от приложими в българските условия критерии и показатели за комплексно оценяване на ефективността.
- Въвеждане на системи за оценяване на ефективността, респективно качество на библиотечните дейности.

За целта е необходимо създаването на работна група, асоциирана към някоя от водещите библиотеки и към някоя от асоциациите, работещи в библиотечната сфера. Така ще се осигури максимална представителност и същевременно поле за апробиране на подходи, критерии и показатели, технологии за измерване и отчитане.

Съществува и едно предварително условие, без което няма да се постигнат очакваните резултати. То се изразява в обстояния анализ на:

- ресурсите с които библиотеките разполагат;
- изискванията от страна на потребителите и в по-общ план – на обществото;
- досегашните начини на оценка на библиотечната работа;
- нивото на съществуващите познания върху библиотечната ефективност и иновациите в библиотечната сфера.

От такава изходна позиция вече може да се пристъпи към въвеждане на система за оценяване и контрол на ефективността и на качеството на библиотечната дейност.

Съвременната библиотека е ефективна библиотека, а ефективността не може да се постигне без усвояване на иновации. Същевременно ефективна е тази библиотека, която изпълнява своите функции, а в съвременния етап водещ е стремежът за задоволяване на интересите и желанията на потребителите.